

Hallusinaatioita ja pieniä pulleita miehiä

Eduard Uspenskin Karlsson-käännöksen saama vastaanotto ja kritiikki

Kati Ilomäki

Tampereen yliopisto

Kieli-, käännös-, ja kirjallisuustieteiden yksikkö

Käännöstiede (venäjä)

Pro gradu –tutkielma

Elokuu 2012

Tampereen yliopisto

Kieli-, käännös-, ja kirjallisuustieteiden yksikkö

ILOMÄKI, KATI: Hallusinaatioita ja pieniä pulleita miehiä. Eduard Uspenskin Karlsson-käännöksen saama vastaanotto ja kritiikki.

Pro gradu –tutkielma: 54 s., liitteet 19 s., venäjänkielinen lyhennelmä 13 s.

Elokuu 2012

Työni aiheena on lastenkirjailija Eduard Uspenskin vuonna 2008 Astrid Lindgrenin kirjasta *Karlsson på taket* tekemän käännöksen saama vastaanotto. Uspenskin käännöstä on kritisoitu paljon ja tutkielmassani tarkastelen syitä huonolle vastaanotolle, venäläisen Karlssonin historiaa ja yleisön käsityksiä hyvästä kääntämisestä. Aineistoni on kerätty Internetistä blogikeskustelusta ja *Žurnal´nyj zal* -kirjallisuusportaalista.

Uspenskin teos joutuu torjutuksi kahdesta syystä. Ensiksi, Lilianna Lunginan vuonna 1957 tekemä käännös nauttii kanonisoidun teoksen asemasta ja Uspenskin tekstiä verrataan Lunginan tekstiin. Toiseksi, Uspenskin puhekielinen ja paikoin alatyylinen kielenkäyttö ei vastaa yleisön käsitystä lapselle sopivasta kielestä. Uspenskin saamaa kritiikkiä on tarkasteltu Zohar Shavitin lapsille kääntämisen pääperiaatteiden viitekehyksessä. Shavit määrittelee näiksi pääperiaatteiksi opettavaisuuden ja sopivuuden lapsen käsityskyvyille. Opettavaisuus kattaa niin moraalisen kuin kielellisenkin aspektin. Zohar Shavit esittää myös teorian, jossa tekstin täytyy olla ambivalentti ja aikuista kiinnostava, jotta siitä voisi tulla lastenkirjallisuuden kanonisoitu teos.

Lastenkirjallisuuden normien lisäksi yleisö keskusteli aineistossani arvottavasti yksittäisistä käännösratkaisuista, venäläisestä kustannustoiminnasta, *soavtor* (co-author) -menetelmästä ja kääntäjän näkyvyydestä. Arvottavia kommentteja käännösratkaisuista olen tarkastellut Anthony Pymien käsitteiden binaarinen ja ei-binaarinen virhe avulla. Karlssonin kolmen eri käännöksen (Lunginan, Brauden & Beljakovan ja Uspenskin) ja Lindgrenin alkutekstin vertailua on tehty Göteborgin yliopistossa. Olesya Samuelsson on vertaillut Lunginaa ja Braudea & Beljakovaa, ja todennut Brauden & Beljakovan olevan semanttisesti lähempänä Lindgrenin tekstiä. Nadežda Zorikhina Nilsson on vertaillut Lindgrenin ja Uspenskin tyyllillisiä piirteitä. Kummankin kirjailijan kirjalliseen tyyliin kuuluu puhekielen käyttö, mutta Uspenskillä tämä piirre on paljon voimakkaampi ja dominoivampi kuin Lindgrenillä.

Riitta Oittisen uudelleenkirjoittamisen käsite ja laajemmin koko käännöstieteen manipulaatio-koulukunnan lähestymistapa sopii hyvin kuvaamaan ja selittämään vallalla olevaa tilannetta, jossa semanttisesti kaukana alkuperäistekstistä oleva käännös on kuitenkin suosituin vastaanottajien keskuudessa. Uspenskin Karlsson ei pääse lastenkirjallisuuden polysysteemissä keskiöön, sillä venäläinen lukijakunta pitää yhä eniten Lunginan yli 50 vuotta vanhasta Karlsson-käännöksestä.

Asiasanat: kanonisoitu teos, käännöskritiikki, lastenkirjallisuus, lastenkirjallisuuden kääntäminen, uudiskäännökset, vastaanotto, venäjänkielinen käännöskirjallisuus

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO.....	1
1.1 Aineisto ja menetelmä.....	1
1.2 Tutkimuskysymykset ja hypoteesit	2
2 LASTENKIRJALLISUUDEN KANONISOITUMISESTA JA NORMEISTA.....	3
2.1 Ambivalentti lastenkirjallisuus eli teoksen asema polysysteemissä.....	3
2.1.1 Vain ambivalentista voi tulla kanonisoitu	4
2.1.2 Sijoittuminen systeemissä.....	5
2.2 Lastenkirjallisuuden kääntäminen	6
2.2.1 Lastenkirjallisuuden kääntämisen kaksi pääperiaatetta	6
2.2.2 Käännösten sijoittuminen olemassa oleviin malleihin.....	7
3 KUN LUKIJA JA KÄÄNNÖS KOHTAAVAT. MANIPULAATIOTEORIA, UUELLEENKIRJOITTAMINEN JA VIRHEET.....	8
3.1 Lukijan kokemushistoria ei ole sama kuin kronologinen kulttuuri- ja kirjallisuushistoria.....	8
3.2 Klassikkojen uudiskäännöksiä.....	9
3.2.1 Kristikunnan käännettyin kirja	9
3.2.2 Kaksikymmentä Alicea.....	10
3.3 Kääntäminen uudelleenkirjoittamisena	11
3.4 Anthony Pymin binaariset ja ei-binaariset virheet käänöksissä	12
5 TAUSTAA KARLSSONIN ERI VENÄJÄNNÖKSISTÄ	13
5.1 Karlssonin kolme eri käänöstä.....	13
5.2 Samuelssonin vertaileva käänöstutkimus: Lungina, Braude ja Beljakova	14
5.3 Nadežda Zorikhina Nilsson: Uspenskin ja Lindgrenin Karlssonin vertailu	15
5.3.1 Esimerkkejä Lunginan ja Uspenskin tyylikeinoista.....	16
Lunginan neutralisoiva kääntäminen	16

Uspenskin emotionaalisten piirteiden voimistaminen	17
Uspenskin asioiden uudelleennimeäminen toistolla	17
Uspenskin ekspressiivinen nimeäminen	18
Uspenskin uusien sanojen keksiminen.....	18
Uspenskin reaalioiden korvaaminen toisilla.....	18
5.4 Lastenkirjailija Eduard Uspenskin haastattelu.....	19
6 TUTKIMUSAINIESTON ESITTELY JA ANALYSOINTI.....	21
6.1 Drugoin blogipäivitys.....	21
6.2 Kommentteja eri aihepiireistä.....	24
6.3 Natalja Mavlevitšin essee Žurnalnyj zal –portaalissa	34
6.3.1 Mavlevitšin esseen referointia.....	35
6.3.2 Skottin artikkelin referointia.....	37
7 JOHTOPÄÄTELMIÄ	40
8 Lähteet	49
9 Liitteet.....	54
9.1 LIITE 1: Uspenskin litteroitu haastattelu.....	54
9.2 LIITE 2: Blogikommenttien suomennokset.....	57
9.3 LIITE 3: Käännös Natalja Mavlevitšin esseestä Который же Карлсон живет на крыше?	63
РУССКОЕ РЕЗЮМЕ	74

1 JOHDANTO

Tahdoin tutustua opinnäytetyössäni käännöskritiikkiin ja käännösten vastaanottoon. Aiheeksi valikoitui Astrid Lindgrenin lastenkirjasta *Karlsson på taket* (suom. Katto-Kassinen) vuonna 2008 ilmestynyt venäjänkielinen käännös ja sen ympärillä käyty keskustelu. Aineistoni kokosin Internetistä. Mahdollista aineistoa osoittautui olevan enemmän, kuin yhdessä pro gradu -työssä ehtisi käsitellä, mutta otokseni oli sisällöltään samansuuntainen muun aihetta koskevan kirjoittelun kanssa.

Eduard Uspenski on kuuluisa ja monille kielille käännetty venäläinen lastenkirjailija¹. Hänestä tuli Astrid Lindgrenin *soavtor* (co-author) eli toinen tekijä venäjänkieliselle teokselle Карлсон с крыши, или Лучший в мире Карлсон. *Soavtoria* oikeampi määritelmä olisi kääntäjä, sillä kohdetekstissä ei ole juonellisia muutoksia eikä sitä ole lyhennetty. Uspenskin uudellenkertomus (ven.пересказ) on laadittu käyttäen apuna opiskelijan tekemää raakakäännöstä ja Liliana Lunginan sekä Ljudmila Brauden ja Nadežda Beljakovan aikaisempia versioita.

Tästä eteenpäin käytän Katto-Kassisesta selvyuden vuoksi nimitystä Karlsson. Nimeä ei ole kotoutettu missään venäläisessä käännöksessä. Myös Uspenskin uudelleenkertomus on tekstissänini useimmiten *käännös* tai *versio*. Tutkielmani on suomenkielinen, venäjänkielisten blogikommenttien suomennokset ovat liitteenä tutkielma lopussa.

1.1 Aineisto ja menetelmä

Aineistoni koostuu Livejournal-sivustolla vuodesta 2002 blogia pitäneen nimimerkki drugoi (drugoi, другой 'toinen') blogipäivityksestä² ja sen saamista kommentteista sekä Natalja Mavlevitšin arvostelusta Žurnal'nyj zal -kirjallisuusportaalissa³. Drugoin blogin valitsin aineistoksi, sillä se oli suhteellisen laaja. Bloggaaja oli liittänyt Lunginan ja Uspenskin käännöksistä ensimmäiset sivut päivitykseen, tehnyt sitten venäjännösten välistä vertailua ja lopulta arvioinut Uspenskin käännösratkaisuja. Päivitys oli tutkimushetkellä kerännyt yli 700 kommenttia, mikä on suuri määrä.

---

¹ http://www.otava.fi/kirjailijat/ulkomaiset/s-o/uspenski_eduard/fi_FI/uspenski_eduard/

² <http://drugoi.livejournal.com/2499855.html>

³ Журнальный зал, <http://magazines.russ.ru/>

Natalja Mavlevitšin laaja essee valikoitui aineistoksi, koska se tuntui kokoavan pääkohtia käänöskeskustelusta. Mavlevitš on muun muassa nostanut esiin Uspenskin käänöksessä olevia kirjallisuusviittauksia venäläisiin teoksiin sekä siteerannut *Gazeta.ru*:n kirjallisuustoimittaja Vadim Nesterovia ja bloggaaja Vadim Panovia.

Olen jaotellut blogin saamia kommentteja aiheryhmiin. Keskustelussa otetaan yksittäisten käänösratkaisujen lisäksi kantaa lastenkirjallisuuden normeihin, venäläiseen kustannustoimintaan, kääntäjän näkyvyyteen kirjan kannessa ja niin edelleen.

Tarkastelen aineistoani muutaman eri teorian kautta. Ensiksi käsittelen Lunginan ja Uspenskin saamaa vastaanottoa ja sijoittumista kirjallisuuden polysysteemiin Zohar Shavitin lastenkirjallisuusteorian avulla. Toiseksi käyn läpi yleisön listaamia niin kutsuttuja käänösvirheitä Anthony Pymin binaaristen ja ei-binaaristen virheiden käsitteitä käyttäen. Lopuksi tarkastelen keskustelua suosittujen teosten uudelleenikäntämisestä apunani Riitta Oittisen ajatukset uudelleenkirjoittamisen välttämättömyydestä.

1.2 Tutkimuskysymykset ja hypoteesit

Tutkimuksessani etsin syitä Uspenskin Karlsson-käännöksen huonoon vastaanottoon.

Hypoteesejani ovat, että Uspenskin versiota ei pidetä oikeakielisenä, hyvän lastenkirjallisuuden normeja täyttävänä. Neuvosto-Karlssonin parissa kasvanut sukupolvi ei halua omien lapsiensä lukevan uutta Karlssonia. Tällä tavoin Liliana Lunginan kanonisoitunut versio estää Uspenskin versiota pääsemästä kirjallisuussysteemin keskusta.

Uspenski saa paljon epäkiitollista kritiikkiä, sillä kriitikot eivät alun alkaenkaan tahdo jakaa hänen pyrkimyksiään kirjoittaa nykyaikaista puhekieltä lastenkirjassa. Lisäksi ei-binaaristen virheiden kohdalla kriitikot eivät hyväksy, että ratkaisu on valinta monista oikeista vaihtoehdoista. Olin myös varma, että esille nousisi se seikka, ettei Uspenski osaa lähtökieltä ruotsia. Tosin venäläisessä kulttuurissa ei ole harvinaista, ettei kääntäjä osaa lähtökieltä ja käänös on silloin ollut relekäännös.

2 LASTENKIRJALLISUUDEN KANONISOITUMISESTA JA NORMEISTA

Lastenkirjallisuus eroaa aikuisten kirjallisuudesta niin aiheiltaan, kerrontatekniikoiltaan kuin kieleltään (Puurtinen 2000: 106). Lastenkirjailijat ja lastenkirjallisuuden kääntäjät joutuvat tasapainottelemaan mielenkiintoisen, vivahteikkaan kielen ja toisaalta ymmärrettävyyden välillä. Lisäksi lastenkirjallisuuden arvottamisessa käytetään sekä aikuisten että lasten normeja. Seuraavissa kappaleissa käydään läpi normeja, jotka aikuiset ovat lastenkirjallisuudelle asettaneet.

2.1 Ambivalentti lastenkirjallisuus eli teoksen asema polysysteemissä

Ambivalentti teksti on terminä peräisin Mihail Bahtinilta (Lotman 1970: 98). Ambivalentti teos tarjoaa aikuislukijalle satiirin tai ironian kautta mahdollisuuden tulkita teosta toisella tavalla kuin lapsilukija kykenisi. Monet lapsenkirjallisuuden klassikot, esim. *Liisa Ihmemaassa*, *Nalle Puh*, *Kaislikossa suhisee*, ovat ambivalenttisia tekstejä (Puurtinen 2000: 108). Käännettäessä ambivalentti teksti voidaan muuttaa univalentiksi, pelkästään lapsille tarkoitetuksi. Jyrki Tuonosen pro gradu –tutkielma (sit. Puurtinen 2000: 109, Tuononen 1992) esimerkiksi osoittaa, miten Tolkienin teoksen *The Hobbit or There and Back Again* suomennettiin ensin univalentiksi (Risto Pitkäsen käännös *Lohikäärmevuori eli Erään hoppelin matka sinne ja takaisin*, 1973) ja myöhemmin ambivalenttisenä (Kersti Juvan käännös *Hobitti eli sinne ja takaisin*, 1989).

Zohar Shavit (1986) kuvaa ambivalentiksi tulemisen prosessia ns. kirjallisuuden systeemissä, jonka teos käy läpi. Tämän prosessin kuvaus auttaa ymmärtämään, miten teoksesta voi tulla ambivalentti ja miten ambivalentit teokset sijoittuvat kirjallisuuden systeemissä yhtä aikaa sekä lasten että aikuisten kirjallisuuden osaksi.

Kun teos kirjoittamisen, julkaisun ja levityksen kautta on syntynyt, se päättyy kirjallisuuden polysysteemiin ja saavuttaa siellä tietyn aseman (sit. Shavit 1986: 63–64, Even-Zohar 1978, Shavit [1978] 1982). Riitta Oittinen kuvaa Even-Zoharin alulle panemaa polysysteemiteoriaa yhteiskunnan niin kirjallisia kuin ei-kirjallisiakin verkostoja sisältäväksi hierarkkiseksi systeemiksi. Esimerkiksi draaman kääntäminen kuuluu sekä kirjallisuuden että teatterin polysysteemeihin, joista kumpikin vaikuttaa siihen, mitä tekstejä valitaan käännettäväksi ja miten ne käännetään. Polysysteemiin

vaikuttavat vallitsevat normit, konventiot, arvot ja koko yhteiskunnan valtapolitiikka (Oittinen 2000: 268).

Teoksen asema voi luonnollisesti muuttua ajan myötä samalla kuin kirjallinen kenttä elää. Mutta juuri teoksen syntymähetkellä tekstillä on yksiselitteinen ja selvä asema kentässä tai systeemissä, mihin se on joutunut: joko se on tarkoitettu lapsille tai aikuisille, joko se on kanonisoitunut tai se ei ole. (Shavit 1986: 64).

Monet teksteistä säilyttävät yksiselitteisen statuksen, mutta osa teksteistä voi olla asemassa, jota voisi kuvata hajaantuneeksi. Tällöin teoksella on useampi eri status samassa kentässä ts. kirjallisuuden systeemissä (Shavit 1986: 64). Muuttuvan yhteiskunnan mukana kirjallisuuden systeemi on dynaaminen ja muuttuu jatkuvasti. Even-Zohar esittää sen moniosaiseksi systeemiksi, jossa useat systeemit risteävät toisiaan ja ovat osin päällekkäisiä. Zoharin (sit. Shavit 1986: 64, Even-Zohar 1979: 290) mukaan niistä muodostuu suuri yhtenäisyys, jonka osat ovat riippuvaisia toisistaan. Kun kirjallisuuden systeemin ymmärtää tällä tavoin, voidaan hyväksyä myös avoimet kategoriat, joihin yksi teos voi yhtäaikaisesti sijoittua. Toisin sanoen, teoksella voi olla hajaantuneita statuksia yli kategoriarajojen. Even-Zoharin mukaan kirjallisuuden systeemiä ei tulisi käsittää yhtenäiseksi, vaan pikemmin erilaisista, jopa ristiriitaisista aineksista ja malleista koostuvaksi (sit. Shavit 1986: 64, Even-Zohar 1979).

Shavit korostaa, että teoksen status siis tulee ymmärtää ennen kaikkea hajautuneeksi, ei yksiselitteiseksi. Shavit (1986: 64) jatkaa, että tällä tavoin voimme olla tekemisissä tekstien kanssa, jotka normaalisti kuuluvat lastenkirjallisuuden systeemiin, mutta joiden suosio aikuislukijoiden parissa onkin itse asiassa ehdoton edellytys niiden suosiolle. Näyttäisi siltä, että vain ambivalentti lastenkirjallisuus voi päästä systeemissä hallitsevaan asemaan, kanonisoitujen teosten joukkoon.

2.1.1 Vain ambivalentista voi tulla kanonisoitu

Tutkijoilla on ollut hankaluuksia tutkia ja arvioida teoksia, joita toisaalta lukevat aikuiset, mutta jotka taas toisaalta on tarkoitettu kuitenkin lapsille. Useat lastenkirjallisuuden kanonisoiduiksi teoksiksi päätyneet kertomukset ja sadut ovat itse asiassa uudelleenkirjoitettuja, jotta lapset voisivat ymmärtää ne (Shavit 1986: 65). Esimerkiksi alkuperäisestä *Robinson Crusosta* on kirjoitettu useita eri versioita.

Shavit tekee mielenkiintoisia huomioita matkasta, jonka teos läpikäy tullakseen osaksi kanonisoitua lastenkirjallisuutta. Historiallisesti näyttäisi siltä, että ambivalentit tekstit ovat olleet sellaisia, joita on torjuttu aikuisten systeemissä, mutta joita ei vielä ollut hyväksytty lasten systeemiin. Kun tekstistä kuitenkin lopulta tulee aikuisten suostumuksella ambivalentti lastenkirja, ponnahtaa teos lastenkirjallisuuden keskiöön ja samalla liittyy teoksen edustama lajimalli osaksi hyväksytyjä lastenkirjallisuuden lajeja. Tämän jälkeen teosta ja sen edustamaa, uutta kanonisoitua lajityyppiä aletaan imitoida ja sen läpimurtoa voidaan pitää yhtenä kirjallisuushistorian käännekohdista. (Shavit 1986: 67).

Shavit jatkaa (1986, 67) edelleen: tämän kuvion vuoksi kirjoittajan täytyy osoittaa teos sekä lapsille että aikuisille, mutta teeskennellä, että se olisi vain lapsille. Vain näin kirjoittaja voi saavuttaa kaksoishyväksynnän teokselleen, päästä portinvartijoina toimivien aikuisten ohitse. Aikuiset kelpuuttavat teoksen lapsille, koska pitävät sitä tarpeeksi kehittyneenä ja sivistyneenä. Tämä tunnustuksen ansiosta teos päätyy hyväksytyksi lasten systeemissä, mutta aikuisten kriteerien mukaan lasten ei ole tarve tai edes tarkoitus käsittää teosta täysin.

Shavit huomauttaa (1986: 68), että ambivalentit teokset onnistuvat tavallisesti välittömästi pääsemään kanonisoidun lastenkirjallisuuden keskiöön samaan aikaan kun jotain uutta lajityypin mallia edustavat univalentit tekstit joutuvat torjutuiksi ja ne käyvät pitkän tien systeemin reunalta kohti keskustaa harvoin päämäärää tavoittamatta.

Kirjailija tai kääntäjä voi olla myös välittämättä aikuislukijoista. Tällöin teos ei kuitenkaan pääse osaksi kanonisoitua lastenkirjallisuutta. Puurtinen (2000: 109) nimeää yhdeksi esimerkiksi Enid Blytonin *Viisikko*-sarjan, joka ilmeisesti alun perinkin on tarkoitettu univalentiksi. *Viisikot* ovat vuosikymmeniä olleet Suomen luetuimpia lastenkirjoja, siis täysin hyväksytyjä lasten keskuudessa, vaikka aikuiset eivät niiden suosion syytä voikaan ymmärtää.

2.1.2 Sijoittuminen systeemissä

Shavitin mukaan (1986: 113) lastenkirjan liittyminen lastenkirjallisuuden systeemiin muistuttaa minkä tahansa teoksen liittymistä systeemiin sen reuna-alueelta käsin (lastenkirjallisuushan ei ole kaunokirjallisen systeemin arvostetuinta, keskeisintä aluetta). Kuten aiemmin esitettiin, lastenkirjallisuuden kanonisoituneet teokset ovat ambivalenttisia. Mielikuvitusadut tulivat Englannissa

kanonisoiduksi lastenkirjallisuudeksi vasten sen jälkeen, kun romantiikka syrjäytti aikuisten kirjallisuudessa realismin. Asteittain mielikuviutus ja fantasia tulivat hyväksytyiksi (pääasiassa Andersenin kääntämisen ansiosta) ja lopulta norminmukaisiksi. (Shavit 1986: 114).

Aikuisten kirjallisuudesta siirretyt mallit toimivat siis lastenkirjallisuudessa ensisijaisena mallina. Myöhemmin mallista voi tulla ei-kanonisoidun lastenkirjallisuuden tyypistetty ja yksinkertaistettu malli. (Shavit 1986: 114). Lasten dekkarisarjat havainnollistavat tätä prosessia hyvin.

Dekkarikertomuksen malli siirtyi lastenkirjallisuuteen vasta sen jälkeen, kun siitä oli tullut kanonisoitu aikuisten kirjallisuudessa (pääosin Dostojevskin *Rikoksen ja rangaistuksen* sekä Doyle'n *Sherlock Holmesin* ansiosta). Aluksi lasten dekkarimalli hyväksyttiin ensisijaiseksi (Kästnerin *Emil und die Detektive* [1928] ja McGregorin *The Young Detectives* [1934]). Kun dekkarimallista oli tullut osa kanonisoitua lastenkirjallisuutta, se siirtyikin pelkistettynä ja yksinkertaistettuna ei-kanonisoituun lastenkirjallisuuteen. Nyt se on ollut yksi pysyvimmistä lastenkirjallisuuden malleista yli viisikymmentä vuotta. (Shavit 1986: 114).

2.2 Lastenkirjallisuuden kääntäminen

Shavit (1986: 111) kiinnittää huomiota erääseen oleelliseen eroavaisuuteen lasten- ja aikuisten kirjojen kääntämisen välillä; lastenkirjallisuuden kääntämisessä tiettyjä malleja, genrejä muunnetaan lähtökulttuurista kohdekulttuurin malleihin sopivaksi. Näin lopputulos on lähtö- ja kohdemallien risteymä. Lastenkirjojen käännöksissä on paljon adaptaatiota.

Toisin kuin nykyajan aikuisten kirjallisuutta käännettäessä lastenkirjallisuuden kääntämisessä voidaan ottaa suuria vapauksia. Tekstiä voidaan manipuloida muuttamalla, laajentamalla tai lyhentämällä sitä. Kääntäjä voi toimia näin, sillä lastenkirjallisuus sijoittuu kirjallisuuden polysysteemissä reuna-alueelle ja on asemaltaan heikompi ja vähemmän arvostettu. (Shavit 1986: 112).

2.2.1 Lastenkirjallisuuden kääntämisen kaksi pääperiaatetta

Shavit (1986: 112) esittelee kaksi periaatetta, jotka oikeuttavat ja motivoivat kääntäjän tekemiä muutoksia tekstiin. Ensiksi, teoksen täytyy olla kasvattava ja opettavainen lapselle, toiseksi, sen pitäisi olla sopiva lapsen käsityskyvyille. Kasvattavan elementin ja opettavaisuuden täytyy heijastua myös kieleen (Puurtinen 2000: 109). Puurtinen toteaa, että kieleen kohdistuu normeja ja odotuksia, jotka

vaihtelevat eri kulttuurien välillä ja jopa niiden sisällä. Kysymykset siitä, pitäisikö lastenkirjojen olla kieleltään vaikeahkoja, edistää uusien sanojen ja lauserakenteiden omaksumista, vai helppoja, jopa puhekielisiä, jolloin lapsi varmemmin ymmärtäisi lukemansa vaihtelevat genrenkin mukaan. Saduilta odotetaan ehkä vanhahtavaa kieltä, realistisilta nykykertomuksilta taas modernia arkikieltä (Puurtinen 2000: 109).

Aiemmin kasvatustieteiden näkökulma oli dominoiva perustelu, tänä päivänä painotus on muuttunut korostamaan teoksen ”lapselle sopivuutta” (Shavit 1986: 113). Aina molempien periaatteiden noudattaminen ei ole myöskään ongelmaton ja kääntäjä voi joutua tilanteeseen, jolloin toista kahdesta periaatteesta täytyy rikkoa. Esimerkiksi kuolema on asia, jonka aikuiset olettavat lapsen ymmärtävän, mutta pitävät aihetta silti vahingollisena lapsen mielelle. Teoksessa voi esiintyä siten ristiriitaisiakin piirteitä, jos kääntäjä on joutunut epäröimään kahden periaatteen välillä.

Kahta pääperiaatetta silmällä pitäen on valittu teoksia, joita ylipäättään on päätetty kääntää. Lastenkirjallisuuden systeemiin sijoittuva lopullinen käänös ei saa vahingoittaa edellä mainittuja kahta pääperiaatetta. (Shavit 1986: 112).

2.2.2 Käännösten sijoittuminen olemassa oleviin malleihin

Lastenkirjallisuuden käänöksillä on tapana liittyä kohdesysteemin olemassa oleviin malleihin. Tämä ilmiö tunnetaan yleisistä käänösperiaatteista (sit. Shavit 1986: 115, Even-Zohar 1975, 1978d, Toury 1977, 1980a, 1980b) ja se on lastenkirjojen kääntämisessä yleinen, sillä systeemissä on tapana hyväksyä tutut ja tunnetut mallit. Jos alkuperäisen teoksen mallia ei tunneta kohdesysteemissä, tekstistä poistetaan tai siihen lisätään sellaisia elementtejä, joiden avulla teos sijoittuu johonkin kohdesysteemin malliin. Ilmiö oli aikaisemmin olemassa myös aikuisten kirjallisuudessa, mutta lakkasi esiintymästä kanonisoituneessa systeemissä. (Shavit 1986: 115).

3 KUN LUKIJA JA KÄÄNNÖS KOHTAAVAT. MANIPULAATIOTEORIA, UUDELLEENKIRJOITTAMINEN JA VIRHEET

3.1 Lukijan kokemushistoria ei ole sama kuin kronologinen kulttuuri- ja kirjallisuushistoria

Polysysteemi on siis alati muuttuva järjestelmä, jossa teosten hierarkia, arvo ja arvostus muuttuvat lukijoiden ja yhteiskunnan mukana. Pirjo Mäkinen osoittaa osuvasti, että myös käännösten lähdetekstit kokevat ajan tuomia muutoksia, vaikka sitä ei yleensä myönnetä tai välttämättä edes huomata (Mäkinen 2003: 419). Esimerkiksi Mäkinen antaa *Hamletin* 2000-luvun englanninkieliset painokset, jotka sisältävät nykybritille runsaat selitysosiot. Sama ilmiö on Suomessa tapahtunut myös *Kalevalan* kohdalla, ja kansalliseeposta saa laitoksina, jossa muun muassa jo kadonneita työkaluja esitellään selitysosioissa piirroksien kera. Yksi suosituimmista *Kalevala*-versioista on Mauri Kunnaksen kuvakirja *Koirien Kalevala*, joka on yhä useamman suomalaisen ensikosketus kansanrunoihin. 1100-luvun muinaisvenäläisen kirjallisuuden klassikko *Laulu Igorin sotarekistä* (ven. Слово о полку Игоре, Slovo o polku Igoreve) on käännetty useita kertoja nykyvenäjäksi. Jopa teoksen nimen sanat ovat tänään aivan erimerkityksisiä, *slovo* ei tarkoita enää kertomusta vaan sanaa, *polk* ei enää sotarekettä vaan rykmenttiä. Kaisa Koskinen esittää, että tarvitsemme uutta kohdetekstiä silloin, kun lähdeteksti saa uusia merkityksiä (Mäkinen 2003: 420, sit. Koskinen 1995: 10).

Mäkinen toteaa, että teksteillä on toisaalta synty-, toisaalta lukuhetkensä. Vastaanottajat lukevat tekstejä omassa, vapaassa järjestyksessään, eivät tekstien syntyajankohtien mukaisesti kronologisessa järjestyksessä. (Mäkinen 2003: 422). Teksti, joka luetaan ensimmäiseksi, luo yleensä perustan lukijan tulkinnalle ja tähän tulkintaan hän peilaa kaikkia myöhempiä lukukertoja. Alkuperäisen lähdetekstin ja sitä seuranneiden aikaisempien ja myöhempien käännösten kronologisella järjestyksellä ei tällöin ole merkitystä (Mäkinen 2003: 410). Joillekin ensimmäinen lukukokemus voi olla niin voimakas, että heidän on vaikea hyväksyä mitään muuta käännöstä tai tulkintaa kyseisestä tekstistä (Mäkinen 2003: 410 sit. Oittinen 2000a). Ensimmäisen esteettisen kokemuksen tuottajaa kun ei niin vain heitetäkään laidan yli. Esimerkiksi Nikolai Tšukovski käänsi venäjäksi vuonna 1935 Robert Stevensonin *Aarresaaren* (1883). Tšukovskin käännöstä ovat eri sukupolvet lukeneet nyt yli kuusikymmentä vuotta.

Käännös on kanonisoitunut ja pysynyt sellaisena, vaikka myöhemmin on käynyt ilmi, että se sisältää yli 150 virhettä, joista useimmat liittyvät merenkäynnin termistöön. Kääntäjä ja matruusi Lev Skrjagin on Internet-artikkelissaan listannut esimerkkejä näistä virheistä⁴.

3.2 Klassikkojen uudiskäännöksiä

3.2.1 Kristikunnan käännettyin kirja

Raamattu on esimerkki teoksesta, joka on käännöstensä kautta puhutellut ihmisiä kahden tuhatvuoden ajan. Mistään muusta kirjasta – siis sen käännöksistä ja tulkinnoista – ei myöskään ole riideltä, jopa sodittu yhtä paljon. Kristikunta on kuitenkin aina tarvinnut uusia käännöksiä, jotta jumalan sana koskettaisi uusia sukupolvia. Mikael Agricolan Uusi testamentti puhuttelisi harvaa nykylukijaa:

- (1) 1 Site heicko uskosa coriatka
ia elkette pahoittaco Omatundo.
2 Yxi uskopi ette hen machta
caikinaista söödhe waan se
ioca heicko ombi
hen söpi Caalia
(Mikael Agricola, Uusi testamentti 1548, Room. 14:1,2)
- (2) 1 Hyväksykää joukkoonne myös sellainen, joka
on uskossaan heikko, älkääkä ruvetko kiistelemään
mielipiteistä.
2 Joku katsoo voivansa syödä kaikkea, mutta
heikkouskoinen syö vain kasviksia.
(Uusi kirkkoraamattu 1992, Room. 14:1,2)

Se, mikä 2000-luvulla vaikuttaa arkaistiselta, onkin aikanaan ollut kohderyhmän huomioon ottavaa:

---

⁴ <http://www.gigatran.ru/node/39>

Raamatunsuomennoksensa Agricola laati ilman varsinaisia esikuvia, sillä suomea oli tätä ennen kirjoitettu vähän. Agricola pani Raamatun henkilöt käyttämään Varsinais-Suomessa tavallista puhekieltä. (Toivanen, Suomalaisen Raamatun vaiheita).⁵

Raamatunkäännöskomitean sihteeri, dosentti Aarne Toivanen motivoi Uuden kirkkoraamatun käännösstrategiaa lukijapainotteisuudella. Hän kuvaa uutta käännöstä siirtymisenä alkutekstikeskeisyydestä uuteen aikaan. Vuonna 1998 rovasti ja heprean kielen asiantuntija Risto Santala kritisoi uutta käännöstä kokonaisen kirjan verran.⁶

3.2.2 Kaksikymmentä Alicea

Harvoja teoksia käännetään useammin kuin kerran. Jotkin teokset kuitenkin puhuttelevat niin paljon, että kustantamot, kääntäjät ja lukijat tahtovat palata niihin. Uudet käännökset voivat tällöin olla kieliasultaan ajanmukaistettuja tai ne ovat tarkoitettuja toisille kohderyhmille kuin edelliset käännökset.

Alice's Adventures in Wonderland on Venäjällä käännetty lukuisia kertoja. Tunnetuimpia ovat Nabokovin (1923) kotouttava käännös, jossa Alice on Anja, Nina Demurovan (1967) alkutekstin lähellä pysyttelevä käännös ja Boris Zahoderin (Pioner-lehti, 1971–72) mukaelma. Uusin käännös on Natalja Vjazovan vuodelta 2010. (Kasjul'kina, 2012).

Muita kääntäjiä ovat olleet ainakin Aleksandra Roždestvenskaja (lastenlehti *Zaduševnoje slovo*, 1908–09); anonyymi *Zolotoje detstvo* -lehden kääntäjä vuodelta 1913, jonka suurella todennäköisyydellä arvellaan olevan Anton Tšhehovin veli Mihail Tšhehov; Anatoli D'Aktil (1923); Aleksandra Olenitša-Gnemenko (1940) ja Aleksandr Tšterbakov (1969). (Kasjul'kina, 2012).

Uudelleenkerroja ovat olleet muun muassa Vladimir Orel (1980), Leonid Jahnin (1991), Irina Tokmakova (2000) ja Dinara Seliverstova (2010). (Kasjul'kina, 2012).

Nina Demurova on kirjoittanut laajan ja seikkaperäisen, Internetissä julkaistun artikkelin käännöstyöstään ja -ratkaisuistaan. Hän muun muassa selittää, mihin alkuperäiset runoparodiat viittaavat ja miten sanaleikit rakentuvat englanniksi, ja esittää omat ratkaisunsa näiden rinnalla. Demurovan käännöksestä on olemassa myös laitos, johon on liitetty yhdysvaltalaisen matemaatikon ja

---

⁵ http://web.me.com/challenger/Sivusto/Aarne_Toivanen__Suomalaisen_Raamatun_vaiheita.html

⁶ <http://www.kotisatamankauppa.fi/index.php?sid=30003&tuoteid=1523>

Carrollin tuntijan Martin Gardnerin selittäviä alaviitteitä historiasta, kirjallisuudesta ja lentävistä lauseista.⁷

Venäläinen Alice, Alisa, on hyvä esimerkki siitä, kuinka alkuperäinen klassikko on kuin loppumaton kaivo, mistä kääntäjät ja lukijat voivat ammentaa. Demurovan artikkelin päätössanoin:

”Aloita alusta ja jatka, kunnes pääset loppuun. Kun pääset, lopeta!” Ajoittain on vaikea noudattaa tätä Herttakuninkaan niin hyvin muotoiltua periaatetta. Siksi, että paljon vielä voisi (ja pitäisi) sanoa, ja koska loppu ei vielä ole näkyvillä...

Venäläinen Alisa elää ja jatkaa varmasti yhä eloan, syntyen yhä uudelleen ja uudelleen sen mukana miten näkemyksemme englanninkielisestä kirjallisuudesta, lapsista, omasta kielestämme ja tieteestämme kehittyi. Siksi siis laitamme tähän pisteen, vaikka loppu on vielä kaukana. (Demurova 1991).

Demurova uskoo siis yhä uusien Alice-käännösten ja adaptaatioiden ilmestyvän, vaikka niitä on olemassa jo ainakin parikymmentä.

3.3 Kääntäminen uudelleenkirjoittamisena

Kaksikymmentä eri Alicea tuntuu paljolta, jos ymmärrämme kääntämisen suppeasti ainoastaan lähde- ja kohdetekstin vastaavuuden tavoitteluksi. Eugene A. Nidan dynaaminen ekvivalenssi kuvaa tätä käsitystapaa (Oittinen 2000b: 267). Lähtökielisen tekstin ja kohdekielisen tekstin vaikutus täytyi olla vastaava: jos lähtökielinen lukija jossakin kohtaa itki tai nauroi, vaikutuksen piti olla samanlainen myös kohdekielisiin lukijoihin (Oittinen 2000b: 268). Hans J. Vermeerin skopos-teoria 70-luvulla keskittyi kuitenkin käännöksen vaikutuksiin ja tarkoituksiin. Alettiin ajatella, että käännöksillä on jokin tehtävä, joka niiden pitäisi täyttää (Oittinen 2000b: 268). Huomio siirtyi tällöin alkutekstistä kohdetekstiin, kohdekielen lukijoihin. Kun lähtö- ja kohdetekstin saavuttamattomasta 'samuuden' tavoittelusta näin luovuttiin, syntyi manipulatiivinen koulukunta. Manipulaatioteoriassa kohdeteksti on itsenäinen kokonaisuus, jolla on myös itsenäinen paikkansa kohdekielisessä kirjallisuudessa (Aaltonen 2000: 389). Lähtötekstin manipuloinnilla on tietty tarkoitus, pyrkimys tehdä se hyväksytyksi (termi Tourylta,

---

⁷ <http://hobbitaniya.ru/carroll/carroll1.php>

1995) ja norminmukaiseksi kohdekulttuurissa. Manipulaatioteorian näkökulmasta virheellinenkään käännös ei siis ole ”huono”. Tutkimuksessa ei ole tarkoitus määritellä aikojen ja käsitysten mukana muuttuvaa *laatua* vaan tarkastella niitä olosuhteita, joissa käännös on syntynyt, julkaistu ja vastaanotettu (Aaltonen 2000: 395). On hedelmällisempää tutkia, *miksi* kohdeteksti on sellainen kuin se on. Kiinnostavia kysymyksiä ovat, mistä kulttuurista lähtöteksti on peräisin, kuka sen valitsi ja käänsi, mihin tarkoitukseen ja kenelle, millä käännösstrategialla, julkaistiinko teksti ja mikä oli aikalaisarvio eli vastaanotto (Aaltonen 2000: 395).

Oittinen puhuu kääntämisestä uudelleenkirjoittamisena, sillä kaikki tulkinnat ovat ainutkertaisia. Sen lisäksi, että ne tapahtuvat aina yksilöllisessä ajassa ja paikassa (Oittinen 2000b: 269), ne tekee yksilöllinen ihminen, joka ymmärtää ja tulkitsee lähtötekstiä omista ainutkertaisista lähtökohdistaan. Tästä näkökulmasta niin kutsuttu sanasanainen kääntäminen tai edes tarkka kääntäminen ei ole inhimillisesti edes mahdollista (Oittinen 2000b: 283).

3.4 Anthony Pym'n binaariset ja ei-binaariset virheet käännöksissä

Tutkija Anthony Pym on luonut käsitteet binaarinen ja ei-binaarinen virhe (sit. Vuonokari 2008: 26–27, Pym 1992) käännösopiskelijoiden käännösratkaisujen arvioinnin avuksi. Hän jakaa virheet kahteen kategoriaan, binaarisiin ja ei-binaarisiin. Binaariset virheet ovat selvästi väärin, ne syntyvät tilanteessa, jossa kääntäjä ei ymmärrä lähdetekstiä. Kääntäjällä ei tällöin ole riittävää kääntäjäkompetenssia, eikä näistä tapauksista tarvitse Pym'n mukaan käännöskurssin opetustilanteessa kovin kauan keskustella (sit. Vuonokari 2008: 27, Pym 1992: 282, 284–286). Tuskin kukaan teoreetikoista ja lukijoista on eri mieltä siinä, että kääntäjän tulee ymmärtää lähtötekstiä (Vuongokari 2008: 26).

Toinen ryhmä, ei-binaariset virheet, on mielenkiintoisempi. Tällöin kääntäjällä on mahdollisuus tuottaa lähdetekstistä eri vaihtoehtoja kohdetekstiksi ja taito valita yksi vaihtoehtoista nopeasti ja perustellun varmasti (sit. Vuonokari 2008: 27, Pym 1992: 282, Pym 2003: 489). Ei-binaariset ratkaisut voivat olla jossain mielessä ongelmallisia, mutta ne eivät ole vääriä. Ei-binaarisissa tapauksissa oikeita vastauksia on useita.

Tuulikki Vuonokari on pro gradu -tutkielmassaan tarkastellut ruututekstikäännöksistä käytävää keskustelua. Aineisto on kerätty Internetfoorumien anonyymeilta kommentoijilta ja keskustelu on niissä virinnyt lähinnä virheistä tai keskustelijoiden virheinä tai huonoina valintoina pitämistä

käännösratkaisuista. Vuonokarin aineistossa kirjoittajat esittivät binaarisen ja ei-binaarisen virheen ajatuksen puhumalla mm. ”ilmiselvistä, täysin vääristä virheistä” (binaarinen) ja sitten ”surkeista käännöksistä” (ei-binaarinen). Keskustelijat jaottelivat virheet joko varsinaisiin tai muihin siis henkilökohtaisen makunsa vastaisiin ratkaisuihin, mikä kävi pitkälti yksiin Pymin jaottelun kanssa (Vuonokari 2008: 28).

Aineistossani on samoja piirteitä Vuonokarin tekemien huomioiden kanssa. Kääntäjän valitsema ratkaisu muiden samankaltaisten ratkaisujen joukosta voi lukijasta tuntua virheeltä. Suurimpana erona oman aineistoni ja Vuonokarin aineiston kohdalla on, että Uspenskia arvioivat kommentoijat eivät osaa lähtökieltä toisin kuin suuri osa suomalaisista ruututekstien kommentoijista osaa englantia. Tämä ei, yllättävää kyllä, estä aineistoni kirjoittajia osoittamasta ”virheitä”. Näistä esitän esimerkkejä aineiston analysoinnissa.

5 TAUSTAA KARLSSONIN ERI VENÄJÄNNÖKSISTÄ

5.1 Karlssonin kolme eri käännöstä

Lindgrenin *Karlsson på taket* on käännetty venäjäksi kolme kertaa. Venäjänkielinen lukijakunta löysi Lindgrenin Liliana Lunginan käännösten kautta. Hänen Karlsson-käännöksensä vuonna 1957 oli ensimmäinen venäjännös Lindgrenin tuotannosta (sit. Samuelsson 2008: 1, Maeots 2004: 19–24). Vuonna 1997 Ljudmila Braude ja Nadežda Beljakova käännsivät Karlssonin uudelleen. Uspenskin vuoden 2008 käännös on viimeisin versio Karlssonista.

Liliana Lungina on Venäjällä tunnettu kirjallisuuden kääntäjä. Karlssonin lisäksi hän on kääntänyt muun muassa muita Lindgrenin teoksia sekä Ibsenin ja Strindbergin näytelmiä. Hänestä on vuonna 2009 ilmestynyt dokumenttielokuva *Подстрочник Лилианы Лунгиной*. Valmis elokuva makasi tv-kanavien hyllyillä yksitoista vuotta ennen tv-ensi-iltaansa ja se esitettiin vasta Lunginan kuoltua.⁸ Elokuvaan perustui myös suosiota saavuttanut kirja *Подстрочник. Жизнь Лилианны Лунгиной, рассказанная ею в фильме Олега Дормана*.

---

⁸ <http://grani.ru/Society/Media/Television/m.182029.html>

Lunginan käännökset ovat olleet pohja neuvostoliittolaisille Karlsson-animaatioiden käsikirjoituksille. Ensimmäinen animaatio oli nimeltään Малыш и Карлсон (1968), toinen Карлсон вернулся (1970). Animaatioissa on Lunginan luomia hokemia, kuten ”Спокойствие только спокойствие” (Lugn, bara lugn) ja ”Пустяки, дело житейское” (Det är en världslig sak).

5.2 Samuelssonin vertaileva käännöstutkimus: Lungina, Braude ja Beljakova

Göteborgin yliopistossa Olesya Samuelsson on kandidaatintutkielmassaan vertaillut tyylin ja sanaston kannalta Lunginan sekä Brauden ja Beljakovan käännöstä Lindgrenin lähdetekstiin. Staffan Skott on vuonna 1977 kiinnittänyt huomiota Lunginan käännösten adekvaattisuuteen (Skott 1977). Lindgrenin puhekielisestä tyylistä hän toteaa: ”Astrid Lindgren ei olisi voinut itsekään kirjoittaa venäjäksi kuten Astrid Lindgren. Hänen kielensä ei ole lähellä puhekieltä, se on läpikotaisin puhdasta ja aitoa puhekieltä, joskin harvinaisen ilmeikästä ja harkittua. Venäjäksi ei kuitenkaan kirjoiteta sillä tavoin. Neuvostoliitossa hallitsee huolletun kirjakielen diktatuuri. Slangi ja puhekieli voivat esiintyä kirjansivuilla korkeintaan poikkeuksena” (Skott 1977: 84–85).

Samuelssonin vertailussa on esimerkkejä siirroista, poisjätöistä ja lisäyksistä. Lisäksi hän kiinnittää huomiota sanaston rekisteriin ja reaaliioihin.

Yhdessä esimerkissä Samuelsson (2008: 13) osoittaa, miten Lungina ei ole, kuten ei Braude tai Beljakovakaan, yrittänyt välittää Lindgrenin Karlssonille luomaa ”ei-kieliopillista” puhetyyliä. Karlssonin puheessa olisi voinut olla sanaleikkejä ja kömmähdyksiä myös venäjäksi. Karlsson on seuraavassa esimerkissä todennäköisesti tarkoittanut sanaa ”*våldigt vackra tavlor*”, ”hyvin kauniita tauluja” väkivaltaisen, *vådligt* sijaan. Tässä kohdin kääntäjän, joka pyrkii ekvivalenssiin, vastaavaan käännökseen, olisi pitänyt keksiä jokin korvaava, koominen venäjänkielinen ilmaisu. (Samuelsson 2008: 13).

- (3) ”Vackra tavlor”, sa han. ”Vådligt vackra tavlor! Fast kanske inte fullt så vackra som mina”
- (4) – Красивые картины,-сказал он наконец.- Необычайно красивые картины! Хотя, конечно, и не такие красивые, как мои [L].
- (5) -Красивые картины!- сказал он.- Ну просто жуть, какие красивые! Правда, не такие красивые, как мои [B&B].

Uspenskikaan ei ole onnistunut välittämään Karlssonin kielen solmuun menemistä:

- (6) - Красивые картины, - сказал он. - Очень красивые картины! Хотя, наверно, не такие красивые, как мои [U].

Samuelsson toteaa pohdiskeluissaan, että jokaisella kääntäjällä on oikeus tulkintaansa ja luovaan työskentelyyn. Hänen johtopäätöksensä ovat seuraavia: Lunginalla on ei-adekvaatteja käännostratkaisuja, jotka voidaan luokitella virheiksi tai kääntäjän omiksi keksinnöiksi. Joidenkin lekseemien kohdalla Lungina käyttää alkuperäisten sanojen sijaan neuvostolapsen sanastoa, jolloin tarkoitus on ollut kotouttaa tekstiä. Lungina kääntää usein myös vapaasti, mikä johtaa semanttisiin vääristymiin. Sen sijaan Brauden ja Beljakovan versiossa voi huomata pyrkimyksen lähentää käännosträ alkuperäiseen niin tarkoitteiden kuin tyyllillisten seikkojenkin osalta. (Samuelsson 2008: 32–33).

5.3 Nadežda Zorikhina Nilsson: Uspenskin ja Lindgrenin Karlssonin vertailu

Göteborgin yliopiston lehtori, tohtori Nadežda Zorikhina Nilsson piti elokuussa 2010 Pohjoismaisessa slavistikongressissa Tampereella mielenkiintoisen esitelmän Uspenskin Karlssonista. Zorikhina Nilsson käyttää teoreettisena pohjana vertailulle Fedorovin (sit. Zorikhina Nilsson 2010, Fedorov 2002: 173) adekvaattia, vastaavaa käännosträ, jossa käännosträ on toisinto alkuperäisestä tekstistä. Tyhjentävä, täysimääräinen toisinto eli adekvaatti käännosträ tarkoittaa siis alkuperäisen tekstin ajatusten sisällön kattavaa siirtoa ja tyyllillistä ja funktionaalista vastaavuutta. Zorikhina Nilsson kiinnittää esitelmässään huomion ennen kaikkea tyyllillisiin seikkoihin, joista hän nostaa esille erilaisia esimerkkejä.

Aluksi Zorikhina Nilsson nimeää Uspenskin kielenkäytön ominaispiirteitä. Ensimmäinen piirre on ilmeikäs, puheenomainen tyyli, jossa on myös alatyylin vivahteita. Toinen piirre on suuri määrä jonkin asian uudelleennimeämisiä ja kolmas uusien sanojen keksiminen. Kaikki nämä piirteet toistuvat myös Karlssonin kääntämisessä.

Lindgrenin tyyliä leimaa ennen kaikkea puhekielisyys. Niinpä Zorikhina Nilsson ottaa vertailunsa lähtökohdaksi Uspenskin käännostrategian, puhekielen käyttämisen. Hän ei ota kantaa, onko näin syntynyt teos sopiva lapsille. Zorikhina Nilssonin esitelmän viimeinen dia (jossa hän lainaa pohdintaa Anna Carlssonin artikkelista) tahtonee sanoa, että Uspenskin inhottava Karlsson ei olekaan niin kaukana Karlssonista, jonka Lindgren loi.

Vad är egentligen Karlsson på taket för en figur? Kanske en manifestation av vårt undermedvetna – en trickstergestalt med uppdrag att ifrågasätta samhällets normer? Det är verkligen ingen rakt igenom trevlig sagoprins Lillebror Svantesson får in i sin barnkammare. (Carlsson 1997: 85).

(Millainen hahmo Karlsson oikeastaan on? Ehkä alitajuntamme ilmentymä – metkuilija, jonka tehtävä on asettaa yhteiskuntanormit kyseenalaisiksi? Ketään suoranaisten mukavaa satuprinssiä Pikkuveli ei lastenhuoneeseensa saanut.)

5.3.1 Esimerkkejä Lunginan ja Uspenskin tyylikeinoista

Alla muutama monista kääntäjien ratkaisuista, joita Zorikhina Nilsson on poiminut ja lajitellut Lunginan ja Uspenskin käännöksistä.

Lunginan neutralisoiva kääntäminen

Zorikhina Nilsson demonstroi, miten Lungina kääntää neutraalisti ja tasoitellen. Kohdeteksti ei ole silloin tyyllillisesti vastaavaa lähdetekstin kanssa:

- (7) "Hur i alla sina dar har du då fått **en så befängd idé** i skallen?"
Как же тебе пришла в голову **такая бредовая идея**? (Uspenski) Suom. hullu idea.
Тогда почему тебе в голову пришла **такая нелепая мысль**? (Lungina) Suom. hassu ajatus.
- (8) **sån där smörja** som tidningarna skriver
Это же **типичная газетная лапша на уши**... (Uspenski) Suom. tyyppillistä lehtien valehtelua niin, että korvat heiluvat.
обычная газетная утка (Lungina) Suom. tavallinen uutisankka.
- (9) "Ja, jag är sjuk", sa farbror Julius tungt. "Jag måste vara sjuk ... **försvinn du**", sa han till Lillebror.
- Да, я болен, - тихо отозвался Юлиус Янсон. – Скорее всего, я болен. **Исчезни!** – сказал он Мальшу (Uspenski) Suom. katoa/häviä/häivy.
- Да, я болен, - с трудом произнёс дядя Юлиус. – Надеюсь, что болен... **Уходи**, добавил он, обращаясь к Мальшу (Lungina). Suom. mene pois.

Uspenskin emotionaalisten piirteiden voimistaminen

Kun Lungina tasoittelee, Uspenski sen sijaan voi lisätä tunnetta tekstiin.

- (10) "Vad lagar du för **kolijox** i dag", frågade han. (pöperö, suom. Kristiina Rikman).
- И какую **отраву** ты готовишь сегодня? – спросил он (Uspenski). Suom. Mitä myrkkyyä valmistat tänään?, kysyi hän.
- **Что** ты **стряпаешь**? – спросил он. (Lungina). Suom. Mitä kokkailet?, kysyi hän.

Uspenskin tyylin aleneminen:

- (11) "**Bråka inte**, Karlsson", sa Lillebror.
Карлсон, **не заводись**, - сказал Малыш (Uspenski). Suom. älä ota ylikierroksia.
- **Перестань**, - сказал Малыш (Lungina). Suom. lopeta.

Uspenski käyttää myös slangia:

- (12) Jag känner mej upplagd för lite **skoj**.
- Чувствую, что я склонен устроить маленький **шухер**.⁹
- (13) och då hade Gunilla skrattat och sagt att Karlsson var en **inbillning** och ett **påhitt**. Och Krister hade hållit med henne...
- (14) Гунилла рассмеялась и сказала, что Карлсон – это лишь **фантазия, выдумка** и вообще **глюк**¹⁰, и Кристер был с нею согласен
- (15) Uspenskin käyttämät sanat **классно** ja **клёвый** (siistiä, huippua) ovat nuorison puhekieltä.

Uspenskin asioiden uudelleennimeäminen toistolla

Uudelleennimeäminen tarkoittaa tässä jo aiemmin nimetyn denotaatin nimeämistä.

- (16) så kommer det en väldigt modig och stark och lagom tjock **hjärte** och räddar dej.”
И вот тогда появляется по-настоящему мужественный, и сильный, и красивый, и в меру

---

⁹ стоять на шухере, olla passissa esim. ryöstön aikana. Myös tarkoitteena 'sekasorto', mylläkkä’.

¹⁰ **глюк** *sl.* – narkoottisten aineiden aiheuttama hallusinaatio

упитанный ЧЕЛОВЕЧИЩЕ, ТИТАН, СУПЕРМЕН, **герой** и спасает тебя! Suom.
jättiläinen, titaani, supermies, sankari.

Uspenskin ekspressiivinen nimeäminen

Valitaan nimitys, jossa heijastuu puhujan asenne puheenaolevaan kohteeseen. Tämä on merkittävä taiteellisen ilmaisun keino.

(17) Det som hade väckt honom var ett **ovanligt** och **hemskt läte** ute från köket. Fröken Bock gick där och sjöng för full hals. Det hade Lillebror aldrig hört henne göra förut och han hoppades verkligen att hon skulle sluta med det, för **det lät inte bra**.

Его разбудил **необычный, странный, просто чумовой** звук (Suom. epätavallinen, outo, todella älytön ääni), доносящийся из кухни. Это фрёкен Бок расхаживала там, распевая во весь голос. Ранее Малыш такого никогда за ней не замечал, и теперь он очень хотел, чтобы она прекратила, потому что это был **кошмар, ужас, бред и вой бензопилы**. Suom. se oli painajaismaista, kammottavaa, hullua moottorisahan ujellusta.

Uspenskin uusien sanojen keksiminen

Zorikhina–Nilsson esittää seuraavissa esimerkeissä, että Uspenski keksisi uusia sanoja. Esimerkkien sanat ovat kuitenkin ensimmäisessä tapauksessa johdannainen ja seuraavassa jo olemassa oleva sana.

(18) (1) "Jag **filurar** olika åt olika folk förstås. Aldrig samma **filurea** två gånger. Världens bästa **filurare**, gissa vem det är!"

- Настраиваю одних против других, естественно. И никогда не повторяюсь в трюках.
Догадайся, кто **лучший в мире придумыватель смешного!**

(2) Men då hävde fröken Bock upp ett av sina **rysansvärdaste** skratt.

Фрёкен Бок рассмеялась своим **громоподобным смехом**.

Uspenskin reaalioiden korvaaminen toisilla

(19) Upp till pryddes tornet av något som tydligen skulle föreställa en kupol. Det var **en liten rund köttbulle**.

А вершину башни украшало нечто, что, видимо, должно было являть собой купол. Это была половина недоеденной **котлеты**. Suom. kotletti.

5.4 Lastenkirjailija Eduard Uspenskin haastattelu

Tapasin Eduard Nikolajevitš Uspenskin Tampereella huhtikuun lopussa vuonna 2011 sen jälkeen kun hän oli esiintynyt Tampereen kaupunginkirjastossa. Meillä oli rajallisesti aikaa keskustella hänen käännöksensä vastaanotosta, mutta tiedot, joita kirjailija antoi, olivat erittäin mielenkiintoisia ja toivat Karlssonin tarinaan uusia näkökulmia.

Ensimmäinen yllätys oli Lindgrenin perikunnan pyyntö, ettei uudesta Karlssonista enää otettaisi painoksia. Uspenski kertoo haastattelussa:

(--) Ja heille uskoteltiin, että [Uspenski] on tehnyt huonon käännöksen. Että kirjailijana voikin menetellä, mutta kääntäjänä hän ei ole mistään kotoisin. Tästä syystä sisko, tai kuka nyt perikuntaa onkaan, kirjoitti kustantamolle, jotta tämän version julkaiseminen lopetettaisiin. Kustantamo vastasi, että käännös oli tehty erittäin hyvin, Brauden väitteet olivat täysin vääriä, osoitettiin esimerkkejä, joissa Braude oli väärässä. Hän kirjoitti useasti, että eksyn liian kauas, käännän liian rohkeasti, mutta toisinaan syytti minua siitä, että käännän liian kirjaimellisesti, että käytän liian usein ruotsalaisia kielikuvia. Tein tarkoituksella niin, koska kirjahan on käännös, ja pitäisi tuntua, että se on käännetty toisesta kielestä.(--) Ja, etteivät aio lukea enää yhtäkään kirjettä, että enää ei tarvitse julkaista. Siksi kirjaa pidetään tällä hetkellä harvinaisuutena. (liite 1)

Työtavoistaan, raakakäännöksestä ja muiden käännöksistä Uspenski kertoo seuraavaa:

Kun minulle ehdotettiin käännöksen tekemistä, sanoin: ”Älkää antako minulle ammattikäntäjätärtä, antakaa teos jollekulle opiskelijatytylle, joka on juuri aloittanut venäjän opinnot. Olkoonkin, että hän kääntää rumasti. Hän kääntää paremmin kuin ammattilainen.” Ja niin hän käänsikin, teki paljon kommentteja ja selityksiä. Hän pelkäsi, etten ymmärtäisi jotain ja sen vuoksi minulla oli mukavat oltavat. Sain tietää kaiken erilaisista puistoista, miten ne eroavat muista puistoista ja miksi jokin laiva on nimetty tällä tavalla eikä toisella tavalla. Aluksi luin tätä versiota, käännän pätkän ja luen, otan Lunginan version, luen Braudea, luen Beljakovaa ja yritän päästä sisään ytimeen. Parasta ja tarkinta oli Lunginalla, mutta ajat ovat muuttuneet, tempo on nyt erilainen. Hän käänsi bolševikkien aikaan, jolloin kaikki kehittyi hitaasti, jolloin

monista asioista ei saanut puhua, mutta kirjantekijä on kuin jännitetty jousi, hänen temponsa on erilainen kuin Lunginan.

Uspenski puhuu yhdestä raakakääntäjistä, vaikka kulttuuritoimittaja Vadim Nesterov¹¹ nimeääkin Alla Rustedin ja Julia Smirnovin kääntäjiksi, joille Uspenski on osoittanut kiitoksensa.

Uspenski oli ymmärrettävästä syystä pahoillaan käänöksensä kohtalosta. Hän oli sitä mieltä, että Lindgrenin perikunta ja kriitikot teilluksellaan olivat estäneet uuden Karlssonin ja innokkaiden lukijoiden vieläkin laajemman kohtaamisen. Hän vaikutti hyvin varmalta siitä, että lukijat olivat kuitenkin pitäneet käänöksestä. Hän näytti saavuttaneen itselleen asettamat päämäärät.

Vastaaja: Lunginan käänös on ehdottomasti hyvä. Mutta se on nimenomaan käänös, joka usein on sananmukainen ja josta on hävinnyt joitain tunteenpurkauksia, vihjeitä, jotka minä kirjailijana, en kääntäjänä, huomaan. Ylipäätään siksi olen sitä mieltä, että tein paremmin (--) Aluksi ihmiset olivat hämmästyneitä, että olin kääntänyt, sitten he alkoivat lukea ja kirja laukkasikin eteenpäin, se on nopea, helppolukuinen ja se saavutti suurta menestystä. Nyt sitä ei enää julkaista, koska perikunta protestoi, mutta ehkä teidän avullanne horjutamme tätä kantaa. (--)

Haastattelija: Oliko joku kriitikko uuden Karlssonin puolella?

V: Ei, ei, ei.

H: Ei yksikään?

V: Sivuuatan kritiikin täysin.

H: Selvä. Sanoitte, että on olemassa kolme painosta ja jokaisen painosmäärä oli 10 000 kirjaa? Niinhän tarkoittitte?(--)

V: Kyllä kyllä.(--)Kävelimme äsken kadulla, kun luoksemme tuli nainen ja pyysi allekirjoitusta; ”Minulla on kirja”, ”Mistä saitte sen?”, ”Tilasin Internetistä.”

---

¹¹ http://www.gazeta.ru/culture/2008/02/12/a_2633898.shtml

Selvisi, että tämä suomenvenäläinen nainen oli ostanut kappaleensa helsinkiläisestä Ruslaniasta. Uspenski oli kiinnostunut kirjan alkuperästä, sillä hänellehän on ilmoitettu, ettei uusia painoksia enää oteta.

Kirjaa on tätä kirjoittaessani helmikuussa 2012 yhä Ruslanian varastossa ja kaupasta kerrotaan, että kaikkiaan Uspenskin Karlssonia on myyty kolmessa vuodessa 40 kappaletta. Itse en ollut kirjaa löytänyt Pietarin Bukvojedistä tai Dom Knigistä, uusi Karlsson oli kummassakin ollut loppuunmyyty. Kuitenkin pari kuukautta haastattelun jälkeen, kesällä 2011, petroskoilainen kirjakauppa tarjoi isoa kasaa Uspenskin Karlssonia myyntipöydällään, josta nappasin oman kappaleeni. Etulehdillä kerrotaan kirjan olevan ensimmäisestä painoksesta. Onko kyse vain siitä, että joillain paikkakunnilla on tilattu varastoihin Uspenskin Karlssonia vai onko teoksesta otettu tai otetaanko yhä uusia painoksia? Jos jälkimmäinen pitää paikkansa, Uspenskin arvio kirjan suosiosta lukijoiden keskuudessa ei olisi perusteeton; uudet painokset tarkoittavat, että kirja menee yhä kaupaksi. Tosin, eihän pelkkä ostopäätös vielä kerro, pitikö ostaja kirjasta sen luettuaan.

6 TUTKIMUSAINEISTON ESITTELY JA ANALYSOINTI

6.1 Drugoin blogipäivitys

Tutkielmani aineisto on bloggaaja drugoin (tästädes kirjoitan nimimerkin isolla alkukirjaimella luettavuuden vuoksi) blogipäivitys ”Uudesta Karlsonista” (Новый Карлсон¹²) ja siihen tehdyt yli 700 kommenttia. Blogosfäärissä on runsaasti Uspenskin Karlssonia käsitteleviä päivityksiä. Valitsin Drugoin blogin aineistoksi, koska bloggaaja ei siteeraa muita vaan tekee omia huomioita. Valintaan vaikutti myös se, että kommenttien määrä oli niin valtaisa.

Drugoin päivitykseen on skannattu Uspenskin käännöksestä kolme ensimmäistä sivua. Lunginan käännöstä on siteerattu sieltä täältä ensimmäisten sivujen kohdilta sen mukaan, mitä sanavalintoja bloggaaja on käsitellyt. Päivityksestä ei käy selville, onko bloggaaja lukenut Uspenskin teoksen kokonaan vai onko käsitys käännöksestä muodostunut vain näiden ensimmäisten sivujen pohjalta.

---

¹² <http://drugoi.livejournal.com/2499855.html> (katsottu 18.1.2012)

Drugoi syyttää Eduard Uspenskia toisaalta Lunginan käännöksen plagioinnista, toisaalta kirjailijan omia, Lunginasta eroavia ratkaisuja kritisoidaan. Käännössitaattien lukemisen jälkeen voi huomata, kuinka lauserakenne ja sanavalinnat ovat kääntäjillä erilaisia, mikä tekee bloggaajan syytökset plagioinnista oudoiksi. Alkuperäistä tekstiä drugoi ei ole ottanut vertailuun mukaan ja voi kai olettaa, ettei hän osaa ruotsia. Bloggaaja on tietoinen Uspenskin valitsemasta käännösstrategiasta ja on linkittänyt päivitykseensä linkin kirjailijan Rossiiskaja gazetalle antamaan haastatteluun.

Suoraan sanoen kirjailija Uspenski ei uudelleenkerro Astrid Lindgrenin kirjaa, vaan Lilianna Zinovjevna Lunginan käännöstä. Kuitenkin Lunginan nimi puuttuu teoksen tiedoista ja Uspenski itse sanoo, että käännös on hänen omansa:

”Asetin itselleni tavoitteen tehdä käännöksestä mahdollisimman rohkean. Se ei tarkoita, että muuttaisin juonta. Vain kielestä tulee nykyaikaisempaa.”(Hyperlinkki Rossiiskaja gazetan haastatteluun)

Nykyaikaiseen kieleen näemmä lukeutuu outo sana "прудовый", jonka kirjailija esittelee oman (Drugoin kursiivi) teoksensa ensimmäisellä sivulla.

Drugoi moittii Uspenskin käännösratkaisuja lähinnä sanavalintojen tasolla. Samaan aikaan kun kirjailijaa syytetään plagioinnista, bloggaajaa häiritsevät kuitenkin kääntäjien erilaiset ratkaisut:

Tässä johtaja (Lunginan директор) on muuttunut opetusministeriön päälliköksi (Uspenskin начальник из министерства образования), Karlson ei enää polta piippuaan (Uspenskin poisjättö) ja tekstiin on ilmaantunut jonkinlaisia ”kattoihmisiä” (крышные люди) ja ”lentäväisiä” (летальщики). Kokonaisuudessaan teksti paisuu liikaa ja menettää ytimekkyytään.

Päähenkilö Lillebror on kaikissa edellisissä käännöksissä ja piirroselokuvassa ollut Малыш, Uspenski käyttää hänestä uutta nimeä Братик. Drugoi pitää uudelleennimeämisen motiivia epäselvänä – ja siis käännösratkaisua kehnona, vaikka ristiriitaisesti myöntääkin uuden nimen vastaavan eniten ruotsalaista Lillebror-nimeä. Lopuksi Drugoi esittää kysymyksen:

Miksi hienosta käännöksestä, jonka parissa sukupolvi lukijoita on kasvanut, on pitänyt tehdä huonompi versio? Periaatteella ”kehnoa, mutta onpahan omaa”? En usko, että kirjailijalla,

joka on ominut toisten keksimän Tšeburashkan hahmon, on taloudellisia ongelmia. Eikä Eduard Nikolajevitšilla ole itseilmaisunkaan kanssa mitään ongelmia. Joten mikä on syy [uudelleen kääntämiselle]?

Tšeburashkan eli suomeksi Muksiksen maininnalla Drugoi viittaa tilanteeseen, jossa Uspenskin kirjasta tuli hitti animaatioelokuvan ilmestymisen jälkeen. Animaatiohahmon olivat luoneet animaattorit, mutta Uspenskin oli alun perin keksinyt hahmon kirjaansa ja hänellä oli hahmoon siis tekijänoikeus.

Drugoin blogipäivityksen analysointia

Drugoin päivitys on subjektiivinen, mikä blogeille onkin luonteenomaista. Uspenskin käännöksestä ei nosteta esiin mitään ansioita. Bloggaaja ihmettelee vilpittömästi, miksi Lunginan käännöksen olemassaollessa on päätetty kääntää Karlsson uudestaan. Hän ei päivityshetkellä siis näytä olevan tietoinen Brauden ja Beljakovan versiosta. Drugoi on selvästi muodostanut suhteensa Karlssoniin Lunginan käännöksen kautta, eikä näe, miksi tulevat sukupolvet tahtoisivat tehdä toisin. Niinpä Uspenski joutuukin suorastaan riepottelun kohteeksi. Drugoin esimerkiksi kritisoi päähenkilön uutta nimeä. Lillebror tarkoittaa pikkuveljeä, eli Uspenskin Братик on sinällään oikein, mutta kun esteettinen ensikokemus on saatu Малыш-rojan kanssa, ei Drugoi hyväksy muita vaihtoehtoja.

Jo mainittujen plagiointisyytteiden kirvoittajaa on hankalampi päätellä. Uudelleenkertomus, пересказ, antaa kenties syyn odottaa rakenteeltaan erilaista teosta, esimerkiksi lyhennettyä. Uspenskin keksimät uudissanat eivät saa kannatusta, sillä Drugoin mielestä oikea ja hyvä kieli lapsille ei ole liian puhekielimäistä. Myöhemmin viestiketjussa Drugoi tarkentaa kantaansa, jossa ”lapsille pitäisi puhua vanhan kirjan normaalia venäjää”:

нельзя с ребенком говорить на таком языке. он должен знать нормальный русский язык, на котором и написана старая книга. (2008-01-30 13:20)6.2.

Aineistona Drugoin saamat kommentit olivat haastava, mutta mielenkiintoinen työmaa. Yritin ensin luoda vierailijoiden esittämistä kannoista ja ajatuksista taulukkoa, joka olisi nostanut työn arvoa ja luotettavuutta tulosten vertailukelpoisuudella. Huomasin kuitenkin jo muutaman kymmenen kommentin analysoinnin ja taulukkoon sijoittamisen jälkeen, ettei tällainen lähestymistapa olisi kovin kiitollinen. Ihmiset ottivat kantaa mitä erilaisimpiin asioihin, joka paisutti taulukoitavien ”teesien”

määrää. Päänvaivaa tuottivat myös monitulkintaiset, joskus vain parin sanan mittaiset kommentit, joiden tarkoituksesta oli hankala olla varma.

Koska kvantitatiivinen metodi ei näin ollen olisi ollut mielekäs, siirryin lajittelemaan yleisimpiä keskustelunaiheita ja poimimaan niihin esimerkkikommentteja. Kuten jo mainitsin, useat kommentit olivat ytimekkäitä kauheaa (*ужасно*) -tyyppisiä kommentteja. Jotkut vierailijoista käyttivät yksinkertaisesti ”+1” -viestiä osoittamaan, että ovat edellisen kanssa samaa mieltä. Toisaalta näkyi kahden kommentoijan eipäs-juupas-viestien vaihtoa. Näitä lyhyitä ja toisaalta itse aiheesta loitontuvia kommentteja en ole poiminut esimerkkeihin. Tutustuin ensimmäistä kertaa venäläisen yleisön käännöskeskusteluun, mutta päätelin, että teemat eivät poikkeaisi paljoakaan suomalaisten nettikeskusteluista, toisin sanoen, tiedossa olisi virhebongailua, neuvoja lastenkasvatuksesta ja makuasioista väittelyä. Uspenskin kääntäminen raakakäännöksestä oli minulle suomalaisena eksoottista ja odotin mielenkiinnolla, kuinka venäläiset bloggaajat suhtautuisivat tähän ilmiöön. Olen venäläisiä kommentteja lainatessani säilyttänyt niiden alkuperäisen asun siis myös virheet.

6.2 Kommentteja eri aihepiireistä

Karlssonin kääntäjät – Lungina, Braude, ja Uspenski

Käännöstieteilijän kannalta oli positiivista, että kommentoijat tiesivät nimeltä Karlssonin ja muiden klassikoiden eri kääntäjiä.

(1) domety 2008-02-02 05:32 Престарелая Брауде тоже сделала гадость. Вроде как на могиле извечной соперницы попрыгало. И неталантливо, и некрасиво.

Ei-binaariset virheet

Kommenteissa päiviteltiin kääntäjien ammattitaidon puutetta. Virhebongailijat muistelivat muissa käänöksissä näkemäänsä virheitä, esimerkiksi Muumeissa. Muumien Nipsu (Sniff) ei ole mikään tunnettu eläin. Janssonin kuvituksissa sillä on ollut koiramaisia, kengurumaisia ja pussirottamaisia piirteitä. Venäjännöksissä Nipsu on käännetty piisamiksi (Ондатр), saukoksi (Выдра) ja venäjänvesikontiaiseksi (Выхухоль). Keskustelijat olettavat Nipsun olevan varmasti piisami ja että myöhemmät kääntäjät ovat vain tehneet virheitä. Tosiasiassahan kaikki kääntäjät ovat tehneet ei-binaarisen virheen lokeroidessaan Nipsun tietyksi eläimeksi.

(2) _snark_2008-01-30 18:25 Это Брауде. Плохой это перевод, плохой. Там даже фактические ошибки есть - Ондатр назван Выхухолем.

Asiavirheellä kommentoija tarkoittaa, ettei nyt puhu makuasioista (ei-binaarinen virhe) vaan oikeasta (binaarisesta) virheestä.

(3) ex_ex_ainge 2008-01-30 19:03 Хехе, вспомнились ещё новые переводы Туве Янссон.)
В частности, в новом переводе Ондатр стал Выдрой. Выдра читает талмуд "О тщете всего сущего", гыгы))

Uspenskin käännös Lindgrenin poninhännästä (hästsvans) saa paljon vastalauseita. Kaiken lisäksi kampauksella on kaksi eri nimitystä, joista Uspenski on vielä valinnut toisen väärin:

(4) shkaev 2008-01-30 13:21 лошадиный хвост блядь

(5) leelo00 2008-01-30 13:46 лошадиный хвост/если не ошибаюсь, прическа, пусть и тоже некрасиво, но звучит как "конский хвост"

Tarinan toisen päähenkilön, Lillebrorin, uudelleennimeäminen on saanut paljon huomiota kommentaissa. Drugoi kommentoi päivityksessään, ettei Uspenskin käännös Братик ole semanttisesti väärin, mutta jotenkin huono, siis ruma, kuitenkin. Tähän mielipiteeseen yhtyvät monet. Братик-nimitys on proosallisempi kuin edeltäjänsä ja siitä saa helposti väänneltyä puhekielisiä ilmauksia ja viittauksen mm. suosittuun palkkatappajista kertovaan elokuvaan Bratiin.

(6) racoon_defender 2008-01-30 15:12 Это Боссе, Беттан и Братик (он же Брат-2, Братан или по-просту Брателло))))).

(7) Alexbogd 2008-01-30 18:48 Братик - это персонаж "Сатирикона" Петрония, любовник главного персонажа. Лунгина это знала, Успенский – нет.

Uspenskin venäjä ei ole hyvä kielellinen esikuva lapsille

Kuten teoriaosassa esitettiin, aikuiset ovat lastenkirjallisuuden auktoriteetteja. Shavit on määritellyt kaksi kriteeriä, joiden tulee täytyä. Teoksen täytyisi olla opettavainen ja kasvattava sekä myös sopiva lapsen käsityskyvyille. Ensimmäinen kriteeri – opettavaisuus – kattaa niin moraalisen kuin

kielellisenkin aspektin. Aikuiset tahtovat lasten oppivan ”oikeaa, hyvää ja rikasta” kieltä. Uspenskin puhekielinen tyyli nostattaa vastalauseiden aallon. Lapsille halutaan lukea ”normaalial venäjää”.

(8) morwen_russe 2008-01-30 14:47 Жаль. Очень жаль, что один из любимых писателей моего детства докатился до подобных ПРЕСКВЕРНЫХ переводов, с кучей лишних слов и нелепыми жаргонизмами. На фоне прекрасного прежнего перевода он выглядит поистине жалко. Как и сам автор перевода. Независимо от его мотивов.

(9) polymeric 2008-01-30 15:48 Нда. Застрелится. Лучше бы нормальное издание переиздали!/а я как раз пытаюсь учить ребенка нормальному русскому без "летальщиков", он такие слова сам придумает. Откуда "Братик" мне понятно, в оригинале Малыш это "Lillebror" =младший брат со шведского. Но я представить себе не могу, как буду читать ребенку "Братик и Карлссон".

(10) labuka 2008-01-30 14:27 Второй вариант явно не для детей. Однако, какие переводы Джейн Остин сейчас продают...Обнять и плакать!

(11) a_young 2008-01-30 15:02 Я очень хорошо отношусь к Успенскому, но новый "Карлссон" мне совсем не нравится. Во-первых, я отлично помню книги, которые читал в детстве: все они были написаны в разное время и разным языком, было очень интересно и увлекательно разбираться со всеми этими устаревшими штуками и словами. Если человека (особенно маленького) считать неспособным понимать и воспринимать книги, бесконечно их переделывать, упрощать и осовременивать, то читатель рано или поздно таким и станет... недалёким.

(12) gunilla_nympha 2008-01-30 15:57 Жаль, что известный писатель докатился до такого. Просторечье в детские массы(как-будто нам телесериалов не хватает):((

(13) imke 2008-01-31 09:58 С банально стилистической, филологической, если угодно, точки зрения - язык никак не "нормальный", увы. Безотносительно названия Малыша

(14) sunnyfetis 2008-01-30 16:11 черт, надо не выкидывать свои старые детские книжки, а то гляди скоро нормальных уже и не купишь.

Lunginan käännös – paras alkuperäinen

Suuri osa aineiston kommentteista keskittyi kehuun Lunginan käännöstä, jota useammin kuin kerran nimitettiin alkuperäiseksi tai alkuperäiseksi käännökseksi.

(15) d0cile_one 2008-01-30 16:20 раз уж на то пошло, то советские переводы - это bmw, а перевод успенского - это уже как раз-таки "жигули" первой модели. дело не во временных рамках, а в качестве. не качественный перевод рождает кривотолки, а в купе с недалёким языком - беллетристику в духе бульварных романов. про героев - где успенский в этой книге "новых героев поколения" предлагает читателю?))) гарри потер - да, герой поколения, как бы кто к нему не относился. а перепечатка старых книжек при помощи сомнительного перевода - это весьма "инновационный" порыв)))))).

(16) Milashka 2008-01-30 16:26 оригинальный перевод намного интересней и занимательней.

(17) Krywal 2008-01-30 16:31 Всем читать в оригинале! :)

(18) ta_samaja 2008-01-30 19:10 на святое замахнулся!! :(

Uspenskin kompetenssi kääntäjänä sekä yleisesti raakakäännösten käytöstä

Yksi mielenkiintoisimmista keskusteluaiheista oli Uspenskin kääntäjäkompetenssin arviointi ja pohdinta siitä, mikä osuus käännösprosessista kuuluu kääntäjälle, mikä *soavtorille*. Lisäksi pohditaan kirjailijan ja kääntäjän kesken jakautuvaa kunniaa hyvästä venäjänkielisestä käännöksestä.

(19) imke 2008-01-31 10:03 Хм. А вот дурацкий вопрос, в порядке бреда: с каких пор он "профессиональный переводчик" и что еще он переводил-то, издатели не рассказывали? Если верить википедии, заканчивал он МАИ, на сайте каталог произведений не открывается, но в той же википедии о переводах за его авторством - ни слова

(20) enikibeniki 2008-01-30 13:28 ну, русской литературе известны такого рода "переложения" иностранных коллег на русский язык) непонятно только одно - неужели ему официально разрешили это сделать?? сам он переводчиком не является..

(21) zzhou 2008-01-30 13:43 Отрадно видеть что литературная традиция не умерла. Волков, Успенский, Толстой. Надо б как-нибудь Гарри Поттера перевести и стать соавтором (а то и просто автором) очередной классики. Чур, я перевожу ГП, остальные - Маугли, Пулмана и Лемони Сникетта.

(22) irkinson 2008-01-31 08:47 даешь шведский вариант. То, что Успенский взялся "переводить" - было известно еще в прошлом году. На мой вопрос издателям, знает ли он шведский, мне ответили, что "он профессиональный переводчик". И как раз перевод Лунгиной издательство назвало чем-то вроде вольного пересказа, авторской версией. Главная "фишка" этой книги, планировалось, - это особенно большое количество картинок художника Анатолия Савченко. Я книгу еще не видела, так что не знаю, есть ли там эти картинки. Одно точно: Успенский не тот человек, который здорово разбирается в детском "живом" языке. Достаточно почитать какую-нибудь его вступительную статью к журналу "Простоквашино", чтобы понять, как он стар и несовременен.

(23) irkinson 2008-01-31 10:33 Меня смущает именно то, что перевод со шведского. Издатели напирали на то, что он именно переводит. Я понимаю их менеджерский пыл - запустить продукт. Если купят, то никто судить строго не будет. Если не купят (это вряд ли) - тоже. Права у них. А после авторского перевода, кажется, они у них - именно на авторский перевод, то есть они смогут переиздавать именно Успенского, сколько угодно, не ориентируясь непосредственно на Линдгрена. Тут я не уверена, но получается вроде того.

(24) imke 2008-01-31 10:37 Не, перевод со шведского меня как раз не смущает – уйма народу переводила по подстрочникам, это-то понятно. Меня смутила именно формулировка про "профессионального переводчика": primo, таковой обычно знает такие языки, secundo, имеет за плечами какой-то опыт перевода. Ни первого, ни второго я за Э.У. не упомяну, вот и удивилась.

(25) tsata 2008-01-31 10:51 Да, перевод "по подстрочникам" - не есть перевод (переработка произведения на оригинальном языке), это - переработка производного произведения на русском языке (созданного переводчиком, автором подстрочника).

(26) vad_nes 2008-01-31 11:30 Он переводил "Дядюшку Ау" по подстрочнику с финского.

(27) imke 2008-01-31 11:32 Ну, перевод по подстрочнику - это все-таки не кажется мне, повторяюсь, основанием для диагноза "профессиональный переводчик" :)

Ruotsinkielinen lähdeteksti

Aineistossa keskusteltiin yllättävän vähän alkuperäisestä ruotsinkielisestä teoksesta.

(28) onz 2008-01-30 13:45 Мы все - большое общество, если порождаем успешных успенских-волковых, дружно учим английкий и читаем в подлиннике, как я, делов...

(29) congelee 2008-02-13 23:44 Ну, в данном случае все же учите шведский... :)

(30) a_young 2008-01-30 15:02 (--) Во-вторых, мне кажется, что Успенский не заметил, что стиль речи и интонация у Линдгрена меняется от персонажа к персонажу. А Успенский выдернул у персонажей "прикольный" язык, и пересадил себе, автору. В результате не сразу и поймёшь, кто рассказчик-то, не то ребёнок, не то сюсюкающий взрослый с винегретом в голове. Извините.

Onko a_young todella tehnyt huomioita alkuperäisestä ruotsinkielisestä teoksesta? Vaiko sittenkin Lunginalta? Lindgrenin isä Svantessonhan käyttää puhekieltä.

Uuden käännöksen ja modernisoinnin puolesta

Oli myös niitä, jotka eivät teilanneet modernisointi-ideaa, vaikka toteutuksesta pystyi olemaan montaa mieltä.

(31) oas 2008-01-30 21:34: Это не предупреждение, а немотивированный поминальный вопль по своему прошедшему детству ;-) Поскольку выбор надо будет делать, придётся прочитать по куску обеих книжек. Старый текст выглядит несколько м-м-м старпёрским по современным нормам (да и в моём детстве, признаться, меня этим слегка уже раздражал). Если Успенский смог сделать его *лёгким* для детей — это будет просто замечательно.

(32) doppeltes 2008-01-30 14:19 Идея здоровая, а исполнение поганенькое.

(33) flauss 2008-01-30 14:41 По первым впечатлениям - может быть и настоящий новый перевод. Нужен шведский оригинал, чтобы сказать точнее. Делать новый перевод, когда есть "канонический", который все с детства знают почти наизусть - трудно. Очень хочется "нарочно выпендриться", сделать не так, как там, пусть даже с ущербом для текста. Скажем, как Руднев переводил Винни-Пуха. Про рейновский перевод ВП не говорю: это как раз очевидный пример воровского переписывания.

(34) Crimeanelf 2008-01-30 16:56 Скажите, а здесь есть те, кто читал про Чебурашку и про Простоквашино, и кто в 74 уже был скорее родителем, чем ребёнком? Может, они тоже написаны на низком сленге той эпохи, а мы восхищаемся потому, что не знаем, как тогда говорили?

(35) iseg 2008-01-30 21:39 По приведенным примерам понять трудно: "Братик" непривычнее Малыша. И что? Зато некоторые кусочки лучше и изящнее прописаны, чем у Лунгиной, например, последний: "но затем он принялся чистить дымоход ..."/В общем, читать надо и сравнивать вдумчиво. Полного игнора Успенский кажется все-таки не заслужил.

(36) zvezdochet 2008-01-31 06:50 Все вышеотписавшиеся просто находятся под наркозом старого перевода Лунгиной и оттого так критикуют Успенского. Будь этот перевод первым, все перевернулось бы с ног на голову. "Малыш? Какой еще Малыш, когда он Братик? Такое впечатление, что он в семье Свантессон какой-то приёмный ребенок!" и т.д. Да и язык вполне нормальный, а претензии в основном оттого, что первые страницы перевода Лунгиной народ знает наизусть, и спотыкается о перевод иного стиля.

(37) Semiglass 2008-02-04 05:39 Мне не совсем понятна такая озлобленность. Разве стало хуже, что появился еще один перевод хорошей книги? Кому-то нравится перевод Лунгиной, хотя в детстве читал его с удовольствием, мне сейчас он кажется более простым, менее выразительным, чем у Успенского (судя по приведенным фрагментам), кому-то понравится новый.

(38) yukka_yukkinson 2008-02-15 07:18 То, что ваши дети не любят детские стихи Маршака, индикатор для вас. Для меня, например, это просто подтверждение известного факта, что "на вкус и цвет товарищей нет", в том числе и среди детей. (--) Впрочем, не попытка эксперимента плоха. Каждый имеет право на эксперимент, в том числе люди, менее заслуженные. /Но каждый эксперимент может закончиться провалом. Но и это тоже не страшно. /Страшно только, что такой сомнительный результат выходит в люди.

Oli niitäkin, jotka pitivät Karlssonia – kuten Ladaakin– täysin vanhentuneena, eivätkä ymmärtäneet uuskäännöksestä noussutta kohua.

(39) krah_kina 2008-01-30 15:42 Поразительная способность у некоторых особо духовных россиян устраивать сыр-бор(*melua*) из-за какой-то чепухи(*joutava*). Але, какой год на дворе, может проехали уже карлсонов и чебурашек, нет? Откуда такая заикленность на нескольких названиях? "Выросли поколения читатателей". Какой пафос. У каждого поколения должны быть свои герои. А то звучит как "на автомобиле жигули первой модели ездили поколения автолюбителей". Печально, но факт.

Uspenskin ja Lindgrenin Karlsson

Blogissa käytiin keskustelua siitä, miten Karlssonin hahmo on muuttunut käännöksen ja animaation kautta. Moni vierailija tiesi, että Karlsson on Ruotsissa ja laajemminkin läntisessä maailmassa Lindgrenin vähiten pidetyin hahmo; ilkeä ja röyhkeä *piip*-pää. Uspenski onnistui tavoittamaan tämän ulottuvuuden.

(40) zavr 2008-01-30 15:51 Карлсон в его исполнении стал хамоватым дерзким мерзавцем"/Каким он и был в оригинале.

(41) quattroporte 2008-01-30 16:29 имхо, так резко характеризовать Карлсона все же нельзя. кто угодно, но только не мерзавец. а у Успенского получился именно он.

(42) zavr 2008-01-30 16:32 вы оригинал читали?

(43) quattroporte 2008-01-30 16:48 нет, ибо не владею шведским. так что сравнивать могу только с оригинальным переводом. с ним и сравниваю, ведь у нас не две версии произошедшего, а две версии перевода.

(44) zavr 2008-01-30 17:00 так вот я говорю, что в оригинале Карлсон весьма мерзкий тип, так что перевод в котором Карлсон "стал хамоватым дерзким мерзавцем" более точный.

(45) alexander_p 2008-01-31 11:05 Но «Карлсон — наше всё» — не благодаря оригиналу, а именно благодаря переводу (и еще гениальному мультфильму). :)

(46) ta_samaja 2008-01-30 19:23 Кстати, Карлсон даже в Швеции на последнем месте по популярности среди всех персонажей Линдгрэн - шведам не нравится эта «наглая тварь» (*korrava olio*). А у нас — на первом, но это благодаря мультику.

(47) hippusha 2008-01-30 20:06 Известные нам переводы очень смягчены, а времена-то ныне уже не те. Я поставил перед собой цель сделать перевод более смелым. Это не значит, что я буду менять сюжет. Просто язык будет современнее./Э. Успенский./С прискорбием (*valitettavasti*) хотел бы поведать, что это действительно так. Переселившись на запад, я спросил у одной знакомой, почему все любят Пэппи, а моего любимого Карлсона нет./Она ответила, что Карлсон плохой пример для детей, хам и мерзавец...

Plagiointisyytteitä

Drugoin alulle laittama plagiointiolettamus herätti jonkin verran keskustelua. Uspenski kertoo haastattelussaan, miten käänösprosessi eteni. Opiskelijan tekemän raakakäännöksen rinnalla hän on lukenut aikaisempia venäjännöksiä. Näistä hän on sitten rakenteita ja sanastoa nykyaikaistaen luonut oman käännöksensä.

Hemulek on omassa vertailevassa työssään havainnut Uspenskin plagioivan myös Braudea:

(48) hemulek 2008-01-30 14:28 Есть еще перевод Брауде. Я сейчас по диагонали пробежала первые пару страниц с переводом Брауде - такое чувство, что Успенский сделал компиляцию с перевода Лунгиной и Брауде.

Eräs kirjoittaja oli niin varma plagioinnista, että uskoi Uspenskin Karlssonista olevan jotain, mitä Lunginan verissossa on, mutta Lindgrenin ei.

Uspenskin motiivina raha

Jotkut eivät usko Uspenskin pontimen kääntämiselle olleen rakkaus kirjallisuuteen vaan taloudellinen hyöty. Tähän Drugoin esittelemään ajatukseen on mieluusti kommentteissa tartuttu. Idea rahastuksesta selittää osalle keskustelijoita tyydyttävästi, miksi teos on niin huono; eihän sitä ole edes tarkoitettu osaksi kirjallisuutta, tulonlähteeksi vain.

(49) agedwolf 2008-01-31 13:45 (--)А что до мании величия Успенского, залезшего в соавторы к Линдгрэн - по-моему, это обсуждение уже не будет иметь к литературе никакого отношения. Грязь и деньги - оно нам интересно? Дать по рукам ему не сможем, общественный резонанс не вызовем(тоже мне, проблема мирового значения!)... Могу дать только совет начинающим родителям - не читайте детям ничего написанного Успенским за последние 20 лет. И все.

Kenen nimi voi olla kirjan kannessa?

Kääntäjän nimen lisääminen kirjan kanteen on harvinaista. Suomessa on tapaus, jossa kääntäjä Esa Adrian nimi on Andrei Bitovin *Symmetrian opettajan* kannessa. Mikäänhän ei teoriassa estäisi sellaisen tradition syntymistä, jossa kääntäjä ilmoitettaisiin kannessa. Tällä hetkellä on kuitenkin ihanteena kääntäjän ja koko käännöksen olemassaolon häivyttäminen ja lukijan illuusio siitä, että hän ikään kuin lukisi alkuperäistä teosta. Uspenskin nimi kirjan kannessa herätti paljon keskustelua. Lueteltiin niitä hyviä kääntäjiä, joiden nimeä ei ollut heidän kääntämiensä kirjojen kansissa. Nimen puuttumista pidettiin kääntäjien omana valintana ja siis hienon, vaatimattoman luonteen osoituksena. Toisaalta osa piti Uspenskin nimeä kannessa hyvänä asiana, sillä silloin uutta Karlssonia oli helpompi vältellä.

Jotkut keskusteluun osallistuneet ottivat esille myös Boris Zahoderin, joka käänsi Neuvostoliitossa paljon lastenkirjoja; Nalle Puhia, Liisa Ihmemaassa, Peter Panin ja Maija Poppasen. Varsinkin hänen Nalle Puhinsa on kuuluisa:

(50) phyllosopus 2008-01-30 14:58 Ну ладно, Заходер-то как раз автор "классического" пересказа. На нем мы и росли.../Пусть уж потусуется на обложке рядом с автором, имхо./А иллюстрации в книге действительно ужас...

(51) fridka 2008-01-30 15:07 Что значит "классического"? Почему Демуровой хватило такта и понимания своего места, чтобы не писать свою фамилию рядом с Кэроллом? Почему самый что ни на есть классический перевод не носит название "Собака Баскервилей Конан-Дойла и Волжиной"?

(52) shlagbaum 2008-01-30 18:40 имя Заходера стоит рядом с именем Милна только на той книжке, где он добавляет от себя пару историй про винни-пуха. и имеет моральных прав на это, кажется, достаточно - винни-пух по-русски - это произведение Заходера./нигде кроме англоговорящих стран винни-пух так не популярен как у нас. герой анекдотов. а все перевод!

(53) nastika 2008-01-31 12:41 Это действительно кошмар... И ведь не стыдно же человеку издавать такую фигню и еще и со своим именем на обложке... Хорошо, что предупредили, а то ведь могли купить ненароком.

Raakakäännöksen tuntematon tekijä

Raakakäännöksestä keskusteltiin, kun pohdittiin Uspenskin kääntäjäkompetenssia (ks. 6.2.1.5). Kuka tuo mystinen raakakäännöksen tekijä oli ja miksei häntä mainittu kirjan lehdillä, yleisö ei paljoakaan piitannut. Nimimerkki iseg esittää jopa ajatuksen, että käännösohjelma Trados olisi voinut tehdä raakakäännöksen.

6.3 Natalja Mavlevitšin essee Žurnalnyj zal –portaalissa

Valitsin tutkimusaineistoon kääntäjä Natalja Mavlevitšin laajan esseen Karlssonista, joka on julkaistu vuonna 2009 kirjallisuusportaalissa Žurnalnij zal. Tämä essee edustaa työssäni julkisen keskustelun auktoriteettia, kirjallisuuskritiikkiä. Olen kääntänyt esseen pysytellen mahdollisimman lähellä alkuperäistä, en ole esimerkiksi sanaleikkeihin alkanut etsiä suomeksi toimivia vastineita. Sen sijaan olen parhaani mukaan yrittänyt lisätä selventäviä alaviitteitä. Myös esseen kirjoittaja on tehnyt omia

alaviitteitä. Kaikki viitteemme erottaa toisistaan siitä, että käytän omieni jäljessä ”Suom.huom.”. Joskus olen selvennykseksi jättänyt alkuperäisen venäläisen sanan sulkuihin suomennokseni perään, tällöin merkintää ”Suom.huom” ei ole käytetty. Esseen suomennos on kokonaisuudessaan liitteenä työn lopussa.

6.3.1 Mavlevitšin esseen referointia

Kaksi edeltävää Karlsson-käännöstä

Mavlevitš aloittaa Karlssonin tarinan kertomalla, miten Lilianna Lungina löysi Lindgrenin teoksen tuolloin tietämättä että sen tekijä oli jo kuuluisa lastenkirjailija. Myöhemmin kääntäjä tutustui henkilökohtaisesti Lindgrenin kanssa. Mavlevitšin tiedot ovat Lilianna Lunginasta tehdystä dokumenttifilmistä ja Lunginan omasta artikkelista, jossa kuvataan Karlssonin käännösprosessia. Mavlevitšin esseessä kuvataan Karlssonin menestystä:

On mahdollista, ettei kääntäjän taito ollut ainoa syy ilmiölle. Osansa oli suurella painosmäärällä, ulkomaisen kirjallisuuden ja lastenkirjallisuuden harvinaisuudella sekä animaatiolla, joka teki monista Lunginan käännöksen ilmaisuista modernia kansanrunoutta. (--) Karlssonista tuli osa venäläistä kulttuuria ja se on sitä yhä siinä muodossa, jonka Lungina meille ensimmäisenä venäjäntäjänä antoi.

Ljudmila Brauden ja Nadežda Beljakovan käännöstä Mavlevitš nimittää ”kahden ässän” versioksi, sillä siinä on käytetty Карлсон-translitteroinnin sijaan muotoa Карлссон. Jo heti tätä muotoseikkaa kriitikko pitää virheenä, vaikka nykyinen periaate translitteroinnissa puoltaakin kahden ässän käyttöä. Muutenkaan Brauden ja Beljakovan jälki ei miellytä kirjoittajaa. Neuvostosensuurin vuoksi poistetut uskonnolliset viittaukset on säilytetty tarkemmassa käännöksessä. Pikkuveli voi nyt ”rukoilla kilttiä jumalaa”. Mavlevitš ei vaikuta tyytyväiseltä ratkaisuun:

Arvioikaa itse, mikä tekstissä lisääntyi, kristillisyyks vai imelyys.

Hän vertailee muitakin käännösratkaisuja ja pitää Lunginaa jokaisessa kohdassa parempana: Lunginan домомучительница on hauskempi kuin домокозлючка. samoin ”Деньги дерешь, а корицу жалеешь” osuvampi kuin ” В твоих бессовестно дорогих булочках очень мало корицы!”. Jossain kohdin Braude ja Beljakova näyttävät antaneen luovutusvoiton:

Toisaalta uudessa käännöksessä on joitakin onnistuneita löytöjä. Sellaisia kuin "пустяки, дело житейское" tai "в меру упитанный мужчина". Nämä ilmaukset ovat tietenkin Lunginan käännöksestä, mutta varon syyttämästä Braudea ja Beljakovaa plagioinnista. Uskon mieluusti, että juuri näitä ilmaisuja kieli spontaanisti vaati käyttämään – selväähän se, että Karlsson puhuisi juuri tällä tavalla!

Mavlevitš on varmastikin oikeassa siinä, että Brauden ja Beljakovan käännöstä myytiin juuri Lunginan käännöksestä alkaneen kulttimaineen avulla. Lisäksi Lindgrenin teoksiin yksinoikeuden omistava kustannusyhtiö TEKS kieltäytyi myymästä lisenssiä muille kustantamoille, mikä tarkoitti sitä, että se oli ainoa Lindgreniä Venäjällä kustantava talo.

Tämä tietenkin oli TEKSin ja kääntäjän etujen mukaista, mutta ei millään tavalla hyödyttänyt Lindgreniä. Ensiksi, menettely rajoitti kirjailijan venäjänkielisten painosten määrää, toisaalta [Brauden ja Beljakovan] yksitoikkoisen käännöksen painaminen johtaisi lopulta hiipuvaan kiinnostukseen [itse] Lindgreniä kohtaan.

Uspenskin Karlsson

Mavlevitš kiinnittää blogikommentojien tavoin huomionsa heti tekstin ulkoiseen seikkaan eli siihen, että Uspenskin nimi komeilee kirjan etukannessa. Hänestä kyseessä on kahden brändin yhdistäminen myynnin lisäämiseksi. Olisin ehkä odottanut toisen kääntäjän voivan asennoitua niin, että Uspenskin (tai kenen tahansa muun) nimi voisi hyvinkin olla kirjan kannessa ilman kaupallisia taka-ajatuksia, sillä kääntäjähän on toinen tekijöistä. Mavlevitš vertaa kuitenkin nimeä kannessa epäsuorasti tekijänoikeuksien loukkaamiseen.

Mielenkiintoista olisi tietää, miten itse Uspenski, joka tuntuu olevan niin mustasukkainen puolustaessaan tekijänoikeuksiaan, että haastaisi oikeuteen jokaisen unessaankin Muksiksen (Tšeburaškan) ilman lupaa nähneen, suhtautuisi ruotsalaisten vastaavanlaiseen tekoon. Sanokaamme, jos Ruotsissa julkaistaisiin Fedja-setä, koira ja kissa Ulf Starkin uudelleen kertomana ja hänen nimensä toisena tekijänä kanteen painettuna?

Itse käännöstä kirjoittaja kritisoi slangisanoista ja puhekielestä. Hän nostaa esille *gljuk*- sanan, joka tarkoittaa narkomaanien saamia hallusinaatioita. Sanaa *šuhher* Mavlevitš ei usko lasten edes ymmärtävän, saati viittauksia Staliniin ja kaksimieliseen estradilauluun (molemmista tarkemmin

myöhemmin). Kriitikissä esitellään myös toimittaja Vadim Nesterovin poimintoja ontuvista lauseista, joiden uskotaan olevan suorina jäänteitä raakakäännöksestä.

Mavlevitš pitää Lunginan käännöstä parhaana mahdollisena, eikä voi edes käsittää, miten joku kuvittelee voivansa parantaa enää siitä.

Luonnollisesti ketään ei koskaan voi kieltää kääntämästä mitä tahansa uudelleen. Uljaiden mielettömyyttä ylistämme! Pelkään, että tässä yhteydessä mielettömyys täytyy ymmärtää kirjallisesti, eikä sanan runollisessa merkityksessä. Yksikään ihminen, joka tänä päivänä on kasvanut venäjän kielen ympäröimänä, ei voi tehdä uutta, riippumatonta käännöstä Karlssonista.(--)Miten lahjakas kääntäjä olisikin, hänen täytyisi jokaisen lauseen kohdalla ponnistella, jotta lopputulos ei olisi kuten Lunginalla. Tällainen lähtökohta ei ole hedelmällinen.

Kielen modernisointia Mavlevitš pitää samana kuin sen yksinkertaistamista ja latistamista. Hän arvostaa sitä, että käännöksen vanhentuessa sen kieli ”muuttuu entistä arkaistisemmaksi ja vaatii lukijalta älyllisiä ponnistuksia”. Lapsen pitäisi nimenomaan saada oppia näitä ennestään tuntemattomia sanoja kirjoista.

Esseen loppupuolella Mavlevitš arvostelee kääntäjä Staffan Skottin kritiikkiä Lunginan käännöksestä. Tätä aihetta käsittelem laajemmin seuraavassa luvussa.

6.3.2 Skottin artikkelin referointia

Mavlevitšin viittaukset Staffan Skottiin vaativat taustoittamista, sillä mielestäni Mavlevitš on saanut väärän kuvan Skottin kritiikistä. Valitettavasti tämä väärä kuva välittyy esseeseen kautta eteenpäin venäjänkieliselle yleisölle. Muu analysointi Mavlevitšin esseestä jatkuu Johtopäätöksiä -luvussa.

Natalja Mavlevitš on mielissään siitä, että Lunginan Karlsson on ollut Neuvostoliitossa niin suosittu. Tämä luetaan Lunginan tekstin ansioksi. Vasta kääntäjä on ikään kuin puhaltanut elämän Lindgrenin kertomukseen, joka ei ole muualla maailmalla saavuttanut samanlaista suosiota kuin venäläisellä kielialueella. Mavlevitš myöntää, ettei Lunginan käännös ole täydellinen (идеален) ja esittelee lyhyesti slavisti Staffan Skottin kritiikkiä neuvostoliittolaisesta Karlsson-käännöksestä. Mavlevitš ei osaa

ruotsia, eikä hän ole voinut lukea Skottin artikkelia, niinpä hän kertoo konsultoineensa kääntäjä Juliana Jahninia. On mahdotonta siis sanoa, tiesikö Mavlevitš, mihin Skott oikeastaan kritiikkinsä kohdistaa.

Skott listaa Lunginan käännöksen ongelmakohtia (Skott, 1977: 85);

1. Väärinymmärrykset ja puutteellinen ruotsin kielitaito synnyttävät virheitä,
2. Karlssonin kielen nokkeluuksien ja kompien käsittely,
3. kääntäjän liiallinen pyrkimys tehdä tekstistä ymmärrettävä. Se on sukua yliselittämiselle ja on riski, että ilmeikkäät ilmaukset tasoitellaan persoonattomiksi ja värittömiksi,
4. intensiiviseen dialogiin kuuluu olennaisena osana johtolauseiden muotoilu. Kääntäjä ei ole kyennyt olemaan ”korjaamatta” ja täydentämättä alkuperäisiä lakonisia johtolauseita,
5. kääntäjän tekee muutoksia tekstiin: painotuksia, lisäyksiä tai muutoksia. Ovatko ne tarpeellisia vai virheellisiä, voidaan arvioida tapauskohtaisesti,
6. reaaliaongelmat ovat tavallisia,
7. lopuksi esiintyy joukko outoja tapauksia, jotka osoittavat, että käännösten tekemisen aikana kääntäjällä oli näössään vikaa.

Alla Skottin antama esimerkki Lunginan muutoksesta, jota ei voi perustella mukauttamisella neuvostoideologiaan.:

Lindgren: ”– *Jag gillar dig, Bettan, hörde Lillebror en skrovlig pojkröst som sa – så fjollig han var, den där Pelle!*

- *Gör du, sa Bettan, och så blev det tyst igen. (--)*
- *Gillar du mig, Bettan, sa Bettans Pelle mycket blygt. (--)*

Lillebror fnissade så mycket han orkade.

- *Det är klart hon gillar dig, skrek han. Varför skulle hon inte göra det? Bettan gillar alla kille, så det så! (L 44–46)*

Lungina:

–Я тебя сейчас поцелую, Бетан, услышал Малыш хриплый мальчишеский голос. Какой он чудной, этот Пелле!

– Ладно, - сказала Бетан, и снова наступила тишина. (--)

– А теперь ты меня поцелуй, Бетан, послышался робкий голос Пелле. (--) Малыш надрывался от хохота.

– Конечно, она тебя поцелует! – крикнул он.– Почему бы ей тебя не поцеловать? Бетан всех целует, это уж точно.

Skottin mukaan Lunginan syytä päätökselle vaihtaa 'tykkääminen' 'suutelemiseen' voidaan vain spekuloida (Skott 1977: 123). Nopea huomautus: Uspenskin versio on uskollisempi Lindgrenille ja kohtauksessa käytetty verbi on нравиться. Tosin Uspenskikaan ei ole luottanut Lindgrenin lakoniseen tyyliin johtolauseissa vaan selittänyt Bettanin repliikkiä. Uusin käänös näyttää tältä:

–Ты мне нравишься, Беттан, - услышал Малыш хриловатый мальчишеский голос.

–Правда? - напряженно ответила Беттан, и в комнате снова стало тихо.(--).

–А я тебе нравлюсь, Беттан? - очень застенчиво спросил Пелле.(--)

Братик рассмеялся так громко, как только мог.

–Конечно, ты ей нравишься! – закричал он. – Почему нет? Беттан нравятся все парни вокруг, вот так! Чем ты хуже? (U 42–43)

Artikkelinsa lopussa Skott pidättäytyy vastaamasta omiin kysymyksiinsä; onko juuri silotellun version ansiota, että Karlsson on niin menestynyt idässä? Vai pitäisikö olla pahoillaan siitä, ettei niin suosittu hahmo ole saanut kielellisesti sellaista kohtelua kuin olisi ansainnut? (Skott 1977: 132).

Mavlevitš tuntuu suhtautuvan Skottin esiin nostamiin ongelmiin varsin yliolkaisesti:

[Lunginan] Käännöksessä todella on epätarkkuuksia: jossain kohdin ei ole tunnistettu idiomia, jokin ele on kuvattu väärin, Tukholman maantiedossa on virheitä (keskustan aluetta kutsutaan lähiöksi tai päinvastoin). Pääosin kirjoittajan huomiot eivät ole lainkaan kiistattomia ja ennen kaikkea arviointikriteerit ontuvat. Hän vaatii kirjaimellisuutta kaikessa, alkaen kahden konsonantin siirtämisestä tiettyihin nimiin. (–) Virheinä pidetään usein myös tietoisia muutoksia, joita venäjän kielen normit, venäläisen lastenkirjallisuuden traditio sekä lopulta myös kääntäjän maku ja tilannetaju vaativat.

Juuri nämä venäjän kielen ja kirjallisuuden tradition normit sekä kääntäjän maku ja tilannetaju ovat johtaneet tilanteeseen, jossa Skott näkee neuvostoliittolaisen Karlssonin eroavan oleellisesti ruotsalaisesta, olevan esteettisesti eri teos. Mavlevitš lopettaa Skottin käsittelyn siihen, mistä keskustelu vasta voisi alkaa. Arvosteluun poimitut esimerkitkin ovat vähämerkityksellisiä, mikä herättää epäilyn, voisiko Skottin käsittelyssä olla tarkoitushakuisuutta. Esseessä jää epäselväksi, keneltä Skott saa kritiikkiä ontuvista arviontikriteereistä, ruotsia osaamattomalta Mavlevitšilta vai kääntäjä Jahninilta. Venäjänkielinen lukija ei valitettavasti Mavlevitšin arvostelun luettuaan ole tutustunut Skottin keskeisiin pohdintoihin Lunginan käännöksen ongelmista.

7 JOHTOPÄÄTELMIÄ

Uspenskin uuden Karlssonin voi sanoa saaneen huonon ja torjuvan vastaanoton. Vaikka aineistoa ei ole käsitelty tilastollisesti, ja jotkut kommentoijat puolustavat Uspenskin versiota, voin kuitenkin todeta, ettei aineistoni enemmistö suhtaudu myönteisesti uuteen Karlssoniin. Useissa kommentteissa on kannanottoja 'venäjän kielen huononemisesta', 'huonon kielellisen esikuvan tarjoamisesta lapsille' ja 'kustantamoiden ja kirjailijoiden ahneudesta', jotka vähintään implisiittisesti osoittavat, että kommentoijan mielestä Uspenskin version julkaisu on esimerkki näistä ilmiöistä ja niiden voimistumisesta.

Pääosin Uspenskin teos joutuu torjutuksi kahdesta syystä. Ensiksikin on tapaus Lilianna Lunginan Karlsson. Hänen käännöksensä nimittäminen kanonisoituneeksi ei oikeastaan kuvaa tarpeeksi sen saavuttamaa suosiota. Lunginan Karlssonista näyttää muodostuneen itsenäinen neuvostoliittolainen teos, jonka tuoteperheeseen kuuluu myös neuvostoliittolainen ”vanhan hyvän ajan” animaatio. Lunginan Karlsson on osa neuvostoliittolaista ja venäläistä kirjakielitraditiota, jossa venäjän kieli on

niin sanotusti normaalia. Lunginan lentäviksi lauseiksi tulleet sanonnat ovat suurin syy hänen suosiolleen. Brauden ja Beljakovan käännös on myös kirjakielen traditiota noudattava, mutta heidän käännöksensä ei ole silti voinut syrjäyttää Lunginan käännöstä.

Toinen syy torjunnalle on, ettei Uspenskin käännös noudata yleisön mielestä Shavitin kuvaamia kielinormeja, joita lastenkirjallisuudelle asetetaan. Lastenkirjojen tekstin tulee olla esimerkillistä ja kielellisesti kasvattavaa kieltä. Puhekieltä, varsinkaan alatyylisiä, ei lähtökohtaisesti pidetä 'hyvänä', 'oikeana' kielenä lastenkirjallisuudessa.

Lunginan erikoisasema

Blogin saamissa kommentteissa toistuu jatkuvasti sana свой (oma) puhuttaessa Lunginan Karlssonista. Yleensä käännöksistä puhuttaessa pohditaan sen suhdetta alkuperäiseen teokseen, mutta Lunginan Karlssonin kohdalla tuo yhteys ei näytä olevan enää tärkeä. Selvimmin tämä kanta on nähtävillä Mavlevitšin arvostelussa; hän ohittaa slavisti Skottin Lunginaan kohdistetun kritiikin toteamalla, etteivät kaikki muutokset ole virheitä vaan tietoisia valintoja. Lunginan harjoittama adaptaatio kuvaa hyvin yleistä käännösperiaatetta, jonka mukaan teosta muokataan kohdekulttuurin malleja ja genrejä vastaavaksi. Varsinkin lastenkirjallisuudessa kädet ovat vapaammat, koska lastenkirjallisuus on hierarkkiselta asemaltaan aikuisten kirjallisuutta heikompi.

Blogikeskustelussa Lunginan ja Lindgrenin Karlssonien karakterisaatioerot tulevat ilmi. Internetissä kopioituu ja leviää tieto, ettei Karlsson ole muilla kielialueilla läheskään yhtä suosittu kuin Venäjällä. Tämä johtuu siitä, että neuvostoliittolainen Karlsson on ruotsalaista sympaattisempi. Lunginan käännös on uudelleenkirjoitettu teos, joka on laadittu pitäen silmällä yleisöä ja kohdekulttuuria, ei ainoastaan neuvostosensuuria. Hauska ja hassu Karlsson on syntynyt kääntäjän taiteellisen, luovan työn tuloksena ja löytänyt uskollisen yleisön.

Lunginan vakiintunut käännös vaikuttaa myös siihen, mitä kommentoijat ovat pitäneet käännösvirheinä. Arvelin hypoteesissani yleisön ja kriitikkojen suhtautuvan virheinä pitämiinsä

käännösratkaisuihin binaareina tai ei-binaareina käännösvirheinä. Samanlaisen huomionhan Vuonokari teki pro gradu -tutkielmassaan (Vuonokari 2008). Ei-binaarit ratkaisut voivat olla jossain mielessä ongelmallisia, mutta ne eivät ole vääriä. Näissä tapauksissa oikeita vastauksia on useita ja kääntäjä tekee valinnan kokemukseensa ja kielitajuunsa turvautuen. Aineistossani muun muassa keskustelu kampauksista eli sanojen косы, лошадиный хвост ja конский хвост ilmensi tätä oikein-väärin arvotusta erilaisille mahdollisuuksille. Samoin teki keskustelu Lillebrorin nimistä Малыш ja Братик. Uspenskin ratkaisut eivät ole vääriä, poninhäntä itse asiassa vastaa alkuperäistä ruotsalaista tarkoitetta, mutta lukijoille Lunginan letit ja Pikkuinen ovat ikään kuin alkuteoksessa olevia asioita. Mavlevitš toteaa:

Yksikään ihminen, joka tänä päivänä on kasvanut venäjän kielen ympäröimänä, ei voi tehdä uutta, riippumatonta käännöstä Karlssonista.(--) Miten lahjakas kääntäjä olisikaan, hänen täytyisi jokaisen lauseen kohdalla ponnistella, jotta lopputulos ei olisi kuten Lunginalla. Tällainen lähtökohta ei ole hedelmällinen.

Lunginan käännös ei nauti siis ainoastaan parhaan, kanonisoituneen käännöksen statuksesta. Siitä on tullut itsestään alkuperäinen, neuvostoliittolainen Karlsson. Tämä on toisaalta epäkiitollinen tilanne seuraaville käännöksille, joita teos tarvitsee aika ajoin tavoittaakseen uusia lukijoita. Vaarana on, että neuvosto-Karlsson ei välttämättä saavutakaan tulevia sukupolvia. Esimerkiksi Riitta Oittinen on kirjassaan *Liisa, Liisa ja Alice* osoittanut, miten paljon käännösten eri ajankohdat ovat vaikuttaneet *Alice's Adventures in Wonderland* -teokseen. Vanhemmat käännökset vuosilta 1906 ja 1972 ovat lapsille, mutta kolmas käännös vuodelta 1995 on suunnattu aikuisille. Tämä Alice Martinin versio on sukupolvelle, joka jo tiesi mitä valkoisen kanin seuraamisesta koloon seurasi. Martinin käännöstä ei ole kotoutettu ajan tai paikan suhteen. Sitä ei ole myöskään siloteltu muun muassa Carrolin pikkupoikia kohtaan tunteman inhon paljastumisen välttämiseksi. Käännös tuo suomeksi lukijan niin lähelle 1800-luvun Englantia kuin suomeksi voi. Jonkin tämänkaltaisen vaiheen voisi kuvitella venäläisen Karlssoninkin kohtaavan. Neuvosto-Karlsson on klassikko, mutta millaisen Karlssonin ruotsalaiset tuntevat, miksi sopivan paksu mies ei saanut kotimaassaan kierroksia propelliinsa, sen luulisi kiinnostavan aikuisia neuvosto-Karlssonin ystäviä. Oittinen kannattaa lämpimästi uusien käännösten

työstämistä: *George Steiner (1976) korostaa, että teokset on käännettävä ajan muutosten myötä aina uudelleen. Näin klassikot pysyvät hengissä ja osana ihmisten omaa historiaa.* (Oittinen 2000: 270).

Osa blogikommentoijista on samaa mieltä ajan vaikutuksesta:

Crimeanelf 2008-01-30: *Kertokaa, onko täällä ketään, joka luki Tšeburaškasta ja Prostokvašinosta ja joka vuonna -74 oli lähempänä vanhempaa kuin lasta? Ehkä nekin [kertomukset] oli kirjoitettu sen ajan slangilla, mutta me ihailemme niitä, koska emme tiedä, miten silloin puhuttiin?*

zvezdochet 2008-01-31: *Kaikki yllä olevat kirjoittajat ovat vain narkoosissa Lunginan vanhasta käännöksestä ja siksi kritisoivat Uspenskia. Jos toinen käännös olisi ollut ensin, kaikki olisi kääntynyt pääläelleen. ” Malyš? Mikä ihmeen Malyš, kun se on Bratik? Tulee tunne ikään kuin Svantessonien perheessä olisi adoptiolapsi!” jne. Ja kieli on aivan normaalia, vaatimukset syntyvät siitä, että Lunginan käännöksen ensimmäiset sivut osataan ulkoa ja sitten kompastutaan toisentyyliseen käännökseen.*

Uspenski kielellisen normin rikkojana

Toinen syy uuden Karlssonin torjunnalle on että sen katsotaan rikkovan lastenkirjallisuudelle sopivia kielinormeja. Uspenski saa epäkiitollista kritiikkiä kielenkäytöstään, eivätkä kriitikot alun alkaenkaan tahdo jakaa hänen pyrkimystään kirjoittaa nykyaikaista, rohkeaa kieltä. Uspenskin vahvin perustelu työlleen on, että Lindgren käytti rohkeaa kieltä. Yksittäisiä slangisanoja kauhisteltiin ja puitiin aineistossa, mutta sen lisäksi esiin nousi toinenkin otaksuma sekä blogikommentoijilta että Mavlevitšilta; kielen päivittämistä ja modernisointia pidetään samana kuin sen yksinkertaistamista.

Uspenski ilmoittaa tavoitteekseen puhutella tämän päivän lapsia, mutta se ei tee käännöksestä yksinkertaistettua tai helpotettua. Päinvastoin, Shavitin teorian valossa voi tehdä huomion, että Uspenski todennäköisesti on tavoitellut käännöksellään myös aikuislukijoita. Toisin sanoen hän on pyrkinyt ambivalenttiin tekstiin ja lastenkirjallisuussysteemin keskiöön. Tähän viittaisi esimerkiksi

viittaus Staliniin ("И этот факт, пожалуй, посильнее собаки Баскервилей"). Viittauksen tunnistaa vain aikuislukija, jolla, kuten käännösapua etsiessäni huomasin, on oltava venäläistä keskiverto yliopisto-opiskelijaa parempi kirjallisuudentuntemus. Miten Conan Doyle, Stalin ja Lindgren liittyvät yhteen, jäi ainakin minulle arvoitukseksi. Kenties tempun koko juju piilee vain fraasin muotoilussa, jonka aikuislukija voi bongata. Aikuisille tarkoitettuihin piiloviesteihin kuuluu myös Karlssonin laulu, jossa on viittauksia rivoon *Odessan mummoon*, ensimmäisen maailmansodan lopussa tehtyyn estradikappaleeseen. Uspenskin viittaukset aikuisten kulttuuriin ovat hänen oma ideansa, niitä ei esiinny Lindgrenillä. Mavlevitšille Shavitin teoria ambivalenttisista lastenkirjoista lienee tuntematon, sillä hän ei pysty keksimään Uspenskin motiivia lisäyksille:

Странные представления у переводчика, то есть, pardon, у пересказчика и почти соавтора шведской писательницы, о лексиконе современных детей. Мне кажется, "выдумку" они поймут скорее, чем "шухер" и намек на Горького-Сталина-Гёте.

[Kääntäjältä (pardon, siis uudelleen kertojalta, miltei ruotsalaisen kirjailijan avustajalta) on outo ratkaisu tarjoilla tällaista sanastoa nykyajan lapsille. Minusta tuntuu, että lapset ymmärtäisivät sanan sepitteen paremmin kuin sanan šuher tai viittaukset Gorkiin, Staliniin ja Goetheen].

Arvostelunsa viimeisessä kappaleessa Mavlevitš kuitenkin kirjoittaa yksinkertaistamisesta, vaikeiden sanojen korvaamisesta:

Mielestäni perusteeksi uudelle käännökselle ei riitä se, että edeltävän version kieli ja tyyli eivät vastaa nykyisiä puhekielen normeja. Pysyyhän alkuperäisenkin teoksen kieli 'vanhana'. Totta kyllä, teksti muuttuu entistä arkaistisemmaksi ja vaatii lukijalta älyllisiä ponnistuksia, mutta en ole varma, voittaako kirjallisuus, jos teoksista tehdään keinotekoisesti latteampi. Jos muuten tämä laaja ja monia aspekteja sisältävä keskustelu (varsinkin parodiasta, tyylittelystä ja erityisesti uudelleen kertomisesta) rajataan lastenkirjallisuutta koskevaksi, niin tekstin mukaan lukien sanaston tarkoituksellinen

yksinkertaistaminen on mielestäni ristiriitaista. En puhu edes tämänhetkisen slangia sisältävistä käännöksistä, joiden vuoksi teos vanhenee yhdessä päivässä. Tarkoitin, ettei vaikeidenkaan sanojen korvaaminen ole aina perusteltua.

Auki kirjoitettuna, Uspenskin valinta käyttää puhekieltä ja slangia latistaa ja yksinkertaistaa teoksen, vaikka samanaikaisesti osa sanavalinnoista (esimerkiksi *šuhher*) onkin vaikea ymmärtää. Tämä on ristiriitaista tai ainakin hyvin epämääräistä, sillä Mavlevitš ei anna yhtäkään konkreettista esimerkkiä, missä kohdin Uspenskin teksti olisi ollut yksinkertaistettua. Entä kuinka hyvin Mavlevitš osaa arvioida, mitä sanoja 2000-luvun kouluikäinen lapsi tietää? Voi tietenkin olla, että kirjoittamishetkellä 70-vuotias kääntäjä tavoitteli näilläkin sanavalinnoilla lähinnä ambivalenttisuutta. Aikuiset keskustelevat näin lasten päiden yli.

Tekstinulkoiset ominaisuudet

Uspenskin kääntäjäkompetenssia epäillään keskustelussa ja hän joutuu arvostelun kohteeksi myös tekstinulkoisista seikoista johtuen. Se, ettei hän osaa ruotsia eikä raakakäännöksen tekijän olemassa oloa, saati nimeä, mainita kirjan lehdillä tai paljoakaan julkisuudessa, ruokkii plagiointisyttöksiä siitä huolimatta, että blogissa olevien käännösnäytteiden vertailu riittää osoittamaan syytöksen vääräksi. Uspenski on tietenkin kiistatta ollut raakakääntäjänsä kääntäjäkompetenssin armoilla ja sokea tämän tekemille mahdollisille virheille, joista kuitenkin julkisesti kantaa vastuun. Toisaalta hän kuitenkin ottaa kunnian työstä, jonka toinen on hänelle tehnyt, ohittamalla raakakääntäjän yhtenä tekijöistä.

Aineistossa käsitellään hyvin paljon myös kustannuspolitiikkaa ja kustantamoiden ja kääntäjien kaupallisuutta. Jotkut näkevät Lunginan jälkeiset käännökset yksinomaan rahastuskeinoina.

Kääntäjän rooli ja näkyvyys

Soavtor/co-author -käytäntö näyttäisi siis istuvan huonosti nykylukijan käsitykseen kääntämisestä. Soavtor-ilmiöön kietoutuu myös keskustelu siitä, pitäisikö tai paremmin, saisiko kääntäjän nimi olla etukannessa kirjailijan nimen vieressä. Soavtor-kääntäjä-jaottelussa syntyy lisäksi harha, että soavtor tekee jotain luovaa mutta kääntäjä vain siirtää mekaanisesti sanoja kielestä toiseen ilman tulkintaa. Tiina Puurtinen on lastenkirjojen käännöskritiikkiä tutkiessaan huomannut, että käännöksiä käsiteltiin

ikään kuin ne olisi kirjoittanut ulkomainen kirjailija suomeksi (Puurtinen 2000: 125). Käännöksen ”luontevaa dialogia” saatettiin kehua, jolloin ilman mainintaa käännöksestä tai kääntäjästä kehu meni kirjailijalle. Suomenkielisen tekstin luontevuus on kuitenkin ennemminkin suomentajan ansiota. Puurtinen teki johtopäätöksen, että taitavasti, luovasti ja onnistuneesti työnsä tehnyt tuntematon kääntäjä pysyy näkymättömänä (Puurtinen 2000: 127). Karlssonin kannen layout rikkoo traditiota, jossa kääntäjä ja samalla käännös pidetään pois huomion keskiöstä. Kääntäjän nimi kirjan kannessa jakoi mielipiteitä:

- *Miksi Demurovalla riitti tahdikkuutta ja ymmärrystä omasta paikastaan sen verran, ettei kirjoittanut sukunimeään Carrollin viereen? Miksi yksi kuuluisimmista klassisista käännöksistä ei kannan nimeä Conan Doyle ja Volžinaja: Baskervillen koira?*
- *Zahoderin nimi on Milnen vieressä vain siinä kirjassa, johon hän lisäsi pari omaa Nalle Puh -kertomustaan. Ja siihen hänellä on moraalinen oikeutus, sillä onhan venäläinen Nalle Puh Zahoderin teos.*

Uspenskin vaietut ominaisuudet

Blogosfäärissä Uspenskin Karlssonista on kirjoitettu paljon, mutta suuri määrä ei ole laadun tae. Muutaman klikkailun jälkeen eri blogeihin huomasin, miten samat mielipiteet tuntuivat vain toistuvan eri variaatioina, mihin syynä on varmasti se, etteivät kommentoijat voi ruotsia osaamattomina tehdä omia huomioitaan. Mutta jo pelkästään eri venäjännöksien eroja voitaisiin poimia enemmän esiin. Esimerkiksi Drugoin blogissa julkaistut näytteet Uspenskin ja Lunginan tekstistä paljastavat, että Uspenski on jättänyt käännöksestään pois Karlssonin piipunpoltoa kuvaavan kohdan. Tämän poisjätön Drugoi mainitsee listatessaan Uspenskin käännöksen vikoja. Terveyskasvatuksellisesta näkökulmasta poisjättöä pidettäisiin Suomessa todennäköisesti onnistuneena ratkaisuna. Harmillista, että tästä yhteiskuntanormeihin liittyvästä ideologisesta poisjätöstä ei jatkettu keskustelua kommenteissa.

Tutkimukseni tavoite ei ollut tehdä analyysia Uspenskin versiosta. Käännösratkaisut tai uudelleenkirjoituksen ratkaisut piipunpolton ideologisesti poisjätöstä sekä ambivalenteista viittauksista Staliniin ja Odessaan mummoon kuitenkin osoittavat, että käännöksestä löytyisi varmasti enemmän pureskeltavaa kuin vain ”kammottavat slangisanat”, jos teosta analysoitaisiin tarkemmin.

Mavlevitšin käännöskritiikistä

Lopuksi kritiikin kritiikkiä kääntäjä Mavlevitšin kirjoituksesta. Kyseessä ei ole perinteinen kirja-arvio vaan minikronikka koko venäläisestä Karlssonista. Motiivinsa kirjoittaja perustelee esseen lopussa:

Lilianna Lungina osaisi kenties parhaiten puolustaa Karlssoniaan, mutta koska häntä ei yhteentoista vuoteen ole ollut enää keskuudessamme, hänellä ei ole, toisin kuin kahden muun version kääntäjillä, mahdollisuutta osallistua keskusteluun. Osittain juuri tämä epäsuhtainen asetelma ja huoli, en pelkää liioittelevani, kun sanon – mestariteoksen, tulevaisuudesta on syynä sille, että ryhdyin kirjoittamaan tätä artikkelia.

Žurnalnij zal on ilmainen nettiportaali, ja voi hyvin olla että toimituksen linja on yhtä kuin yksittäisten kirjoittajien oma harkinta. Mutta juuri siksi että portaali on Internetissä helposti hakukoneiden löydettävissä, Mavlevitšin essee tavoittaa monia Karlssonista kiinnostuneita. Siksi oli harmillista, miten ylimalkainen essee on käännöskritiikkinä. Vakavasti otettavan käännöskritiikin puute näyttää vaiavaan venäläistä kulttuuria ja keskustelua siinä missä suomalaistakin.

Kritiikin ensimmäinen ongelma on, ettei kirjoittaja osaa ruotsia, mutta katsoo silti voivansa sanoa jotain lähtö- ja eri kohdetekstien suhteesta. Brauden ja Beljakovan käännöksen Mavlevitš arvioi virheettömäksi, mutta tylsäksi, joten käännöksessä on pakko olla jotain erilaista kuin Lindgrenillä:

Tasapuolisuuden nimissä on tunnustettava, että muodollisesti uudessa käännöksessä ei todellakaan ole virheitä, ei poisjättöjä, muttei myöskään elävyyttä, vetovoimaisuutta, eikä tarpeeksi luonnollisuutta. Tokko Astrid Lindgrenistä olisi tullut yhtä 1900-luvun parasta lastenkirjailijaa, jos hän olisi kirjoittanut yhtä värittömästi ja tylsästi.

Kirjoittaja ei voi tietää käännöksen virheettömyydestä, poisjätöistä tai Lindgrenin kirjoitustyylistä. Hän on pätevä sanomaan vain, että käännös ei ollut eloisa, vetovoimainen tai luonnollinen, mitkä tietenkin

ovat oleellisimpia seikkoja käännöksessä sen tullessa osaksi kohdekulttuuria. Useat blogikommentoijat tekevät saman virheen yrittäessään arvioida lähtö- ja kohdetekstin suhdetta. Kaikkien Karlsson-tulkinta on syntynyt Lunginan (harvojen kenties Brauden ja Beljakovan) versiosta, ei Lindgrenin alkuperäisestä. Mitä keskustelijat mahtaisivat ajatella, jos saisivat tietää, että Astrid Lindgren todella kirjoitti Bettanin kampauksen olevan ”ruman” poninhännän eikä lettejä? Entä jos tiedettäisiin, että ruotsalainen Karlsson ei osaa edes aina puhua oikein? Käännöskritiikkiä, ainakaan laadukasta, on mahdotonta antaa ilman lähtötekstin tai -kielenkään tuntemista. Aineiston kriitikot hämmentävätkin tutkijaa, sillä he keskustelevat Karlsson-käännöksistä uudelleenkirjoittamisen näkökannalta, kohdeteksteistä kohdekulttuurissa, mutta puolustavat venäjänkielisiä lempikohtiaan usein aivan virheellisesti lähtötekstin kirjoittajaan, Lindgreniin vedoten. Tähän ilmiöön liittyy se seikka, ettei Mavlevitš selvästi ja johdonmukaisesti kirjoita kriteerejään näkyville. Lunginan kohdalla ”erilainen”, uudelleenkirjoitettu Karlsson ei haittaa, onpa vielä itse Lindgrenkin ollut ymmärtäväinen ja jopa hyvillään. Brauden ja Beljakovan eloton venäjännös ei ole vain eloton, vaan pakostakin ”erilainen” Lindgrenin tekstin kanssa, mutta heidän kohdallaan tämä onkin nyt virhe.

Olen jo aiemmin osoittanut joitain esimerkkejä, miten Mavlevitšin argumentit Uspenskin toisaalta yksinkertaistetusta mutta toisaalta vaikeasti ymmärrettävästä tekstistä ovat ristiriidassa keskenään. Samoin aikaisemmassa *Tutkimusaineiston esittely ja analysointi* -luvussa osoitin, miten Mavlevitš on mitätöinyt Skottin asiallista kritiikkiä ja vertailevaa käännösanalyysia, vastoin parempaa tietoaan tai aidosti tietämättömänä (mutta tämä epäpätevyys täytyisi sentään tiedostaa).

Kaiken kaikkiaan Mavlevitšin essee on puolustuskannalla oleva. Toisaalta se puolustaa Lunginaa muita kääntäjiä vastaan (mikä valitettava ajattelun lähtökohta, että klassikolla voisi tai saisi olla vain yksi käännös), toisaalta se on tunteenomainen arvio lastenkirjallisuudelle sopivasta kielestä. Ihmiset suhtautuvat yleensä kieleen tunteella ja Pirjo Hiidenmaa muistaa Kielitoimiston neuvontapuhelinajoiltaan hyvin soittajien ärsytyksen, nolouden ja vahingonilon (Hiidenmaa 2003: 16). Esseetä lukiessa herää myös kysymys, eikö Brauden ja Beljakovan sekä Uspenskin käännöksissä ole todellakaan mitään ansioita, jotka olisi voinut mainita.

Hiidenmaa pitää ongelmallisena, jos kielenhuoltajiksi itsensä määritelleiden asema ohjaa lukemaan tämän omia reaktioita ja arvioita kielestä muuna kuin subjektiivisena kannanottona (Hiidenmaa 2003:

47). Mavlevitšin, Lunginan oppilaan¹³, palkitun ranskan kääntäjän ja kirjallisuuden asiantuntijan, esseessä on tämä vaara. Vaikka puhekieli ja slangit venäläisessä lastenkirjallisuudessa tällä hetkellä rikkovatkin normeja, olisi itsekään kääntäjänä toimiva kriitikko voinut leikkiä ajatuksella ja koettaa arvioida Uspenskin suoritusta nimenomaan kertojan itsensä määrittelemien kriteerien avulla. Onko Uspenskin Karlssonin kieli osuvaa ja elävää niin sanotusti omassa tyylilajissaan? Voisiko se tavoittaa teini- tai aikuisiässä olevia lukijoita? Onko puhekielinen Karlsson lajinsa ainoa edustaja vai onko Venäjällä ilmestynyt toisia puhekielisiä lastenkirjoja? Ruotsia osaamaton kriitikko olisi voinut tutustua kansainväliseen Lindgren- ja Karlsson-kirjoitteluun ja pohtia lähtö- ja kohdetekstin suhdetta.

8 LÄHTEET

Painetut lähteet:

Aaltonen, Sirku 2003: ”Kun Antto Puuronen Suomeen muutti: kulttuurisidonnainen käännostudkimus työvälineenä”. Teoksessa Oittinen, Riitta & Mäkinen, Pirjo (toim.), *Alussa oli käänno*, s. 388–406. Tampere University Press, Tampereen Yliopistopaino Oy –Juvenes Print.

Carlsson, Anna 1997: ”Landet som Icke Är och Landet i Fjärran – det är en världslig sak. De fantastiska intertexterna i Astrid Lindgrens Karlsson-böcker”. Teoksessa Helene Ehriander och Birger Hedén (toim.), *Bild och text i Astrid Lindgrens värld*. Lund, Absalon. S. 85–110.

Dollerup, Cay & Loddegaard, Anne (toim.) 1992: Teaching translation and interpreting: training, talent and experience. Papers from the First Language International Conference, Elsinore, Denmark, 31 May – 2 June 1991. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.

Even-Zohar, Itamar 1975: “Decision in Translating Poetry” *Ha-sifrut* 21:32–45. In Hebrew.

Even-Zohar, Itamar 1978: “The position of Translated Literature Within the Literary Polysystem.” In Even-Zohar 1978, s. 21–27.

---

¹³ <http://old.russ.ru/krug/20010425.html>

- Even-Zohar, Itamar 1978: "The Relations Between Primary and Secondary System Within the Literary Polysystem" in *Papers in Historical Poetics*. Tel Aviv: Porter Institute for Poetics and Semiotics, Tel Aviv University Press.
- Fedorov, Andrei 2002: *Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы)*.
Издательский Дом "ФИЛОЛОГИЯ ТРИ".
(http://samlib.ru/w/wagapow_a_s/osnowyobshejteoriiperewoda2002.shtml, 30.5.2012)
- Hiidenmaa, Pirjo 2003: *Suomen kieli – who cares?* Otava, Helsinki 2003.
- Koskinen, Kaisa 1995: "Caught in the Web. A Derridean-Bakhtinian View of Intertextuality and Translation". Teoksessa Oittinen, Riitta & Varonen, Jukka-Pekka (toim.), *Aspectus varii translations*. Studia translologica ser B, vol 1, s.1-1. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Lindgren, Astrid 1986: *Maaailman paras Katto-Kassinen*. Sis. teokset *Pikkuveli ja Katto-Kassinen*, *Katto-Kassinen lentää jälleen ja Katto-Kassinen kujeilee* suomennettuina alkuperäisistä *Lillebror och Karlsson på taket* (suom. Järvinen, Laila), *Karlsson på taket flyger igen ja Karlsson på taket smyger igen* (suom. Rikman, Kristiina), WSOY, Juva.
- Lindgren, Astrid, 2000: *Allt om Karlsson på taket*. Sis. alkuperäiset teokset *Lillebror och Karlsson på taket*, *Karlsson på taket flyger igen ja Karlsson på taket smyger igen*, Rabén & Sjögren, Tukholma.
- Lotman, Juri 1977[1974]: *The Dynamic Model of Semiotic Systems*. – *Semiotica* 21 s.193-210.
- Maeots, Olga, Helmikuu 2004: *Bookbird. A journal of international children's literature*, Vol. 42, No.1.
- Mäkinen, Pirjo 2003: "Ikinuori lähdeteksti, ikääntyvä kohdeteksti?". Teoksessa Oittinen, Riitta & Mäkinen, Pirjo (toim.), *Alussa oli käännös*, s. 407-425. Tampere University Press, Tampereen Yliopistopaino Oy –Juvenes Print.
- Oittinen, Riitta 1997: *Liisa, Liisa ja Alice*. Tampere University Press, Vammala 1997.

- Oittinen, Riitta 2000a: *Translating for Children*. New York: Garland.
- Oittinen, Riitta 2000b: ”Kääntäminen uudelleenlukemisenä ja uudelleenkirjoittamisena”. Teoksessa Paloposki, Outi ja Makkonen-Craig, Henna (toim), *Käännöskirjallisuus ja sen kritiikki*, s.265-285. Yliopistopaino, Helsinki.
- Puurtinen, Tiina 2000: ”Lastenkirjallisuuden kääntäminen: normit, luettavuus ja ideologia”. Teoksessa Paloposki, Outi ja Makkonen-Craig, Henna (toim), *Käännöskirjallisuus ja sen kritiikki*, s.106-131, Yliopistopaino, Helsinki.
- Pym, Anthony 1992: Translation error analysis and the interface with language teaching. Teoksessa Dollerup & Loddegaard (toim.), *Papers from the First Language International Conference*, Elsinore, Denmark, 31 May – 2 June 1991, s. 279–288. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.
- Pym, Anthony 2003: Redefining Translation Competence in an Electronic Age. In *Defence of a Minimalist Approach*. *Meta* 48:4, 481– 497.
- Shavit, Zohar [1978] 1982: *The Literary Life in Eretz-Israel*. Tel Aviv: Porter Institute for Poetics and Semiotics in Collaboration with Hakibutz-Hameuchad.
- Shavit, Zohar 1986: *Poetics of children’s literature*. The University of Georgia Press Athens and London.
- Skott, Staffan. 1977: *Karlsson på taket i rysk översättning*. Teoksessa Ørvig, Mary (toim.) *En bok om Astrid Lindgren*. Rabén & Sjögren, Lund.
- Toury, Gideon 1977: *Written for Children*. London: Penguin.
- Toury, Gideon 1980a: “Translated Literature – System, Norm, Performance: Toward a TT-oriented Approach to Literary Translation.” *Poetics Today* “ 2:9–28.
- Toury, Gideon: 1980b. In *Search of a Theory of Translation*. Tel Aviv: Porter Institute for Poetics and Semiotics.

Toury, Gideon 1995: *Descriptive Translation Studies and Beyond*. John Benjamins, Amsterdam.

Tuononen, Jyrki 1992: *Bilbo and Kalpa. Names and Ambivalence in the Finnish Translations of Tolkien's "The Hobbit"*. Pro gradu –tutkielma. Joensuun yliopiston kansainvälisen viestinnän laitos, Savonlinna.

Vuonokari, Tuulikki 2008: *Ruututeksti ja kritiikki*. Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto. Humanistinen tiedekunta. Kieli- ja käännöstieteiden laitos.

Internet-lähteet:

Demurova, Nina 1967 : Приключения Алисы в стране чудес, 2009 - 2012 Проект «Хранители сказок» <http://hobbitaniya.ru/carroll/carroll1.php> (25.5.2012)

Demurova, Nina 1991: *О переводе сказок Кэрролла*,
http://www.kulichki.com/moshkow/CARROLL/carrol0_10.txt (25.5.2012)

Grani.ru: ”Режиссер "Подстрочника" отказался от премии "ТЭФИ" ”,
<http://grani.ru/Society/Media/Television/m.182029.html> 26.09.2010 02:02 (1.3.2012)

Kalašnikova, Jelena 2001: <http://old.russ.ru/krug/20010425.html> (24.5.2012)

Kasjul'kina, Irina 2012: Произведения Л.Кэрролла , 22.1.2012, <http://bibliogid.ru/articles/934> (24.5.2012)

Kustannusosakeyhtiö Otava:

http://www.otava.fi/kirjailijat/ulkomaiset/so/uspenski_eduard/fi_FI/uspenski_eduard/
(30.5.2012)

Lotman, Juri 1970 : *Избранные статьи в трех томах, том I. Статьи по семиотике и топологии культуры*, «Александра», 1992: <http://yanko.lib.ru/books/cultur/lotman-selection.htm>
(21.7.2012)

Nesterov, Vadim 2008: ”Деньги дерут, а корицу жалеют”, 12.2.2008,
http://www.gazeta.ru/culture/2008/02/12/a_2633898.shtml (30.5.2012)

Samuelsson Olesya 2008. *В мастерской переводчика: сравнительный анализ ряда переводческих решений на материале двух русских переводов повести Астрид Линдгрен «Карлссон, который живет на крыше»* Kandidatuppsats i ryska. Göteborgs universitet, Institutionen för språk och litteraturer:
http://gul.gu.se/public/pp/public_courses/course38949/published/1270765170260/resourceId/15162154/content/olesya_samuelsson.pdf (30.5.2012)

Skrjagin, Lev: Кто ограбил автора "Острова сокровищ"?, <http://www.gigatran.ru/node/39> (23.5.2012)

Painamattomat lähteet:

Zorikhina-Nilsson, Nadežda 2010: *Карлссон – это выдумка, мираж, фантазия, фикция или глюк? О новом вольном переводе повестей А. Линдгрен о Малыше и Карлссоне*. 18. Pohjoismainen slavistikongressi, 18.–22. elokuuta 2010, Tampere

Tutkimusaineisto. Lähteet:

Drugoi: Новый Карлсон, 30.12.2008, <http://drugoi.livejournal.com/2499855.html> (18.1.2012)

Mavlevitš, Natalja: Который же Карлсон живет на крыше?,
<http://magazines.russ.ru/inostran/2009/7/ma18.html> (30.5.2012)

Uspenski, Eduard (ven.) 2008: *Карлсон с крыши, или Лучший в мире Карлсон*. Lähdeteksti Astrid Lindgren *Lillebror och Karlsson på taket, Karlsson på taket flyger igen ja Karlsson på taket smyger igen*, AST

Muut lähteet:

Uspenski, Eduard: haastattelu 16.4.2011 Tampereella

9 LIITTEET:

9.1 LIITE 1: Uspenskin litteroitu haastattelu

Vastaaja Uspenski: (--)**И** убедили их что сделал плохой перевод. Что писатель может быть и (средний), а переводчик он никакой. И поэтому сестра, или кто там наследник (--) **написал** письмо в издательство с тем чтобы перестали издавать эту версию. Вот, э-э, издательство написало им письмо что перевод сделан очень хорошо, доводы Брауде совершенно неправильные, привели примеры того, где она неправа. Она очень часто писала, что я или очень далеко ухожу, слишком смело перевожу, а иногда она обвиняла меня в том, что я слишком буквально перевожу, слишком я часто использую шведские обороты речи. Что я делал специально, потому что книжка переводная, и должно чувствоваться, что она переведена с другого языка, понимаете?

Haastattelija: Да, да.

V: -Ну вот, тех (жителей) что они даже читать не будут никаких писем, что не надо больше издавать. Поэтому книжка сейчас считается раритетом и пользуется большим успехом. Вот, сначала все наши читатели говорили,- а зачем Успенский переводит, есть же хороший перевод Лунгиной. И перевод Лунгиной действительно хороший. Но он именно перевод, она часто действует буквально, она и пускает какие-то эмоциональные всплески, намеки, которые я просто чувствую как писатель, а не как переводчик. В общем, и поэтому я считаю что я сделал лучше. Когда мне предложили сделать перевод, я сказал: "Не давайте мне профессионального переводчика, дайте какой-нибудь студентке, которая начинает изучать русский язык. Пусть она коряво, но переведет. Она будет переводить лучше чем профессиональный переводчик." Действительно она переводила, делала много комментариев, объяснений. Она боялась что я чего-нибудь не пойму и это было для меня очень удобно. Я все понимал, про разные парки, чем они отличаются один парк от другого и почему этот корабль так называется, а не так называется. И я сначала читал ее, вот как перевожу кусок и читаю ее, взял Лунгину, читаю Брауде, читаю по-моему Богословскую, Богоявленскую, вот как-то так?

H: Белякова

V: Белякова, а еще какие?

H: Ага, понятно

V: И я пытаюсь войти в суть, лучше всего, точнее всего было у Лунгиной, но время изменилось, темп другой. Она переводила при большевиках, когда медленно все развивалось, когда многие вещи нельзя было говорить, а автор книги, она как сжатая пружина, она очень много дает, тем, фраз, (--) темп другой чем у Лунгиной, понимаете? И, например, вот смотрите, там когда Карлссон появился друзья говорят, у Лунгиной написано, это привидение! Это тебе привиделось. А слово привидение у нас сейчас не в ходу, у нас сейчас в ходу слово глюк. И поэтому: это глюк! Знаете что такое глюк, да?

H: Ну, типа да. Поскольку это не мой родной язык я не могу оценивать....

V: Ну когда люди накурятся дури, они глючат, у них глюки возникают, поэтому слово глюк все дети знают. Но я не делаю со словом глюк, я говорю: это привидение, в первый раз, а второй раз когда говорят, третий раз я говорю: это глюк, т.е. я постепенно привожу к этому глюку. Ну вот, и много других таких понятий было современных, которые нельзя описать тем языком показалось что это привидение, тем с другой "–это глюк! ,–Нет, это не глюк, это настоящий Карлссон. –Нет глюк!", диалог получается энергичный. Он у нее тоже энергичный. А тут он приводит ей такое рассуждение: привидений. Ну вот, потом там много есть вещей которые все переводчики, вот когда Карлсон встречается на крыше с ребенком, который лежит в коляске, помните? Малыш спрашивает, как зовут его? Карлсон говорит - Гульфия, всех их так зовут. Почему Гульфия? Это редкое восточное имя, его не должно быть в шведском языке никак. Потом я понимаю, что ребенку говорят "гули гули гули", поэтому Карлсон понял что это Гули фия. А я перевожу что ее зовут Утитютя, детям говорят "утитю утитю утитю", поэтому Карлсон говорит, что ее зовут Утитютя, она, говорит, наверное, эмигрантка. Вот, к тому же на крыше, бедные совершенно люди, ребенка оставили и куда-то ушли. И таким образом все время я находил те вещи которые мне не нравились. Гульфия мне никак не нравится, нет там Гульфии. Ну вот, в общем и постепенно, сначала люди удивлялись, почему я перевел, потом они начинали читать, и эта книжка как галопом скачет, она быстрая, ее легко читать, и она стала пользоваться большим успехом. Сейчас ее не издают, потому что наследники протестуют, но может быть с вашей помощью мы сдвинем это с места.

Н: А был ли какой-нибудь критик, который был за нового Карлсона?

V: Нет, нет, нет.

Н: Ни одного?

V: Критика меня абсолютно обходит стороной.

Н: Понятно, а вы сказали что есть 3 издательства и каждое из них 10 000 книг? Вы так имели в виду?

(Анна: три тиража, каждый 10 000.)

Н: Значит вместе всего 30 000?

(Анна: Примерно 30 000.)

V: Да да. (Анна: Именно.)

Н: Хорошо.

V: Мы сейчас шли по улице, к нам подошла женщина и попросила расписаться. "У меня эта книга" "Где вы ее взяли?" - "Я выписала через интернет".

(Анна: Meille tuli just kun käveltiin tänne, tuli yks nainen kadulla ja sil oli se kirja, siis nimenomaan Katto-Kassinen. Ja mä kysyin häneltä, mistä hän on saanut, niin hän «Ruslaniasta».)

Н: А, понятно. Потому что в Питере я была в "Буквоеде", в "Доме книги". Там распродано везде по-моему в России, ну в Питере я не смогла найти, но может быть здесь в Финляндии еще несколько осталось.

Анна: -Может быть вы искали слишком далеко.

V: В общем Брауде очень ругалась на меня, что я нахал, что я влез не в свое дело, чтобы я не высовывался, что я ничего не умею делать

Н: Я так поняла что два последних издания уже нелегальные? Или как?

V: Какие-то ходят слухи, что было еще одно издание нелегальное

Н: четвертый или второй?

V: нет нет, или четвертый или третий, но это надо проверять.

H: Ну как понятно будет "АСТ" мне не ответит, потому что что-то плохого делали, конечно про это не расскажут.

V: Ну они вложили какие-то деньги и надо как-то окупать. Ну я не знаю, в общем ходят разговоры что был еще один тираж. Может старые продавали.

H: Ну это очень интересно узнать для меня, потому что в интернете так трудно искать такую информацию и никогда не знаешь можно ли верить. Теперь узнала от вас. Я думаю что вы ответили все (--) Спасибо огромное!

V: Спасибо вам!

9.2 LIITE 2: Blogikommenttien suomennokset

(1) Braude–vanhuskin tekee hirveää jälkeä. Ikään kuin tanssisi kuuluisan kilpailijan haudalla. Ja vielä lahjattomasti, rumasti.

(2) Se on Braude[n käännös]. Se on huono käännös, huono. Siellä on jopa asiavirheitä. Piisamista on tullut Venäjänvesikonttiainen.

(3) Hehe, muistui mieleen vielä Tove Janssonin uusi käännös =) Siinä muun muassa Piisamista oli tullut Saukko.

(4) *Lošadinyj hvost* [=hevosenhäntä] vitut.

(5) Ellen erehdy, niin *lošadinyj hvost* –kampaus, olkoonkin ruma, on nimeltään *konskij hvost* [=ratsunhäntä].

(6) Ne ovat Bosse, Bettan ja Bratik (eli Brat 2, Bratan tai yksinkertaisesti Bratello) :)

(7) Bratik on hahmon nimi Petroniuksen Satyriconissa, hän on päähahmon rakastaja. Lunginan tiesi tämän, Uspenski ei.

(8) Sääli. Todella sääli, että yksi lapsuuteni lempikirjailijoista on vajonnut tuollaiseen yököttävään käännökseen täynnä täytesanoja ja typerää jargonia. Vanhaa, upeaa käännöstä vasten se on todellakin sääliittävä näky. Kuten myös tekijänsä. Riippumatta motiivista.

(9) Just. Olen äimänä. Parempi olisi ollut ottaa uusi painos normaalista julkaisusta! Juuri kun yritän opettaa lapselle normaalia venäjää ilman ”lentäväisiä”, hän itse keksii tuollaisia sanoja. Ymmärrän, mistä Bratik tulee, alkuperäisessä Lillebror = pikkuveli ruotsiksi. Mutta en voi kuvitella itseäni lukemassa lapselle *Bratikia ja Karlssonia*.

(10) Toinen esimerkki ei selvästikään ole lapsille. Tosin, millaisia Jane Austen –käännöksiä nykyään myydään...Voisin itkeä!

(11) Suhtaudun Uspenskiin erittäin positiivisesti, mutta uudesta Karlssonista en pidä yhtään. Ensinnäkin muistan erinomaisesti kirjat, joita luin lapsuudessani. Kaikki oli kirjoitettu eri aikoina ja eri tyyleillä, oli mielenkiintoista ja yllättävää tarkastella näitä kaikkia vanhoja juttuja ja sanoja. Jos oletetaan, että ihminen (varsinkin pieni) ei kykene ymmärtämään tai sulattamaan kirjoja ja niitä jatkuvasti muutetaan, yksinkertaistetaan ja uudistetaan, niin lukijasta tulee ennemmin tai myöhemmin samanlainen...yksinkertainen.

(12) Sääli, että kuuluisa kirjailija vajosi noin alas. Rahvaan kieltä lapsimassoille ikään kuin telkkarisarjoissa ei sitä olisi tarpeeksi =(

(13) Banaalia tyylitään, kieleltään, miltä tahansa kantilta – kieli ei mitenkään ole ”normaalia”. Oli Malyšin nimi mikä tahansa.

(14) Hitto, parasta olla heittämättä pois omia vanhoja lastenkirjojaan, kun näemmä normaaleja ei kohta voi ostaa.

(15) Meillä on käynyt niin, että neuvostokäännökset ovat kuin bemareita, mutta Uspenskin käännös kuin ensimmäinen Ladan malli. Kyse ei ole ajallisesta aspektista vaan laadusta. Huonolaatuinen käännös synnyttää hälyä, ja köyhäkielisenä kioskikirjallisuutta. Mitä tulee hahmoihin – Missä kohden Uspenski tarjoaa lukijalle ”sukupolven uutta sankaria”? :) Harry Potter on [tämän] sukupolven sankari, niin häneen suhtautuvat kaikki. Mutta uuspainokset epäilyttävällä käännöksellä vanhasta kirjasta, siinäpä innovatiivinen teko :)))

(16) Alkuperäinen käännös on paljon mielenkiintoisempi ja hauskempi.

(17) Kaikkien pitäisi lukea alkuperäistä!:)

(18) Pyhäinhäväistystä!:(

(19) Hm. Tyhmä, vainoharhainen kysymys; mistä lähtien hän [Uspenski] on ollut ”ammattikäntäjä” ja mitä hän [tämän] lisäksi on kääntänyt, kertooko kustantaja? Jos Wikipediaan on uskomista, hän valmistui moskovalaisesta ilmailuinstituutista, bibliografiassa tai Wikipediassa ei kerrota sanaakaan hänen kääntämistä kirjoistaan.

(20) No venäläisessä kirjallisuudessa on tunnettu tapa ”puhtaaksikirjoittaa” venäjäksi ulkomaisia kollegoja.) Yhtä en vain ymmärrä, ei kai hänen sallittu virallisesti tehdä tätä?? Hän ei ole käntäjä.

(21) On ilahduttavaa nähdä, ettei kirjallinen perintö ole kuollut. Volkov, Uspenski, Tolstoi. Pitäisipä kääntää Harry Potter ja tulla uuden klassikon soavtoriksi (tai yksinkertaisesti avtoriksi [= tekijä]. [--]

(22)[--] Se, että Uspenski aikoi ”kääntää”, oli tiedossa jo viime vuonna. Kysymykseeni kustantamolle, osaako hän ruotsia, vastattiin, että ”hän on ammattikäntäjä”. Ja Lunginan käännöstä kustantamo nimitti enemmän vapaaksi mukaelmaksi. Tämän kirjan jujuksi suunniteltiin Anatoli Savtšenkon kuvitusta. En ole nähnyt kirjaa, joten en tiedä, onko siellä näitä piirroksia. Yksi on varmaa: Uspenski ei ole se ihminen, joka hallitsee hyvin elävän lasten kielen. Riittää, kun lukee joitain hänen ilmestyneitä juttuja Prostovašino-lehdessä, niin tajuaa, kuinka vanha ja vanhanaikainen hän on.”)

---

(23) Minua häiritsee nimenomaan se, että käännös on ruotsista. Kustantaja painotti, että hän nimenomaan kääntää. Ymmärrän heidän kaupallisen hinkunsa päästää tuote markkinoille. Jos [kirjaa] ostetaan, kukaan ei tuomitse pahasti. Jos taas ei osteta (epätodennäköistä) – sama juttu. Heillä on oikeudet. [--] Heillä on oikeudet nimenomaan mukailtuun käännökseen, eli he voivat ottaa Uspenskista uusi painoksia kuinka paljon tahansa ilman että keskittyvät suoraan Lindgreniin. En ole varma, mutta niin se varmaan menee.

(24) Ei, ruotsista kääntäminen ei häiritse minua yhtään. Не, перевод со шведского меня как раз не смущает – Monet kääntävät raakakäännöksestä, se on ymmärrettävää. Minua haittaa nimenomaan muotoilu ”ammattikäntäjästä”. Primo, sellainen yleensä osaa kieliä, secundo, sellaisella on kokemusta kääntämisestä. Kumpikaan kohta ei muistaakseni päde Uspenskiin ja siksi yllätyin.

(25) Niin, raakakäännöksestä tehty käännös ei ole käännös [joka on] (lähtökielisestä teoksesta työstetty teksti), vaan teos, joka on työstetty venäjänkielisestä tekstistä, jonka on luonut kääntäjä, raakakäännöksen tekijä.

(26) Hän on kääntänyt Herran Huun suomesta raakakäännökseen turvautuen.

(27) No, raakakäännökseen pohjautuva käännös ei joka tapauksessa, toistan vielä, minusta vastaa ”ammattikäntäjän” tunnusmerkkejä :)

(28) Me olemme sairas yhteiskunta, jos luomme menestyviä uspenskeja ja volkoveja. Opiskellaan englantia ja luetaan alkuperäisiä, kuten minä olen tehnyt...

(29) No siinä tapauksessa opiskellaan kaikki ruotsia :)

(30) Toisekseen, minusta tuntuu ettei Uspenski ole huomannut Lindgrenin puheen ja intonaation vaihdoksia eri henkilöillä. Uspenskillä taas sekä kertoja, kirjan aikuiset ja lapset käyttävät ”coolia” kieltä. Tuloksena ei heti ymmärrä, kuka on kertoja, kuka lapsi, kuka sahanpurupäinen aikuinen. *Excuse me.*

(31) Se ei ollut mikään huomio vaan hautajaisitkua menneestä lapsuudesta ;) Kun kerta täytyy valita, pitää lukea otteet molemmista kirjoista. Vanha teksti vaikuttaa vähän...öhöm...aataminaikaiselta nykynormien mukaan (niin ja tunnustan, että lapsuudessani se jo hieman ärsytti). Jos Uspenski pystyi tekemään teoksen *sujuvaksi* lapsille, sehän on vaan mahtavaa.

(32) Idea loistava, toteutus surkeahko.

(33) Ensi vaikutelma on, että voi ollakin aidosti uusi käännös. Tarvitaan ruotsalainen originaali, jotta voisi sanoa tarkemmin. Uuden käännöksen tekeminen, kun olemassa on ”kanonisoitunut”, jonka kaikki tietävät miltei ulkoa lapsuudesta, on vaikeaa. [Kääntäjän] tekee kovasti mieli päteä, tehdä toisin kuin edellisessä oli, vaikka se haittaisikin tekstiä. Sanotaan nyt Rudnevin Nalle Puh –käännökset. En puhu [Natalja] Reinin Nalle Puhista, se on malliesimerkki kirjallisesta varkaudesta.

(34) Kertokaa, onko täällä ketään, joka luki Tšeburaškasta ja Prostokvašinosta ja joka vuonna -74 oli lähempänä vanhempaa kuin lasta? Ehkä nekin [kertomukset] oli kirjoitettu sen ajan slangilla, mutta me ihailemme niitä, koska emme tiedä, miten silloin puhuttiin?

(35) Bratik ei ole vakiintunut Malyš. Entä sitten? Sen sijaan jotkin kohdat ovat paremmin ja tyylikkäämmin kirjoitettu kuin Lunginalla, esimerkiksi [ote]. Ylipäätään täytyy lukea ja vertailla ajatuksella. Uspenski ei joka tapauksessa ansaitse mielestäni täyttä ignoorausta.

(36) Kaikki yllä olevat kirjoittajat ovat vain narkoosissa Lunginan vanhasta käännöksestä ja siksi kritisoivat Uspenskia. Jos toinen käännös olisi ollut ensin, kaikki olisi kääntynyt päälaelleen. ”Malyš? Mikä ihmeen Malyš, kun se on Bratik? Tulee tunne ikään kuin Svantessonien perheessä olisi adoptiolapsi!” jne. Ja kieli on aivan normaalia, vaatimukset syntyvät siitä, että Lunginan käännöksen ensimmäiset sivut osataan ulkoa ja sitten kompastutaan toisentyyliseen käännökseen.

(37) En ymmärrä lainkaan tätä suuttumusta. Tuskin mikään huononi, vaikka hyvästä kirjasta ilmestyi vielä yksi käännös? Joku pitää Lunginan käännöksestä, ja vaikka lapsena luinkin sitä mielelläni, niin nyt se tuntuu liian yksinkertaiselta, vähemmän vivahteikkaammalta kuin Uspenskin (annettujen otosten perusteella).

(38) Se, ettei lapsenne pidä Maršakin lastenrunoista on arvosteluperuste teille. Esimerkiksi minulle se on vain todiste tosiasiaista, että ”makunsa kullakin”, koskien myös lapsia. (--) Ylipäätään kokeileminen ei ole huono asia. Jokaisella on oikeus kokeilla, myös vähemmän meriittejä saavuttaneilla ihmisillä. Jokainen kokeilu voi päättyä epäonnistumiseen, mutta ei siinä ole mitään kauheaa. Kauheaa vain, että tällainen epäilyttävä lopputulos päättyy ihmisten ilmoille.

(39) Joillakin varsinkin hengellisillä venäläisillä on uskomaton kyky nostaa melua jonninjoutavuuksista. Haloo, mitä vuotta eletään, taisivat Karlsson ja Tšeburaška ajaa jo ohi? Mistä tällainen fiksaatio joihinkin teoksiin? ”Kasvoi lukijoiden sukupolvi”. Mitä paatosta. Jokaisella sukupolvella pitäisi olla omat sankarinsa. Kuulostaa ihan ”ensimmäiset autoilijat ajoivat Ladaa.” Surullista, mutta totta.”

(40) Karlssonista tehtiin hävytön ja röyhkeä sika. Samanlainen kuin hän oli alkuperäisessäänkin.

- (41) imho, Karlssonia ei olisi saanut karakterisoida noin rajusti. Mitä vain, mutta kunhan ei sika. Ja Uspenski teki hänestä juuri sellaisen.
- (42) Oletteko lukeneet alkuperäisen?
- (43) Ei, en osaa ruotsia, joten voin vertailla vain alkuperäiseen käännökseen. Eihän meillä ole kahta versiota teoksesta, vaan kaksi käännösversiota.
- (44) Siitä juuri puhun, että alkuperäisessä Karlsson on tosi hävytön tyyppi, joten käännös, jossa Karlssonista tehtiin ”hävytön ja röyhkeä sika” on tarkempi.
- (45) Meidän kaikkien Karlsson ei ole meidän kaikkien alkuperäisen ansiosta vaan nimenomaan käännöksen (ja sitten nerokkaan piirretyn). :)
- (46) Karlsson muuten on jopa Ruotsissa vähiten suosittu Lindgrenin hahmo. Ruotsalaiset eivät tykkää tästä koppavasta oliosta. Vaan meillä se on suosituin, mutta se on piirretyn ansiota.
- (47) Meidän tuntemat käännökset ovat todella siloteltuja, vaan ajat ovat nyt toiset. *Asetin itselleni tavoitteen tehdä käännöksestä mahdollisimman rohkean. Se ei tarkoita, että muuttaisin juonta. Vain kielestä tulee nykyaikaisempaa.*– Uspenski. Haluaisin valitettavasti kertoa, että asia on juuri näin. Muutettuani länteen kysyin yhdeltä tutulta, miksi kaikki rakastavat Peppiä, mutta eivät meidän lempi-Karlssonia. Hän vastasi, että Karlsson on huono esikuva lapsille, röyhkeä ja häijy...
- (48) Sitten on vielä Brauden käännös. Silmäilin äsken ensimmäiset pari sivua Brauden käännöksestä ja tuli sellainen tunne, että Uspenski on tehnyt yhdistelmän Lunginan ja Brauden käännöksestä.
- (49) Mitä suuruudenhulluutta Uspenskillä on tunkea itsensä Lindgrenin soavtoriksi. Mielestäni keskustelu ei liity kirjallisuuteen enää millään tavalla. Saastaa ja rahaa – sekö meitä kiinnostaa? Emme voi rangaista häntä, mutta voimme olla antamatta huomiota (onhan tämä ongelma koko maailman mittakaavassa!)... Voin antaa neuvon vain uusille vanhemmille: älkää lukeko lapsille mitään Uspenskin kirjoittamaa 20 vuoteen. Ja se siitä.
- (50) Olkoon, Zahoder oli ”klassisen” uudelleenkertomuksen tekijä. Kasvoimme hänen [kirjojensa] seurassa. Hengailkoon kannessa tekijän vieressä, imho. Mutta kirjan kuvitus on kyllä todella kaamea.

(51) Miten niin ”klassinen”? Miksi Demurovalla riitti tahdikkuutta ja ymmärrystä omasta paikastaan sen verran, ettei kirjoittanut sukunimeään Carrollin viereen? Miksi yksi kuuluisimmista klassisista käännöksistä ei kannan nimeä Conan Doyle ja Volžinaja: Baskervillen koira?

(52) Zahoderin nimi on Milnen vieressä vain siinä kirjassa, johon hän lisäsi pari omaa Nalle Puh – kertomustaan. Ja siihen hänellä on moraalinen oikeutus, sillä onhan venäläinen Nalle Puh Zahoderin teos. Englanninkielistä maailmaa lukuun ottamatta Nalle Puh ei ole missään niin suosittu kuin meillä. Anekdoottien sankari. Ja kaikki käännöstä!

(53) Aivan hirveää... Eikö ihmistä hävetä julkaista tuollaista sontaa ja vielä oma nimi kannessa....Hyvä, että varoitettiin, tuon saattaa muuten ostaa vahingossa.

9.3 LIITE 3: Käännös Natalja Mavlevitšin esseestä **Который же Карлсон живёт на крыше?**

Kukahen Karlssoneista katolla elää?

Kääntäminen on valtava onni. Kääntämisen taidetta vertaisin vain musiikin esittämiseen. Se on tulkintaa. En antaudu keskustelemaan, minkälaiset niistä ovat toisia parempia – jokainen valitsee sen, joka itseään miellyttää. Esimerkiksi, olen kääntänyt Böllin teoksia, toisten käännökset ovat aivan erilaista Böllä. Ihminen maalaa ja kirjoittaa oman muotokuvansa kääntäessään, siitä hänet tuntee.

Lilianna Lungina

Maailman paras Karlsson

Venäläisen Karlssonin tarina on niin sotkuinen, niin monia sivujuonia täyteen kasvanut, että se on parasta esittää kronologisessa järjestyksessä. Aloitamme maaliskuisesta aamusta vuonna 1956, jolloin Lilianna Lungina, lahjakas, mutta vielä suurelle yleisölle tuntematon kääntäjä, kantoi kotiin valtion lastenkirjallisuuden kustannusyhtiöstä DETGIZistä uuden kassillisen pohjoismaalaisia lastenkirjoja. Sopivan, siis tasokkaan mutta samalla neuvostosensuurin ideologiset vaatimukset täyttävän, teoksen löytäminen osoittautui vaikeaksi. Siitä huolimatta tämä oli ainutkertainen työmahdollisuus Lunginalle, joka ei ollut Kirjailijaliiton jäsen sen enempää kuin jonkun puoluepampun lapsi, lapsenlapsi tai

rakastajatarkaan. Kaiken lisäksi hänen kansallisuutensa ei ollut aivan puhdas (Lungina oli juutalainen. Suom.huom). Kääntäminen ranskasta, jota hän osasi äidinkielen veroisesti, oli liian kilpailtua, mutta pohjoismaisten kielten osaajat olivat Neuvostoliitossa vielä tuolloin harvinaisia.

– Kerran siis, muisteli Lilianna Zinovjevna, kannoin kotiin uuden erän näitä typeriä, kauniita kirjoja, kun yksi kansi kiinnitti heti huomioni. Siinä oli lentävä ihminen propelli selässä ja teksti *Karlsson på taket*. Aloin lukea ja valehtelematta jo ensimmäisen sivun jälkeen huomasin, ettei tämä ollut tavallinen kirja. Se oli pieni ihme, josta voi vain unelmoida. Siinä oli uskomaton intonaatio, huumorintaju, sievistelemättömyys ja loistavia kuvitteellisia elementtejä. Kirjoitin kustantamolle arvion kirjasta. Kerroin, kuinka Astrid Lindgrenistä tulee vielä merkittävä kirjailija, hän ei ole kuin muut ja niin edelleen ... Noin vuoden päästä sain tietää, että hänet oli jo aikaa sitten palkittu H. C. Andersen -mitalilla, että hänen kirjojaan oli käännetty kolmellekymmenelle kielelle ja että hän ylipäätään oli ykkösnimi lastenkirjallisuudessa¹⁴.

Niin alkoi, Lunginan ilmaisua käyttäen, ”Taivaasta pudonnut onni”¹⁵. Eikä se pudonnut vain hänelle vaan kaikille meille. Venäjännetystä Karlssonista tuli ilmiömäinen menestys; miljoonia painosmääriä, isojen ja pienten lukijoiden ihailu, teatterisovituksia ja ikivihreät animaatiot. Karlssonin vanavedessä käännettiin Peppi Pitkätossu, Vaahteramäen Eemeli ja Ronja Ryövärintytär. Lunginan onnen viimeisteli henkilökohtainen tutustuminen Astrid Lindgreniin ja ystävyys tämän kanssa. He olivat kongeniaaleja, sukulaissieluja, molemmat rohkeita ja anteliaita ihmisiä sekä hyviä hauskuuttajia.¹⁶ Astridille merkitsi paljon menestyä maassa, jossa niin harvat ulkomaiset kirjailijat, edes lasten-, tulivat julkaistuiksi. Hän kenties vapaamielisenä iloitsi siitä, miten hänen kirjansa sankarit seikkailivat diversantteina rautaesiripun takana ja että venäläisissä lapsissa syntyi kyseenalaistava ajattelutapa, jota Lindgrenkin ahkerasti levitti maailmalla.

---

¹⁴ Nämä sanat, kuten myös epigrafin, Lilianna Lungina lausui itsestään kertovassa dokumenttifilmissä Подстрочник , ohjaaja O. Dorman.

¹⁵ Lunginan artikkeli счастье, свалившееся с бухты-барахты, jossa hän kertoo käännöstyöstään Karlssonin parissa. Suom.huom.

¹⁶ Selittävän sanakirjan roolin ottaminen ei ole kovin sulavaa, enkä sitä tekisikään, ellen aivan hiljan olisi kuullut nuorten kollegoiden suusta: ”Mikä tässä käänöksessä on kongeniaalista?”. En ollut aiemmin ymmärtänyt, että Ilf i Petrov (venäläisten kirjailijoiden Ilja Fainzilberin ja Jevgeni Katajevin yhdessä käyttämä salanimi. Suom.huom) tekivät karhunpalveluksen venäjän kielelle siirtäessään sanan kongeniaalinen suuren juonittelijan (kirjojen päähahmo Ostap Bender. Suom.huom) suuhun. Vitsi väärästi merkitystä niin, että nykyäänkin sivistyneet ihmiset luulevat kongeniaalisen tarkoittavan neroutta, eikä hengenheimolaisuutta.

Mitä tulee itse käännökseen, siitä tuli osa venäläistä kulttuuria. On hieman noloa lausua ääneen tätä todisteita kaipaamatonta tosiseikkaa varsinkin kun jokainen löytää todisteet itsestään. On mahdollista, ettei kääntäjän taito ollut ainoa syy ilmiölle. Osansa oli suurella painosmäärällä, ulkomaisen kirjallisuuden ja lastenkirjallisuuden harvinaisuudella sekä animaatiolla, joka teki monista Lunginan käännöksen ilmaisuista modernia kansanrunoutta. Niin tai näin, on naurettavaa kieltää itsestänselvyys: Karlssonista tuli osa venäläistä kulttuuria ja se on sitä yhä siinä muodossa, jonka Lungina meille ensimmäisenä venäjäntäjänä antoi. Jos tarkastellaan Lindgrenin teosten ja erityisesti Karlssonin tilannetta muissa maissa, vaikuttaa siltä, että maailman paras, maailman kuuluisin ja maailman hauskin Karlsson on se, jota rakastimme lapsuudessa; tuota sopivan pulleaa miestä parhaassa iässään ja kotilohikäärmeiden¹⁷(домомучительница)kesyttäjää. Ja siksi pä:

Пусть все кругом
Горит огнем,
А мы с тобой споем:
Ути, боссе, буссе, бассе,
Биссе, и отдохнем!¹⁸

KarlSon vastaan KarlSSon

– Onko teillä Karlssonia yhdellä ässällä?, - Ei, vain kahdella. Kyseessä ei ole salaisten agenttien keskustelu vaan tyypillinen 90-luvun puolivälin myyjän ja asiakkaan dialogi lastenkirjaosastolla. Tuohon aikaan alkoi ilmestyä painoksia tunnetuista saduista Ljudmila Brauden ja Nadežda Beljakovan uusina, tarkkuuteen pyrkivinä käännöksinä. Juuri lähdeuskollisuudesta johtuen, venäläisen translitteroinnin sääntöjä rikottiin¹⁹ ja Карлсон kääntyi КарлССон-muotoon. Samanlainen sananmukainen uskollisuus seuraa läpi koko tekstin. Neuvostoaikana kaikki jumaluutta käsittelevä poistettiin lastenkirjoista. Nyt uudet kääntäjät herättivät uskonnollisuuden henkiin täydessä mittakaavassa. Esimerkiksi Lunginan tekstissä äiti soittaa Alberg-pennun isännälle ja ”Pikkuväli seisoi

---

¹⁷ Домомучительница on Lunginan keksimä sanaleikki, jossa yhdistyy sana учительница ja мучить. Kristiina Rikman on kääntänyt husbockenin (turajäärä, Hylotrupes bajulus, ven. домовый усач, rakennuksissa puuta tuhoava kovakuoriainen) kotilohikäärmeeksi. Ratkaisu toimii yhdessä sen kanssa, että fröken Bock on käännetty neiti Loheksi. Suom.huom.

¹⁸ Lunginan käänös. Suom.huom.

¹⁹ Itse asiassa nykyisen periaatteen mukaan translitteroitaisiin tällä tavoin, kahdella ässällä. Suom. huom.

puristaen Albergia rintaansa vasten ja kuiskasi: Kunpa se ei olisi heidän pentunsa...”, Braudella ja Beljakovalla Pikkuveli rukoilee: ”Kiltti Jumala, tee niin, ettei se olisi heidän koiransa”.

Arvioikaa itse, mikä tekstissä lisääntyi, kristillisuus vai imelyys.

Tasapuolisuuden nimissä on tunnustettava, että muodollisesti uudessa käännöksessä ei todellakaan ole virheitä, ei poisjättöjä, muttei myöskään elävyyttä, vetovoimaisuutta, eikä tarpeeksi luonnollisuutta. Tokko Astrid Lindgrenistä olisi tullut yhtä 1900-luvun parasta lastenkirjailijaa, jos hän olisi kirjoittanut yhtä värittömästi ja tylsästi. Vuosina 1997–2000 lehdistössä ilmestyi muutamia artikkeleja, joissa vertailtiin kahta käännöstä. Jokainen, jolla oli silmät ja korvat päässä, huomasi eron домомучительница:n ja домокозлючка:n välillä Kotivuohettarella pyritään lähentymään alkuperäistä: *Bock* on ruotsiksi vuohi, mistä kerrotaan viitteessä, jotta lukija voisi ymmärtää sanaleikin. Jokainen huomaisi myös eron приторный порошок:n ja ням-нямвкуснятина:n²⁰ välillä kuten myös ilmaisujen ” Деньги дерешь, а корицу жалеешь” ja uuden version ” В твоих бессовестно дорогих булочках очень мало корицы!” välillä²¹. Toisaalta uudessa käännöksessä on joitakin onnistuneita löytöjä. Sellaisia kuin "пустяки, дело житейское" tai ”в меру упитанный мужчина”. Nämä ilmaukset ovat tietenkin Lunginan käännöksestä, mutta varon syyttämästä Braudea ja Beljakovaa plagioinnista. Uskon mieluusti, että juuri näitä ilmaisuja kieli spontaanisti vaati käyttämään – selväähän se, että Karlsson puhuisi juuri tällä tavalla!

Oikeastaan ei kannattaisi enää käydä läpi KarlSSonin puutteita. Loppujen lopuksi Ljudmila Brauden (joka uskäännöksillään tavoitti maassamme valtavan yleisön Lunginan lahjakkuuden ansiosta ja jolle kuuluu Lindgrenin ennätysajassa käännetystä kuusiosaisesta kokoelmateoksesta leijonanosa) kanssa täytyy olla samaa mieltä siitä, että ”jokaisella kääntäjällä on oikeus omaan näkemykseensä tekstistä”²². Mutta kun näitä oikeuksia turvattaessa loukataan lukijoiden oikeutta vapaaseen valintaan.

Tulemme tarinassa hetkeen, jolloin kaupallisuus astuu mukaan. Samaan aikaan, kun uudet käännökset ilmaantuivat markkinoille, kustannusyhtiö TEKS (sama joka julkaisi Brauden ja Beljakovan

---

²⁰ Lindgrenillä: ”Kuckelimuckmedicin”. Suom.huom.

²¹ Lindgrenillä: ”Dina hutlös dyra bullar borde det vara något mera kanel i”. Suom.huom.

²² Sitaatti A. Karahanin artikkelista Он залетел, но обещал вернуться, Kommersant Vlast, № 13, 4.huhtikuuta 2000.

käännökset) osti Lindgrenin kirjallisuusagentilta yksinoikeuden edustaa kirjailijaa Venäjällä. Kun muut kustantamot (tunnen Vagrius -kustantamon tapauksen) lähestyivät lisenssihaltijaa täysin asiallisella tarjouksella ostaa julkaisu-oikeus Lunginan Karlssoniin, saivat he kieltävän vastauksen sillä perusteella, että TEKS aikoi itse julkaista Lindgrenin teoksia. Tämä tietenkin oli TEKSin ja kääntäjän etujen mukaista, mutta ei millään tavalla hyödyttänyt Lindgreniä. Ensiksi, menettely rajoitti kirjailijan venäjänkielisten painosten määrää, toisaalta yksitoikkoisen käännöksen painaminen johtaisi lopulta hiipuvaan kiinnostukseen Lindgreniä kohtaan. Keinotekoisesti, ellei jopa väkivaltaisesti, valikoima pysyi supistettuna muutaman vuoden ja tilanne olisi kenties päättynyt vanhan käännöksen syrjäytymiseen, ellei terve järki olisi voittanut – en tiedä, mikä ratkaisuun johti – yleinen mielipide vai kaupalliset näkökohdat. Tänä päivänä julkaistaan molempia käännösversioita, Karlsson niin yhdellä kuin kahdella ässällä käyvät tervettä kamppailua, ja siinä määrin kuin osaan arvioida, johtaa yhden ässän versio. Pitkäänhän on jo tiedetty, että lyhyestä virsi kaunis.

Uusin Karlsson eli olanylikäännös

Vaikutti siltä, että riita oli poikki: kaikki oikeudet oli palautettu, jokainen oli vapaa valitsemaan itseään miellyttävän käännöksen. Vuonna 2007 tunteet leiskahtivat uudella voimalla. AST-Astrel, yksi suurimmista venäläisistä kustantamoista, varusti Karlssonin uudella propellilla ja lähetti kiertoradalle. Ässien määrä nimessä pysyi ennallaan, mutta esiin astui aivan uusi tekijä. Uuden julkaisun glitteroidussa ja animaatiosta tutuin hahmoin kuvitetussa kannessa seisoo hillitynsinisellä Astrid Lindgren, sen alapuolella punaisella Eduard Uspenski. Myös nimessä on vähän huijattu ja uusi teos onkin Karlsson katolta tai maailman paras Karlsson ("Карлсон с крыши, или Лучший в мире Карлсон"). Tosin alapuolella tarkennetaan: E.Uspenskin *uudelleen kertomana*. Takakannessa selostetaan: Astrid Lindgrenin suosituimman teoksen Venäjällä...on kertonut uudelleen suosittu lastenkirjailija Eduard Uspenski, monien monituisten erinomaisten teosten kirjoittaja". Pihvi näyttäisi olevan tämä: kaksi brändiä, kaksi kuuluisaa tekijää yhdistettynä on yhtä kuin tuplatuotto. Aivan viime päiviin saakka kimalteleva kirjankansi paistatteli kirjakaupan hyllyllä ajaen lukijoita kiusaukseen (nyt kirjaa ei ole jostain syystä näkynyt – puhutaan, että Lindgrenin perikunta huomasi jotain ja sekaantui asiaan). Mielenkiintoista olisi tietää, miten itse Uspenski, joka tuntuu olevan niin mustasukkainen puolustaessaan tekijänoikeuksiaan, että haastaisi oikeuteen jokaisen unessaankin Muksiksen (Tšeburaškan) ilman lupaa nähneen, suhtautuisi ruotsalaisten vastaavanlaiseen tekoon. Sanokaamme,

jos Ruotsissa julkaistaisiin Fedja-setä, koira ja kissa Ulf Starkin uudelleen kertomana ja hänen nimensä toisena tekijänä kanteen painettuna?

Uuden Karlssonin ilmestymiseen reagoivat myrskyisästi kriitikot ja kääntäjät, joista eivät niin sanotut tavallisetkaan lukijat jääneet vihastuksessa ja sukkeluudessa jälkeen. Höyryjä päästettiin Internetissä. Menneen talven lumia, mutten voi pidättäytyä nautinnosta siteerata ”vadim-panovin” LiveJournal-päivitystä:”Jo ruotsalaiset horjuvat, ponnistus vielä – viime koitos – hurraa!”²³:

Kuuluisa lingvisti ja ansiokas ruotsin kielen asiantuntija Uspenski kertoi lapsillemme uudelleen Karlssonin. AST innostui niin, että läiskäisi hänen sukunimensä kanteen... Oletettavasti seuraavana vuorossa ovat Cipollino, Liisa, Nalle Puh... Mutta ennen kaikkea, imho, Uspenskin tulisi ”modernisoiden uudelleen kertoa” satu kultaisesta kukosta muuttamalla kukko heti papukaijaksi tai kanaksi, sillä nykyajan lapsille sana ”kukko” voi aiheuttaa ristiriitaisia reaktioita. Sehän on hyväksi peeärrälle, laittakaa kanteen vielä: ”Satu Kultaisesta kukosta”, Eduard Uspenski, Aleksandr Puškin...

Kyse on siitä, että ennen skandaalikirjan ilmestymistä, Uspenski julkisesti kertoi, miten työsti Karlssonista uutta versiota ja että hänen ensisijainen tarkoituksensa oli ”tehdä käännöksestä rohkeampi” kuin kaksi edeltävää ja nykyajan lapsille ymmärrettävämpi. Esimerkiksi, sen sijaan, että sanotaan ”Karlsson on sepitettä” (выдумка), käytettäisiin mieluummin ”Karlsson on hallusinaatio” (глюк). Gljuk-sanan käyttö suututti yleisön, mutta kritiikki ei koskaan tavoittanut Uspenskia. Hän vei ideansa loppuun eikä vielä ole kertaakaan selittänyt toimittajille know how’nsa ydintä. Eräässä tv-lähetyksessä hän korosti, ettei hänen tekstinsä ole vain käännös vaan miltei mystinen tunkeutuminen alkuperäisten sanojen sieluun (ruotsia Uspenski ei osaa ja käytti omaa ilmaisuaan käyttäen ”tylsähköä raakakäännöstä”). – Lunginalla on hyvä käännös, mutta kyllä kirjailija toisen tuntee! Hän ei ole kääntänyt [sanatarkasti, suom.huom.], mutta on laittanut alulle hyviä ideoita, joita voi kehittää edelleen, Uspenski kertoo. Tulokset yliolkaisesta raakakäännöksen käsittelystä ovat varsin mielenkiintoisia. Näin puhuu uusi Karlsson Uspenskin versiossa (sitaatit eri kohdista tekstiä):

---

²³ Vadim Panov: Ура, мы ломим, гнутя шведы // Живой журнал, 2008-01-26. URL: <http://vadim-panov.livejournal.com/65319.html>. Otsikko on sitaatti on Aleksandr Puškinin runoelmasta Pultava. Suom. Aarne Saleva. Suom.huom.

Я красивый и умный до мозга кости и в меру упитанный мужчина. И я всегда в лучшем своем возрасте... Спокойность, только стопроцентная спокойность!.. Чувствую, что я склонен устроить маленький шухер... Вообще-то мне очень нравится, когда я сильно впечатляю в свои визиты... Ведь у тебя есть я! И этот факт, пожалуй, посильнее собаки Баскервилей.

Kääntäjältä (*pardon*, siis uudelleen kertojalta, miltei toinen tekijä ruotsalaisen kirjailijan rinnalla) on outo ratkaisu tarjoilla tällaista sanastoa nykyaajan lapsille. Minusta tuntuu, että lapset ymmärtäisivät *sepitteen* (выдумка) paremmin kuin sanan *šucher*²⁴ (шухер) tai viittaukset Gorkiin, Staliniin ja Goetheen²⁵.

Kotikiusaajatar (tai kotivuohetar) fröken Bock on tässä versiossa rouva Козлотурша²⁶ ja Karlsson вируетрвирователь-Карлсон.

Uspenskin tekstissä on vielä yksi kummallisuus, jonka Vadim Nesterov nosti esille 12. helmikuuta 2008 Gazeta.ru:ssa ilmestyneessä artikkelissaan. Välillä villin luovan virran keskeltä pilkahtaa selvästi paljas raakakäännös. Artikkelin kirjoittaja antaa esimerkkejä: "Бедный тот, кто потерял портмоне²⁷". "Я запрю тебя на ключ²⁸, а ключ спрячу, чтобы ты не мог выйти на кухню²⁹ некоторое время".

Esimerkit ovat tyypillisiä lauseita aloittelijalta, jolla ei ole sävelkorvaa kielelle. Kääntäminen on tiettyjä taitoja vaativa ammatti, eikä noita taitoja hallitse välttämättä edes hyvä kirjailija (toivottavasti kirjailijat eivät pahastu – sen enempää hyvä kääntäjäkään ei välttämättä ole hyvä kirjailija). Hyvän tekstin

---

²⁴   стоять на шухере, olla passissa esim. ryöstön aikana. Myös tarkoitteena 'sekasorto', 'mylläkkä'. Suom. huom.

²⁵   Stalin arvioi Gorkin novellia Tyttö ja kuolema lausumalla "эта штука сильнее, чем "Фауст" Гёте". Sitaatti keskivertoteoksen vertaamisesta maailmankirjallisuuden klassikkoon jäi elämään ironisena lausahduksena. Suom. huom.

²⁶   Uspenskin keksimä sana, joka viittaa Fazil Iskanderin kirjaan Созвездие Козлотура. Kozlotur vuohen ja vuorikaurin risteymä (sanoista козел ja тип) . Suom.huom.

²⁷   autenttisempaa lienee tässä sanoa kukkarosta кошелёк. Suom. huom.

²⁸   Sana ключ toistuu kaksi kertaa peräkkäin, mikä voitaisiin välttää esim. aloittamalla ” закрою/запру тебя в комнате.”Suom.huom.

²⁹   Verbin prefiksi korostaa poistumista, ulos lähtemistä. Kuitenkin lauseessa oleva prepositio ilmaisee sisään menemistä. Luonnollisempaa olisi valita jompikumpi näkökulma, esim. выйти из комнаты tai зайти на кухню. Suom.huom.

laatiminen pikkutarkasta raakakäännöksestä saattaa olla vaikeampaa kuin alkuperäisestä tekstistä kääntäminen. Sanalla sanoen, on köykäistä kääntää raakakäännöksen kautta.

Täyden vaikutelman saamiseksi on hyvä kuunnella Karlssonin päätöslaulu, joka lopettaa trilogian (sama laulu kuin ути-буссе-боссе):

Чтоб выстрелы гремели и
весело мне было,
Тоц-тоц-первертоц,
бабушка здорова!
И два десятка пышечек
ко мне бы привалило,
Тоц-тоц-первертоц,
кушает компот!
И чтобы мне подарки несли
как по заказу,
Тоц-тоц-первертоц,
бабушка здорова!
Я новый день рождения
себе придумал сразу,
Тоц-тоц-первертоц, песенки поет.
Булочки и пышки,
Чики-брики-шишки.
Лясики, лясики...
Буль-буль-буль карасики.

Hyvä, etteivät kaikki lapset tunne tarinaa odessalaisesta mummosta. Koska lehtemme ei ole lastenlehti, palautamme mieliin, miten alkuperäisessä laulussa mummolta Deribasovin kadulla, Rišeljevin kulmassa (на Дерибасовской, угол Ришельевской), neljä nuorukaista riisti kunnian (четверо молодчиков отняли честь) ja toivuttuaan (выздоровев) hän ei pelkästään syö kiisseliä (кушает компот) vaan myös unelmoi että voisi kokea uuden hyökkäyksen (мечтает снова пережить налет).

Sanalla sanoen, Uspenski muksautti (чебурахнул³⁰) Astrid Lindgrenin kumoon.

---

³⁰ Kirjoittaja jäljittelee Uspenskin tapaa luoda uusia sanoja; чебурахнул assosioituu sanaan чебурахнуться – kaatua. Suom. huom

Ideaali Karlsson?

En tahtois lausua seuraava väitettä itse, ja olenkin iloinen, että se tuli jo mainitulta Gazeta.ru:n kirjallisuuskolumnisti Nesterovin suusta:

Vaikka Eduard Uspenski oppisi ruotsin kielen ja suutelisi maata luvaten kunnioittaa lähdeosta, hänelle buuattaisiin silti yhtä innokkaasti. Suurin syy on, että uutta käännöstä Karlssonista ei kukaan huoli edes ilmaiseksi. Emme hyväksy muita käännöksiä senkään tähden, että vaikka Lunginan versiosta ei pidettäisi, niin koska se on kasvanut osaksi meitä. Käännöksen sanat ja ilmaukset ovat tulleet osaksi venäjän kieltä, vakiintuneet ja sulautuneet siihen eikä niitä enää saa kitkettyä siitä pois. Malyšia ei voi muuttaa esimerkiksi Krohaksi, sitä ei ymmärretä ja kirja ”Kroha ja Karlsson” kasautuisi koskemattomiksi pinoiksi kustantajan varastossa. Myöskään mikä muu vaihtoehto ei voi syrjäyttää hokemaa ”спокойствие, только спокойствие”. Se on pysyvä ilmaus venäjän kielessä. Dostojevski rikastutti kieltä sanalla стуживаться³¹, Lungina sanalla домомучительница.

Kansan ääni on tämä. Lukijana, venäjän kielen puhujana, äitinä ja isoäitinä olen Nesterovin kanssa täysin samaa mieltä. Mutta kääntäjänä en saa olla jyrkän torjuva. Luonnollisesti ketään ei koskaan voi kieltää kääntämästä mitä tahansa uudelleen. Uljaiden mielettömyyttä ylistämme!³² Pelkään, että tässä yhteydessä mielettömyys täytyy ymmärtää kirjaimellisesti, eikä sanan runollisessa merkityksessä. Yksikään ihminen, joka tänä päivänä on kasvanut venäjän kielen ympäröimänä, ei voi tehdä uutta, riippumatonta käännöstä Karlssonista. Yhtä samantekevää olisi yrittää kertoa loru kultaa munivasta kanasta omin sanoin. Miten lahjakas kääntäjä olisikin, hänen täytyisi jokaisen lauseen kohdalla ponnistella, jotta lopputulos ei olisi kuten Lunginalla. Tällainen lähtökohta ei ole hedelmällinen.

Tarkoittaako tämä sitten, että Lunginan käännös on täydellinen? Luonnollisestikaan ei.

Ruotsalaiset ovat kauan epäilleet, että venäläisillä on jonkinlainen oma kultti-Karlssoninsa, joka ei ole aivan sellainen, jollaiseksi Lindgren hänet keksi. Itse hahmonluoja tämä ei häirinnyt, päinvastoin,

---

³¹ himmetä, joutua varjoon, syrjäytyä, häkeltyä, häipyä. Suom.huom

³² ”Безумству храбрых поем мы песню”, Maksim Gorkin kertomus Laulu Jalohaukasta, suom. Kerttu Kyhälä-Juntunen. Gorki, Maksim 1983. Ihmisen synty: kertomuksia. Suom. Kustannusliike Raduga. Moskova. Suom.huom.

muuten hän ei olisi antanut lupaa julkaista Lunginan käännoä ilmaiseksi³³. Mutta filologeja venäläisen Karlssonin adekvaattisuus huoletti. Vielä Lunginan eläessä ilmestyi ruotsalaisen slavistin ja kääntäjän Staffan Skottin artikkeli ”Karlsson katolla venäläisenä käännöksenä”³⁴. Skott esittää Lunginan työstä monia huomautuksia. Tasapuolisuuden nimissä on sanottava, etteivät ne kaikki ole vailla perusteita. Käännöksessä todella on epätarkkuuksia: jossain kohdin ei oltu tunnistettu idiomia, jokin ele on kuvattu väärin, Tukholman maantiedossa on virheitä (keskustan aluetta kutsutaan lähiöksi tai päinvastoin). Mutta pääosin kirjoittajan huomiot eivät ole lainkaan kiistattomia ja ennen kaikkea arviointikriteerit ontuvat. Hän vaatii kirjaimellisuutta kaikessa, alkaen kahden konsonantin siirtämisestä tiettyihin nimiin (mistä yllä jo mainittiin ja mikä toteutui Brauden ja Beljakovan käännöksissä). Virheinä pidetään usein myös tietoisia muutoksia, joita venäjän kielen normit, venäläisen lastenkirjallisuuden traditio sekä lopulta myös kääntäjän maku ja tilannetaju vaativat.

Skottin artikkelin arvioinnissa luotan edesmenneen Juliana Jahninan mielipiteeseen. Konsultoin aikoinani häntä asiasta, mutta osaamatta ruotsia pidättäydyin syvemmästä keskustelusta.

Niin tai näin, Lunginan käännöksen todellisia puutteita on helppo korjailia. Liekö mahdollista muuttaa hänen tulkintansa niin, ettei kajottaisi taiteelliseen näkemykseen, ja ennen kaikkea olisiko se edes tarpeellista. Venäläinen Karlsson on eheä kokonaisuus ja, uskallan väittää, merkittävä tapahtuma ruotsalais-venäläisissä kulttuurisuhteissa. Kenties ajan ja rohkeiden sukupolvien myötä se syrjäytetään lukutottumusten vuoksi jollain toisella – täydellisyyden tavoittelu ei tunne rajoja. Mutta tämän prosessin pitäisi olla luonnollinen, ei joidenkin epäkirjallisten näkökantojen provosoima.

Käsitlemme varsin arkaluontoisia kysymyksiä käännöksen kahdesta eri statuksesta. Toisaalta käännös on itsenäinen teos ja nauttii samaa tekijänoikeussuojaa kuin alkuperäinen, mutta toisaalta vain hankkimalla oikeudet alkuperäisen teoksen siirtämisestä toiselle kielelle käännös saadaan lukijoiden ulottuville. En tahdo muuttaa asioiden järjestystä, mutta korostan niiden vastuuta, jotka edustavat suurten kirjailijoiden intressejä eli heidän perikuntansa ja kirjallisuusagenttien osuutta. Kuten tarina Karlssonista ja Karlssonista osoittaa, yhden kustantamon yksinoikeus myyntiin voi johtaa mielivaltaan,

---

³³ Lupa oli luonnollisesti voimassa Neuvostoliitossa, ei enää tänä päivänä.

³⁴ *Karlsson på taket i rysk översättning*. Suom.huom.

keinotteluun ja lopulta lukijoiden oikeuksien rikkomiseen. Aikuisten ahneus ja kunnianhimo melkein vei lapsilta rakastetun ja lahjakkuudella tehdyn kirjan korvaamalla sen mauttomalla ja hajuttomalla versiolla (ням-нямбезвкуснятиной.) Lilianna Lungina osaisi kenties parhaiten puolustaa Karlssoniaan, mutta koska häntä ei yhteentoista vuoteen ole ollut enää keskuudessamme, hänellä ei ole, toisin kuin kahden muun version kääntäjillä, mahdollisuutta osallistua keskusteluun. Osittain juuri tämä epäsuhtainen asetelma ja huoli, en pelkää liioittelevani, kun sanon –mestari-teoksen, tulevaisuudesta on syynä sille, että ryhdyin kirjoittamaan tätä artikkelia.

Vielä muutama sana siitä, tarvitseeko vanhoja käännöksiä modernisoida, uudistaa tai päivittää. Kääntäjä itse päättää, tehdäkö uusi käänнос vai ei ja syyt päätökselle voivat olla erilaisia. Täysin sallittua on tehdä jotain *erilaista*, ei siksi, että edellisessä olisi jotain vialla, vaan halusta ilmaista oma näkemyksensä. Mielestäni perusteeksi uudelle käänökselle ei riitä se, että edeltävän version kieli ja tyyli eivät vastaa nykyisiä puhekielen normeja. Pysyyhän alkuperäisenkin teoksen kieli 'vanhana'. Totta kyllä, teksti muuttuu entistä arkaistisemmaksi ja vaatii lukijalta älyllisiä ponnistuksia, mutta en ole varma, voittaako kirjallisuus, jos teoksista tehdään keinotekoisesti latteampi. Muuten, jos tämä laaja ja monia aspekteja sisältävä keskustelu (varsinkin parodiasta, tyylittelystä ja erityisesti uudelleen kertomisesta) rajataan lastenkirjallisuutta koskevaksi, niin tekstin, mukaan lukien sanaston, tarkoituksellinen yksinkertaistaminen on mielestäni kiistanalainen kysymys. En puhu edes tämänhetkisistä slangia sisältävistä käänöksistä, joiden vuoksi teos vanhenee yhdessä päivässä. Tarkoitan, ettei vaikeidenkaan sanojen korvaaminen ole aina perusteltua. Tšukovskin lastenrunojen raitiovaunun kuljettajat, kalossit ja damaskit tuskin häiritsevät ketään. Tove Janssonin teoksessa Muumipeikko ja taikurin hattu on erinomainen neuvo: ”Jos et tiedä, kysy äidiltä”. Äitiä tiedonlähteenä ei voi korvata ja vanhojen sanojen tuntemus vain rikastuttaa lapsen kehittyvää kielitaitoa. Antaa sanojen olla lapselle uusia, se ei tee suurta hallaa.

Nyt lienee aika lukea epigrafi uudelleen. Vaikka Lilianna Lungina ei voida arvottaa millään tieteellisin perustein, on nykytila kuitenkin todiste hänen puolestaan. Todellakin, kääntäjä tekee itsestään muotokuvan jokaisessa käänöksessään. Minusta tuntuu, että kolmannen Karlssonin tapaus näyttää toteen juuri tämän.

РУССКОЕ РЕЗЮМЕ

Название работы: Hallusinaatiota ja pieniä pulleita miehiä – Eduard Uspenskin Karlsson-käännöksen saama vastaanotto ja kritiikki

Глюки и маленькие толстые мужики – ”Карлсон с крыши” Эдуарда Успенского в оценках русских читателей

1 ВВЕДЕНИЕ

В данной работе я исследовала оценку перевода книги А. Лингрен Karlsson på taket, сделанного Эдуардом Успенским. Также рассматривается представление читателей о хороших и плохих переводах для детей, о переводах в новом исполнении, о работе переводчиков и ее оценке.

Первая глава работы - введение. Теоретическая часть состоит из четырех глав: Во второй главе предоставляется как канонизированные произведения располагаются в литературной полисистеме и какие нормы существуют для переводов детских книг. В третьей главе рассматривается теория манипуляции и перевода как ”переписывания заново”. В четвертой главе определены бинарные и небинарные ошибки по классификации Энтони Пима. Пятая глава включает в себе данные о разных версиях русского ”Карлссона” и их черты. Материал исследования – записи блога ”Другого” и комментарии, оставленные в нем, а также эссе Натальи Мавлевич в литературном портале ”Журнальный зал”. Этот материал анализируется с использованием теории полисистем Зохара Шавита о детской литературе и канонизированных произведениях, а также теории Энтони Пима о бинарных ошибках и теории манипуляции и ”переписывания заново”.

В исследовательской части, т. е. в шестой главе, рассматривается блог ”Другого” и комментарии посетителей блога, а также критика перевода в статье Н.С.Мавлевич. В седьмой главе подводятся итоги исследования.

2 ТЕОРИЯ

Канонизированные детские книги располагаются в центре полисистемы

Эван-Зохар представляет литературную полисистему, в которой произведения располагаются по иерархии, а также одновременно совпадают и даже противоречат друг другу (цит.Шавит 1986: 64, Эвен-Зохар1979: 290). Произведения и их статусы изменяются в этой системе вместе с тем, как изменяется общество, понятия эстетики, идеологии и система ценностей. В центре системы находятся канонизированные произведения, которые пытаются вытеснить новые тексты и новые модели. Шавит считает, что тексты, находящиеся в центре системы детской литературы, являются амбивалентными (Шавит 1986: 64). Термин "амбивалентный" означает здесь, что текст имеет две аудитории -- детскую и взрослую. В тексте есть черты, например ирония, которые только взрослый читатель может понять.

Взрослые являются "сторожами" детской литературы. Даже если текст является амбивалентным, он все таки должен отвечать требованиям, предъявляемым к детским книгам. Эти требования по Шавиту - два главных принципа. Во-первых, текст должен быть развивать ребенка в моральном и языковом плане. Во-вторых, он не должен касаться слишком сложных для понимания ребенка тем (например смерть).

Если исходный текст нарушает эти два принципа, перевод часто адаптируется для принимающей культуры. Гидеон Тури называет это явление приемлемостью (acceptance) , когда текст и его модель адаптируются к местным моделям (цит. Шавит 1986: 115 по Эвен-Зохар 1975,1978d, Тури 1977, 1980a, 1980b). В этом случае верность оригиналу занимает второстепенное место. Многие классические произведения детской литературы, например "Ветер в ивах", "Алиса в стране чудес" и "Винни-пух", являются амбивалентными текстами. Писатель и переводчик могут не обращать на взрослых внимания. Переводя амбивалентный текст, его можно изменить на унивалентный, предназначенный только для детей (Шавит 1986: 65). В этом случае произведение не достигнет статуса канонизированного.

Произведения в жанре сказки стали канонизированными в английской литературе только после того, как романтизм вытеснил реализм в литературе для взрослых. Постепенно с придуманной реальностью и фантазией смирились (в основном благодаря переводам сказок Андерсена) и в

конец концов эта модель стала нормативной (Шавит 1986: 114). Таким образом модели взрослой литературы являются первостепенной моделью для детской литературы. Позже модель может стать простой и сокращенной моделью, типичной для детской литературы (Шавит 1986: 114). Детские детективы - хороший пример этого процесса. Пууртинен отмечает, что языковые нормы и ожидания различаются среди различных культур и даже внутри них. Вопросы о том, должен ли язык в детской литературе быть сложным и обучать новым словам и структурам, или же быть легким, даже разговорным, чтобы ребенок вернее понимал бы текст, варьируются и в зависимости от жанра (Пууртинен 2000: 109).

Теория манипуляции и "переписывание заново"

Время влияет также на оригинальные тексты, хотя это не всегда признают или даже замечают (Мякинен 2003: 419). Например в современных изданиях "Гамлета" много объяснений и комментариев для современных британцев. Мякинен отмечает, что тексты имеют и момент рождения, и момент чтения. Адресаты читают тексты в свободном порядке, не в хронологическом порядке их возникновения (Мякинен 2003: 422). Текст, который читают первым, обычно создает читателю основу для интерпретации, и в этой интерпретации отражаются его следующие прочтения. Для некоторых первое впечатление от чтения может быть таким сильным, что им трудно принять любые другие переводы или интерпретации данного текста (Мякинен 2003: 410 цит. по Ойттинен 2000а).

Редкие произведения переводят повторно. Некоторые произведения все таки являются такими значительными, что издательства, переводчики и читатели возвращаются к ним. В этом случае новые переводы могут быть осовременены в плане языка или предназначены для других адресатов, чем предыдущие переводы. "Алису в стране чудес" переводили на русский более 20 раз. Это может показаться много, если понимать перевод в узком значении, только как стремление к эквивалентности исходного и принимающего текста.

В 70-х годах отказались от стремления к недостижимой похожести исходных и переведенных текстов и родилась манипуляционная школа. В теории манипуляции принимающий текст является независимым целым, который имеет свое независимое место в принимающей литературе (Аалтонен 2003: 389).

Согласно теории манипуляции в исследовании нужно не определять качества, изменяющиеся вместе со временем и пониманием, а проверять те условия, в которых перевод рождался, издавался и был принят (Аалтонен 2003: 39). Более плодотворным является исследование, почему целевой текст является таким, какой он есть. Интересными вопросами являются, из какой культуры исходный текст, кто его выбрал, переводил, с какой целью и кому, был ли текст опубликован и какой был прием (Аалтонен 2003: 395).

Ойттинен говорила о переведении как "переписывании заново", потому все интерпретации являются уникальными. Кроме того, что они всегда происходят в конкретном месте и в конкретный момент времени (Ойттинен 2000б: 269), их делает конкретный человек, который понимает и толкует исходный текст согласно своим уникальным исходным пунктам. С этой точки зрения так называемый дословный перевод технически невозможен (Ойттинен 2000б: 283)

Бинарные и небинарные ошибки по Энтони Пиму

Небинарная ошибка означает, что перевод может содержать проблематичной аспект, например, отсутствует полная информация. Бинарная ошибка появляется из-за недостаточной компетентности переводчика, например в случае, если он не понимает исходный текст (Воунокари 2008: 27, Пим 1992: 282, 284-286; Пим 2003: 489). Тууликки Воунокари исследовала восприятие зрителями субтитров на финском телевидении и заметила, что большинство зрителей считали абсолютными ошибками даже неточности или опущения в переводе (Воунокари 2008: 28).

Разные переводы "Карлссона"

Karlsson på taket Линдгрэн переведен на русский язык три раза. Перевод Лилианы Лунгиной 1957-го года был первым переводом произведения Линдгрэн на русский (Самуэльссон 2008: 1, Маеотс 2004: 19-24). В 1997 году Людмила Брауде и Надежда Белякова снова перевели "Карлссона". Перевод Э. Успенского является последней версией "Карлссона". По переводам Лунгиной были сняты ставшие классическими советские мультфильмы. Из перевода Лунгиной и мультфильмов в русский язык пришли крылатые слова "спокойствие, только спокойствие", "пустяки, дело житейское" и другие. Олеся Самуэльссон в своем бакалаврском исследовании,

выполненном в Гетеборгском университете) сравнивала стиль и лексику переводов у Лунгиной и у Брауде/Беляковой с оригинальным текстом Линдгрена (Самуэльссон 2008: 13). Самуэльссон дает примеры перемещений, удалений и добавлений. Также она обращает внимание на словарный регистр и реалии. Лунгина, так же как и Брауде и Белякова, не старалась передать "не-грамматический" стиль речи Карлссона, созданный Линдгреном. В речи русского Карлссона, в отличие от шведского, совсем нет языковой игры и грамматических ошибок. Например, Карлссон вероятно хотел сказать "våldigt (очень) vackra tavlor", а не "vådligt (насилыно красивые картинки) vackra tavlor". В этом месте переводчик, если бы он стремился к адекватности, должен был придумать какое-нибудь интересное, комичное выражение на русском (Самуэльссон 2008:13). Успенскому тоже не удалось передать спунеризмы Карлссона. Самуэльссон отмечает, что каждый переводчик имеет право на свое толкование и творческую работу. Ее выводы следующие: у Лунгиной есть неадекватные переводческие решения, которые могут считаться ошибками или собственными добавлениями. Для некоторых лексем шведского оригинала Лунгина использует советизмы, которые являются примером доместикации. Лунгина также часто использует вольный перевод, который ведет к смысловым ошибкам. Вместо этого у Брауде и Беляковой можно заметить стремление приблизить перевод к оригиналу и в реалиях и по стилю.

В 2008 году вышел перевод, сделанный детским писателем Эдуардом Успенским.

Новая вольная интерпретация любимой книги сразу вызвала бурную реакцию в прессе и в российской блогосфере. Резкую критику вызвали неологизмы автора: Стокгольм Успенского, например, населяют «прудовые» дети и «крышные» люди. Критике подвергались, (--) что фамилия Э. Успенского стоит на обложке вместе с фамилией А. Линдгрена. Читатели не могли принять ни переименований любимых героев (Малыш, например, превратился в Братика). (--) Не обошлось незамеченным и обильное употребление слэнга в детской книге. Особенно досталось жаргонизму «глюк» и малопонятному слову «типус». (Зорихина Нильссон, 2010).

Лектор Гетеборгского университета Надежда Зорихина-Нильссон выступала с докладом о Карлссоне Успенского на Конгрессе скандинавских славистов в Тампере в августе 2010 года. Зорихина-Нильссон использует в качестве теоретической базы адекватный перевод, в котором

перевод соответствует оригинальному тексту. "Полноценность перевода означает исчерпывающую передачу смыслового содержания подлинника и полноценное функционально-стилистическое соответствие ему" (Федоров 2002: 173, цит. по Зорихина-Нильссон 2010).

В начале Зорихина-Нильссон перечисляет особенности литературного стиля Успенского: ярко выраженный разговорный стиль с элементами разговорно-сниженного характера, широкая вариативность повторных номинаций, большое количество словообразовательных инноваций. Все эти особенности можно найти и в переводе Успенского (Зорихина-Нильссон 2010).

Язык Линдгрена является прежде всего разговорным. Зорихина-Нильссон использует в качестве отправного пункта своего сравнения стратегию перевода Успенского, использование разговорного языка. Она не высказывает своего мнения, подходит ли текст, созданный таким образом, для детей. Последний слайд презентации показывает, что несимпатичный Карлссон Успенского не так уж и далек от того Карлссона, которого создала Линдгрена: "Что за персонаж на самом деле этот Карлссон? Может быть проявление нашего подсознания - шалун, задача которого ставить под вопрос нормы общества? Никакой сказочный принц не попал в детскую комнату Малыша" (Карлссон 1997: 85, цит. по Зорихина Нильссон 2010).

Я встретила с Эдуардом Николаевичем Успенским в Тампере в конце апреля 2011 года. Он рассказал, в частности, про то, как был принят его перевод, и о том, как он работал над переводом. Успенский рассказал как он искал студентку, непрофессионального переводчика, для выполнения подстрочника. Потом он переводил, используя прежние переводы и подстрочник. По словам Успенского "лучше всего, точнее всего было у Лунгиной, но время изменилось, темп другой. Она переводила при большевиках, когда медленно все развивалось, когда многие вещи нельзя было говорить, а автор книги, он как сжатая пружина" (Успенский 2011).

Писатель считает, что достиг поставленной перед ним цели: "Перевод Лунгиной действительно хороший. Но он именно перевод, она часто действует буквально, она и упускает какие-то эмоциональные всплески, намеки, которые я просто чувствую как писатель, а не как переводчик. В общем, и поэтому я считаю что я сделал лучше.--) сначала люди удивлялись почему я перевел, потом они начинали читать и эта книжка как галопом скачет, она быстрая, ее легко читать и она стала пользоваться большим успехом" (Успенский 2011).

Успенский также рассказал, что наследники Линдгрэн потребовали, чтобы новый перевод перестали издавать. Причиной этого стало письмо Брауде, в котором она критиковала перевод. Успенский и издательство оборонялись от критики, но наследники продолжали настаивать, чтобы больше новых тиражей не издавалось.

3 ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ МАТЕРИАЛ

Материалом исследования стали блог "Другого" и комментарии в нем, а также эссе Н.С.Мавлевич. Комментариев в обновлении блога более 700. В них рассматривались в том числе разные версии "Карлссона" и их отличия друг от друга, ошибки и переводческие решения. Также обсуждали язык Успенского и подходит ли он детям, компетенцию Успенского как переводчика, подстрочник. Много хвалили Лунгину и ее версию большинство считали "оригиналом", хотя были сторонники модернизации и последнего перевода. В комментариях сомневались, что перевод Успенского на самом деле является плагиатом Лунгиной, и что главным мотивом Успенского были деньги. Еще обсуждали, имеет ли переводчик моральное право поставить свою фамилию на обложке книги и какой характер у Карлссона в шведском оригинале. В эссе Н.С.Мавлевич рассматриваются те же вопросы, а также критику перевода Лунгиной в работе шведского слависта Стаффана Скота.

4 АНАЛИЗ И ВЫВОДЫ

Большинство анализировавшихся мной отзывов о переводе являются критическими. Во многих комментариях есть жалобы на порчу русского языка, предложение плохих языковых моделей детям и жадность издательств и писателей. Авторы сообщений по меньшей мере косвенным образом показывают, что опубликование перевода Успенского является примером этих явлений.

В основном произведение Успенского отвергается из-за двух причин.

Во-первых, Карлссон Лунгиной стал самостоятельным произведением советской литературы, одним из продуктов которого является и старый добрый советский мультфильм.

Многие слова и выражения из этого перевода стали крылатыми и они являются важными причинами его популярности. Перевод Брауде и Беяковой соблюдает традиции литературного языка, но их перевод все-таки не смог вытеснить версию Лунгиной.

Второй причиной отторжения является то, что перевод Успенского по мнению публики не соблюдает языковые нормы, поставленные детской литературе. Текст должен быть развивающим в плане языка.

Особое положение Лунгиной

Канонизированный перевод Лунгиной влияет на то, что комментаторы считают ошибками. В комментариях например обсуждение слов *коса*, *лошадиный хвост* и *конский хвост* отражало оценки правильного и неправильного для разных возможностей, также обсуждение переводных соответствий для имени главного героя: *Мальши* или *Братик*. Для читателей *коса* и *Мальши* Лунгиной – являются атрибутами оригинала. Мавлевич отмечает:

"(--))Ни один человек, выросший сегодня в среде русского языка, не сможет сделать новый, независимый перевод "Карлсона". Это все равно, что попытаться пересказать "Курочку Рябу" своими словами. Как бы талантлив не был переводчик, ему на каждой фразе придется прикладывать усилия, чтобы было "не как у Лунгиной", а это непродуктивный принцип."

Успенский - нарушитель языковых норм

С самого начала критики не хотели соглашаться со стремлением Успенского написать на современном, смелом языке. Самым главным основанием у Успенского для своей работы было то, что у Линдгрен язык смелый. Помимо того, что разговаривали об отдельных ужасающих сленговых словах, и комментаторы блога и Мавлевич высказывают следующую мысль: модернизация – это то же самое, что упрощение языка:

"Но если новый перевод затевается только потому, что слог и стиль предыдущего варианта не соответствуют нынешним разговорным нормам, то это, на мой взгляд, основание недостаточное. Ведь и язык оригинала остался прежним. Да, текст становится все более архаичным и требует от читателей некоторых умственных усилий, но я не уверена, что литература выиграет от искусственного разжижения." (Мавлевич 2009).

Однако одновременно Мавлевич пишет, как трудно детям наверное понимать некоторые слова и аллюзии нового перевода: "Странные представления у переводчика, то есть, пардон, у пересказчика и почти соавтора шведской писательницы, о лексиконе современных детей. Мне

кажется, "выдумку" они поймут скорее, чем "шухер" и намек на Горького-Сталина-Гёте" (Мавлевич 2009).

Хотя Успенский заявил своей целью делать текст интересным для современных детей, он вероятно на самом деле условил также интерес взрослых. Другими словами, он старался создать амбивалентный текст, который попал бы в центр полисистемы детской литературы. На этот указывает отсылка на Сталина: "И этот факт, пожалуй, посильнее собаки Баскервилей". Отсылку может идентифицировать только взрослый читатель.

Роль переводчика

В материале активно обсуждается деятельность издательств, коммерческий успех издательств и переводчиков. Некоторые, в том числе Мавлевич, предполагают, что разные версии после перевода Лунгиной сделаны только для получения прибыли. То обстоятельство, что Успенский не владеет шведским языком, усиливает сомнения. Из-за этого Успенского также подозревают в плагиате. Автор подстрочника не указан на страницах книги и ее имя редко упоминается.

Обсуждение того, может ли фамилия переводчика стоять рядом с фамилией писателя относится к пониманию положения переводчика. Деление на соавторов и переводчиков также вызывает заблуждение, что соавтор занимается творческими вещами, а переводчик только механически переносит слова с одного языка на другой без интерпретации. Появление имени переводчика на обложке книги редкость. Однако в теории ничто не препятствует рождению такой традиции, при которой имя переводчика было бы рядом с именем автора. На данный момент идеалом является удаление упоминаний о переводчике и обо всем существовании перевода и создание иллюзии у читателя, будто бы он читал оригинальное произведение. Отсутствие имени считалось личным выбором переводчика, т. е. указывало на его скромность. С другой стороны часть читателей считала появление имени Успенского на обложке правильным, поскольку это помогало избежать случайной покупки его Карлссона.

Оставшиеся без внимания особенности версии Успенского

Как уже было замечено, комментаторы не владеют шведским языком. Но есть много такого, над чем в обсуждении можно бы вести наблюдения. Различие русских версий могли бы сортировать и оценивать. Целью настоящей работы не было анализировать перевод Успенского. Решения о

удалении курения трубки и амбивалентные намеки на Сталина и непристойную песню про бабушку из Одессы показывают что если бы перевод анализировали более подробно, то нашлось бы больше аспектов перевода, чем только "ужасный сленг".

О критике Н.С.Мавлевич

Эссе Н.С.Мавлевич не традиционная критика а мини-хроника про русские переводы "Карлссона". Мавлевич обосновывает свою мотивацию:

"Защитить своего Карлсончика, наверное, лучше всех могла бы сама Лилианна Зиновьевна, но ее уже одиннадцать лет нет на свете, и у нее, в отличие от авторов двух других переводов, нет возможности принять участие в дискуссии. Отчасти именно это неравенство позиций и опасения за дальнейшую судьбу, не побоюсь громкого слова, шедевра заставило меня написать эту статью."

Основная проблема в том, что критик, не владеющий шведским языком, считает себя способным высказать что-то про отношения между исходным и целевым текстами:

"Справедливости ради надо признать, что формально в новом переводе действительно нет ни ошибок, ни пропусков, но нет в нем и живости, блеска, не хватает естественности. Вряд ли Астрид Линдгрэн стала бы одним из лучших детских писателей XX века, если бы писала так серо и скучно."

Но, Мавлевич не может знать про отсутствие ошибок, пропуски или стиль Линдгрэн. Она компетентна только сказать, что переводу Брауде и Беляковой не хватает живости, блеска или естественности, которые конечно же существенные обстоятельства перевода как части принимающей культуры. Второй проблемой является тот, что автор не раскрывает свои критерии ясно и последовательно. Например при Лунгиной "другой" переписанный Карлссон не мешает, даже сама Линдгрэн была довольна. Но неживой перевод Брауде и Беляковой не только неживой, а неизбежно также "другой" сравниваемый с текстом Линдгрэн, только в их случае это считают ошибкой.

Еще критикует Мавлевич статью шведского слависта Стаффана Скота, в которой он рассматривает проблемы перевода Лунгиной. Скот считает слабостями, что Лунгина недостаточно хорошо владела шведским языком, разговорный стиль Линдгрэн ослабленный и

живые выражения объясняются, что является неоправданным. В диалогах лаконические авторские слова Линдгрена в переводе эксплицируются. В переводе Лунгиной встречаются ошибки при переводе мест, содержащих реалии. Она довольно свободно обращается с текстом оригинала. Например в оригинале есть сцена, в которой Пелле говорит Беттан, что она ему нравится, в переводе Лунгиной Пелле говорит Беттан, что будет ее целовать. О причинах можно только строить догадки (Скот 1977: 123).

Мавлевич критикует Скота: "(--) ошибками нередко считает сознательные изменения, которые продиктованы нормами русского языка, традициями русской детской литературы, наконец, просто тактом и вкусом переводчика" (Мавлевич 2009).

Именно эти нормы русского языка, традиция русской детской литературы и такт и вкус переводчика привели к ситуации, в которой Скот считает, что советский "Карлссон" существенно отличается от шведского, что это фактически другое произведение. Мавлевич завершает рассмотрение утверждений Скота, когда только настоящее обсуждение могло бы начинаться.

Эссе Мавлевича защищающее. С одной стороны оно защищает версию Лунгиной от других переводов, как будто у классика должен быть лишь один перевод на русском. С другой стороны эссе – эмоциональная оценка того, каким должен быть язык детской литературы. Читая критику, возникает вопрос, разве нет ничего хорошего в переводах Брауде, Беляковой и Успенского, про что можно было бы упоминать.

Хотя разговорный язык и сленг и не соответствуют нормам языка русской детской литературы, смог ли бы просвещенный критик оценить, насколько Успенскому удалось выполнить задачу найти живой разговорный стиль. Как перевод удался в своем жанре? Найдет ли он читателей среди тинейджеров и взрослых? Критик, не зная шведский язык, смог бы познакомиться с международными исследованиями о Линдгрен и "Карлссоне", и рассматривать отношение целевого текста к исходному, а также культурные различия.

5 СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

Аалтонен 2003 = Aaltonen, Sirkku 2003: "Kun Antto Puuronen Suomeen muutti: kulttuurisidonnainen käännöstutkimus työvälteenä". Teoksessa Oittinen, Riitta & Mäkinen, Pirjo (toim.),

Alussa oli käännös, s.388–406. Tampere University Press, Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print

Карлссон 1997 = Carlsson, Anna 1997: ”Landet som Icke Är och Landet i Fjärran – det är en världslig sak. De fantastiska intertexterna i Astrid Lindgrens Karlsson-böcker”. Teoksessa Helene Ehriander och Birger Hedén (toim.), *Bild och text i Astrid Lindgrens värld*. Lund, Absalon. S. 85–110.

Маеотс 2004 = Maeots, Olga, February 2004: *Bookbird. A journal of international children’s literature*, Vol. 42, No.1.

Мякинен 2003 = Mäkinen, Pirjo 2003: ”Ikinuori lähdeteksti, ikääntyvä kohdeteksti?”. Teoksessa Oittinen, Riitta & Mäkinen, Pirjo (toim.), *Alussa oli käännös*, s.407–425. Tampere University Press, Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print

Ойттинен 2000a = Oittinen, Riitta 2000a: *Translating for Children*. New York: Garland

Ойттинен 2000b = Oittinen, Riitta 2000b: ”Kääntäminen uudelleenlukemisena ja uudelleenkirjoittamisena”. Teoksessa Paloposki, Outi ja Makkonen-Craig, Henna (toim.), *Käännöskirjallisuus ja sen kritiikki*, s.265–285, Yliopistopaino, Helsinki

Пим 1992 = Pym, Anthony 1992: *Translation error analysis and the interface with language teaching*. Teoksessa Dollerup & Loddegaard (toim.), *Papers from the First Language International Conference*, Elsinore, Denmark, 31 May – 2 June 1991, s. 279–288. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia

Пим 2003 = Pym, Anthony 2003: *Redefining Translation Competence in an Electronic Age*. In *Defence of a Minimalist Approach*. *Meta* 48:4, 481 – 497

Пууртинен 2000 = Puurtinen, Tiina 2000: ”Lastenkirjallisuuden kääntäminen: normit, luettavuus ja ideologia”. Teoksessa Paloposki, Outi ja Makkonen-Craig, Henna (toim.), *Käännöskirjallisuus ja sen kritiikki*, s.106–131, Yliopistopaino, Helsinki

Самуэльссон 2008 = Samuelsson, Olesya 2008: *В мастерской переводчика: сравнительный анализ ряда переводческих решений на материале двух русских переводов повести Астрид Линдгрен «Карлссон, который живет на крыше»* Kandidatuppsats i ryska. Göteborgs universitet, Institutionen för språk och litteraturer:

http://gul.gu.se/public/pp/public_courses/course38949/published/1270765170260/resourceId/15162154/content/olesya_samuelsson.pdf (30.5.2012)

Скотт 1977 = Skott, Staffan 1977: *Karlsson på taket i rysk översättning*. Teoksessa Ørvig, Mary (toim.) *En bok om Astrid Lindgren*. Rabén & Sjögren, Lund

Тури 1977 = Toury, Gideon 1977: *Written for Children*. London: Penguin.

Тури 1980а = Toury, Gideon 1980а: “Translated Literature – System, Norm, Performance: Toward a TT-oriented Approach to Literary Translation.” *Poetics Today* “ 2:9–28.

Тури 1980б = Toury, Gideon: 1980b. *In Search of a Theory of Translation*. Tel Aviv: Porter Institute for Poetics and Semiotics.

Федоров 2002 = Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы). СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: ООО «Издательский Дом «ФИЛОЛОГИЯ ТРИ»

Шавит 1986 = Shavit, Zohar 1986: *Poetics of children’s literature*. The University of Georgia Press Athens and London

Исследовательский материал

Drugoi: Новый Карлсон, 30 января 2008, <http://drugoi.livejournal.com/2499855.html> (18.1.2012)

Мавлевич, Наталия Самойловна 2009: Который же Карлсон живет на крыше?
<http://magazines.russ.ru/inostran/2009/7/ma18.html> (30.5.2012)

Прочие источники

Зорихина-Нильссон 2010 =*Карлссон – это выдумка, мираж, фантазия, фикция или глюк? О новом вольном переводе повестей А. Линдгрен о Малыше и Карлссоне*. 18.

Pohjoismainen slavistikongressi, 18.–22. августа 2010, Tampere

Успенский 2011 = Интервью с Эдуардом Успенским в Тампере 16 апреля 2011 года